AL. MITRU

Cîntecul Columnei

Editura Ion Creangă

CÎNTECUL COLUMNEI

AL. MITRU

Cîntecul Columnei

Prefață de

profesor dr. docent RADU VULPE

EDIȚIA a II-a

Editura Ion Creangă
București, 1988

PREFAȚĂ

În mijlocul Romei străjuiește unul din rarele monumente ale Urbei antice păstrate în întregime pînă azi. Este Columna Traiană, *o coloană enormă de marmură, groasă de peste 3,5 m și înaltă de aproape 40 m, cu suprafața sculptată în relief, reprezentînd, în scene succesive, pe o bandă înfășurată în jurul său, dramatica epopee de la originile neamului nostru: istoria războaielor împăratului roman Traian cu regele dac Decebal. La început, rostul monumentului nu a fost, însă, de a evoca acest eveniment istoric, ci numai acela de a servi ca martor de nivel al unei opere edilitare de mari proporții. Și anume, după cum spune inscripția de la bază, a fost ridicat în anul 113 pentru a aminti, prin înălțimea sa, cît de mare a fost «muntele» din Quirinal și Capitoliu care a fost săpat în acel loc cu imense osteneli, pentru ca prin netezirea terenului să se prelungească spațiul splendidului* Forum Traiani. *Inscripția nu face nici o aluzie la istoria figurată pe peretele Columnei, ceea ce se explică prin faptul că ideea acestei podoabe nu i-a venit arhitectului, celebrul Apollodor din Damasc, decît mai tîrziu, după ce construcția începuse, ridicîndu-se pînă la aproape o treime din înălțimea prevăzută. Constatînd că, la proporțiile monumentului, conceput ca o coloană dorică de uriașe dimensiuni, n-ar fi fost de un efect estetic reușit o suprafață cilindrică albă, a cărei monotonie să fie variată doar prin seria de largi caneluri specifice ordinului respectiv, Apollodor a găsit că neajunsul ar putea fi remediat într-un mod mult mai fericit, înlocuindu-se aceste simple jgheaburi verticale cu o reprezentare sculpturală, pentru subiectul căreia a considerat ca cea mai indicată transpunerea în imagini a textului Comentariilor* Dacica *scrise de însuși împăratul învingător despre campaniile sale din Carpați și de la Dunărea de Jos. În consecință, a dispus sculptarea scenelor din aceste războaie, succedîndu-se în bandă spirală, de jos în sus, de la prima trecere a Dunării pînă la cucerirea definitivă a Daciei. Cum scenele reliefului erau foarte variate și pline de dinamism, iar figurile reproduse erau colorate (cu vopsele de apă, minerale, dispărute în cursul vremii), impresia produsă asupra privitorilor de atunci pe*

pereții astfel ilustrați, cu evocarea uneia dintre cele mai glorioase victorii romane, devenea deosebit de puternică. Şi cu toate că la esențiala sa semnificație, de martor de nivel, Columna avea să adauge curînd, în 117, şi pe aceea de mormînt imperial — în interiorul soclului său cubic de la bază fiind depusă urna de aur cu cenuşa lui Traian — cu timpul avea să se impună pe primul plan, ca a treia semnificație, eclipsîndu-le pe celelalte, tocmai conținutul în sine al acestui decor istoric, care în intenția inițială a arhitectului nu avusese — după cum a arătat profesorul italian Giuseppe Lugli, adjunctul lui Vasile Pârvan la conducerea Şcolii Române din Roma — decît rolul de podoabă, ca paleativ la un impas estetic. Textul imperial pe care narațiunea sculptată de pe Columnă îl reproducea s-a pierdut de mult, aşa că secole după secole imaginile acestei opere de artă au rămas singurele mărturii ale aprigei încleştări dintre energiile celor două valoroase popoare antice, din care avea să se dezvolte poporul nostru, moştenitor deopotrivă al virtuților amîndurora. Astfel, Columna Traiană a devenit şi a rămas, mai presus de celelalte rosturi ale ei, veneratul «act de naştere» al națiunii române.

Din epoca Renaşterii pînă acum acest monument n-a încetat să atragă atenția oamenilor de ştiință din diferite țări, solicitîndu-le ingeniozitatea şi truda pentru a descifra tîlcul fiecăreia din scenele reliefului său, prin dificilul proces de a le traduce în sens invers: din imagini în idei, şi de a restabili măcar în linii generale textul împărătesc de la care sculptorii lor au purces. Şi cum este firesc, de la această muncă n-a lipsit contribuția cercetătorilor români, mai ales în cadrul progresului ştiințific al secolului actual. Cu lămuriri precizate de la un cercetător la altul, de la o generație la alta, prin acceptarea generală a celor mai logice şi mai concordante dintre observațiile şi argumentele exprimate, mai ales în lumina descoperirilor arheologice — ca şi cele de la Adamclisi în Dobrogea şi de la cetățile dace din munții Orăştiei — s-a ajuns în zilele noastre la progrese importante în calea spre cea mai dreaptă interpretare a istoriei sculptate pe Columnă.

În literatura noastră ştiințifică sînt frecvente lucrările care au fost consacrate acestei opere de reconstituire istorică, fie direct şi exclusiv, fie tangențial în cuprinsul unor sinteze mai largi. Dar încă nu exista o carte de popularizare, care, într-o formă atrăgătoare, să facă accesibile copiilor şi tineretului concluziile lor aride, mai greu de urmărit de către oricine. Această lacună este

acum împlinită prin prezenta interpretare literară, pe care, sub titlul Cîntecul Columnei, *distinsul scriitor Alexandru Mitru o oferă tineretului nostru, într-un stil potrivit copiilor şi mai cu seamă adolescenţilor, dar deopotrivă de plăcut şi cititorilor de vîrstă matură. Autorul, care şi-a cîştigat o meritată notorietate în acest gen de povestiri pentru tineret — nu numai în ţară, unde a fost premiat de Academia R.S.R. şi Uniunea Scriitorilor, dar şi peste hotare, unde a obţinut Placheta Premiului European pentru întreaga sa operă literară destinată copiilor — adaugă acum, prin* Cîntecul Columnei, *încă o unitate la seria lucrărilor sale de mare succes, ca:* În ţara legendelor, Legendele Olimpului, Muntele de aur, Din marile legende ale lumii, Legendă valahă etc.

Noua sa lucrare, reprezentînd transpunerea în cuvinte a unei opere de artă sculpturală narativă, este menită să contribuie la popularizarea eficace a măreţei erupţii de energii de la obîrşia poporului român, prin evidenţierea însuşirilor supreme de vitejie, patriotism, iscusinţă, dîrzenie, dovedite de daci în apărarea patriei lor, care este şi a noastră, slujită cu aceleaşi virtuţi, precum şi prin evocarea calităţilor de organizare, de disciplină, de operă constructivă — temeiurile trainicei victorii a celorlalţi părinţi ai noştri, romanii, de la care moştenim numele nostru, limba noastră latină, deosebite aptitudini creatoare, o perpetuă, intensă năzuinţă spre progres.

Cu tot sensul poetic al titlului său, Cîntecul Columnei *nu este un produs de fantezie, nu este o legendă, ci o expunere a adevărului istoric dintr-un renumit document monumental, deosebirea faţă de studiile ştiinţifice de severă erudiţie din care s-a inspirat* Cîntecul *constînd numai în forma sa captivantă, în care accentele de pitoresc, de afectivitate, de caldă participare la evenimentele povestite sînt la locul lor. Într-un cuvînt, ne aflăm în faţa unei cărţi necesare pentru sădirea şi întărirea justei conştiinţe naţionale în inimile tinerilor, izbutind să îmbine în chip armonios adevărul cu frumosul. Literatul Alexandru Mitru este unul dintre autorii cei mai indicaţi pentru a o realiza. Apreciez cu deosebire grija de-a anexa la sfîrşitul cărţii o serie de note explicative pentru cele mai puţin obişnuite dintre aserţiunile şi cuvintele din text, precum şi o bibliografie selectivă, utilă cititorilor mai instruiţi, care ar dori să-şi completeze cunoştinţele şi să-şi verifice impresiile în legătură cu istoria povestită în desfăşurarea* Cîntecului. *Este o dovadă a conştiinciozităţii sale — chiar într-o operă care ar îngădui prin caracterul său o doză de*

fantezie de a respecta întru totul realitatea istorică, atît cît a putut fi stabilită pînă acum de cercetarea obiectivă, şi de a evita căile seducătoare, dar zadarnice, ale purei imaginaţii. Tînărul cititor român care va lua în mînă această carte, după ce va fi citit-o, se va simţi înălţat sufleteşte de măreţia faptelor strămoşeşti, vibrînd de mîndria nobilelor însuşiri dace şi romane de la originile neamului său, va putea fi încredinţat că nu se află prins în mrejele unei închipuiri, ci că, printre florile literare ale unui stil pasionant, păşeşte pe terenul solid al adevărului.

RADU VULPE

Senină astăzi, ca fruntea unui mare poet, după ce şi-a creat în chinuri cîntecul năzuit, se înalţă Columna în mijlocul Cetăţii.

Deşi din marmură, sublima făptuire e vie. Sălăşluieşte-n ea, nevăzut, dar puternic, sufletul celor două neamuri, strămoşii noştri, dacii şi romanii, care întîi s-au înfruntat în luptă, dar apoi, contopindu-se, au odrăslit o mladă latină, puternică, pe ogoarele mult mănoase ale străvechii Dacii.

De altminteri, însăşi marmura aceasta s-a zămislit prin încleştările şi zvîrcolirile cele mai aprige din miezul clocotit al pămîntului, ca o prefigurare a întîmplărilor pe care tocmai ea fusese menită să le istorisească.

Şi, poate, tot pe-atunci se pregătea, în taina de necuprins a firii, plămada întîilor stăpînitori ai acestor meleaguri, născuţi din cea mai aleasă spiţă a tracilor. Erau numiţi geţi sau daci. Şi ei hălăduiau într-o ţară rotundă şi dulce ca un măr. Purta pe fruntea sa această ţară cununa Carpaţilor şi chipul şi-l oglindea atît în unda Mării*, cît şi a Marelui Fluviu**.

Şi se aflase, încă de la început, că geto-dacii erau *cei mai viteji şi cei mai drepţi dintre traci****.

Regi perşi, şi sciţi, şi celţi, bastarni, macedoneni, ca şi ai altor multe neamuri, cu oşti fără de număr, pedestraşi sau călări, pe uscat sau pe ape, s-au năpustit întruna peste pămîntul lor. Sîngele a şiroit, flăcările au crescut, durerea s-a înălţat şi ea ca un munte, s-a întins ca o mare.

Cei care tot soseau în puhoaie, cu gînd să-i înrobească pe geţi (aşa cum îi numeau mai ales grecii) sau daci (cum le spuneau romanii), se întorceau însă umiliţi, părăsindu-şi oştenii înghiţiţi de pămînt sau înecaţi de ape[1].

* Marea Neagră, numită în antichitate *Pontus Euxinus* sau *Pontul.*

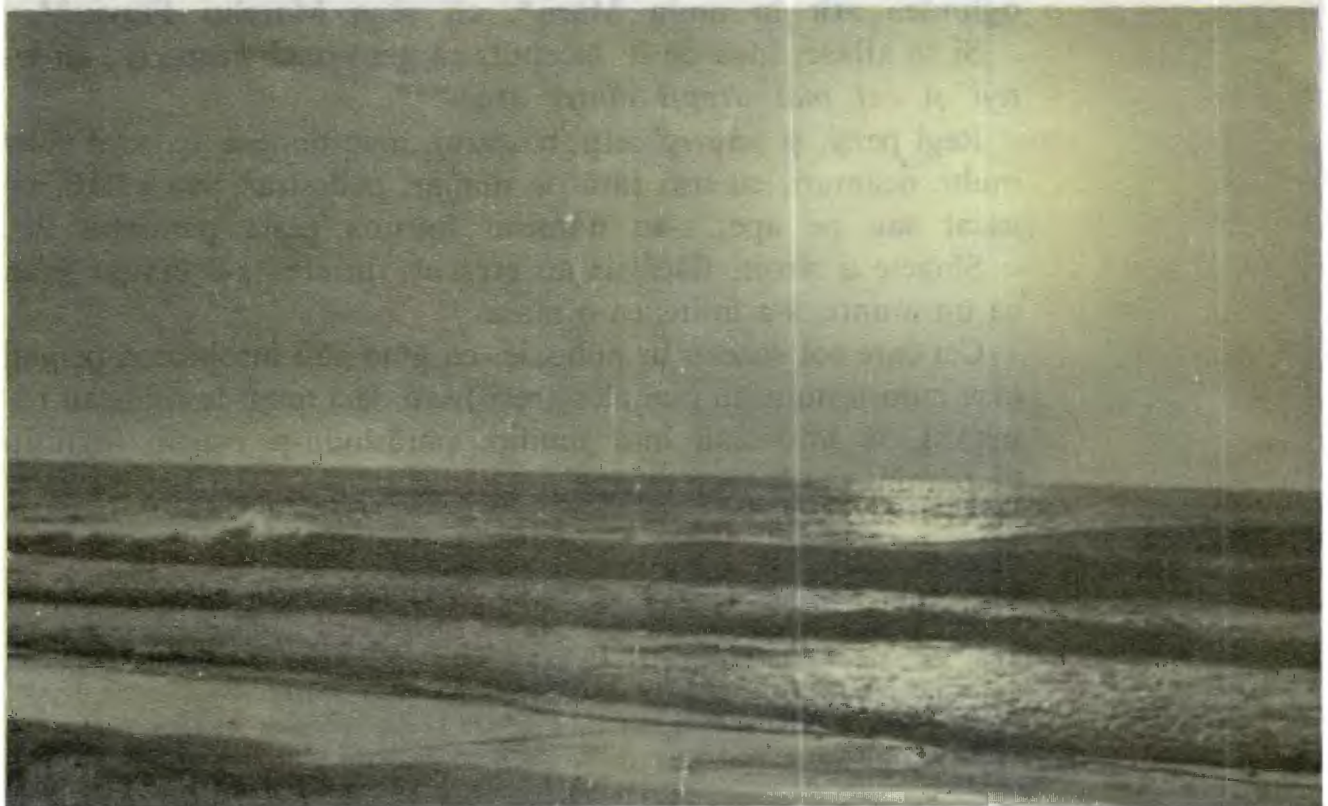
** Dunărea. În antichitate numele său era Istru. Cursul superior al fluviului a căpătat denumirea latină *Danuvius (Danubiu)* care, cu vremea, s-a extins la întregul fluviu, numit adesea «Istrul cel cu două nume» *(binominis Hister).*

*** Astfel îi defineşte Herodot (c. 484—425 î.e.n.), «părintele istoriei», atunci cînd aminteşte uimitoarea hotărîre a geţilor de a se împotrivi puternicei armate imperiale persane, conduse de marele Darius, fiul lui Histapes, «regele regilor», în anul 514 î.e.n.

Purta pe fruntea sa această ţară cununa Carpaţilor...

şi chipul şi-l oglindea atît în unda Mării...

...cît şi a Marelui Fluviu.

Aceasta, poate, şi fiindcă — potrivit unor credinţe străbune — bărbaţii, femeile şi chiar copiii acestui neam viteaz nu se temeau de moarte[2].

Căzînd în apărarea gliei pe care se născuseră, ei socoteau că nu se pierd în neant, ci urcă la Zalmoxis*. Şi, alături de el, pot înfrunta mai departe ura vrăjmaşilor.

Dar iată că în lume s-a ivit o putere nouă.

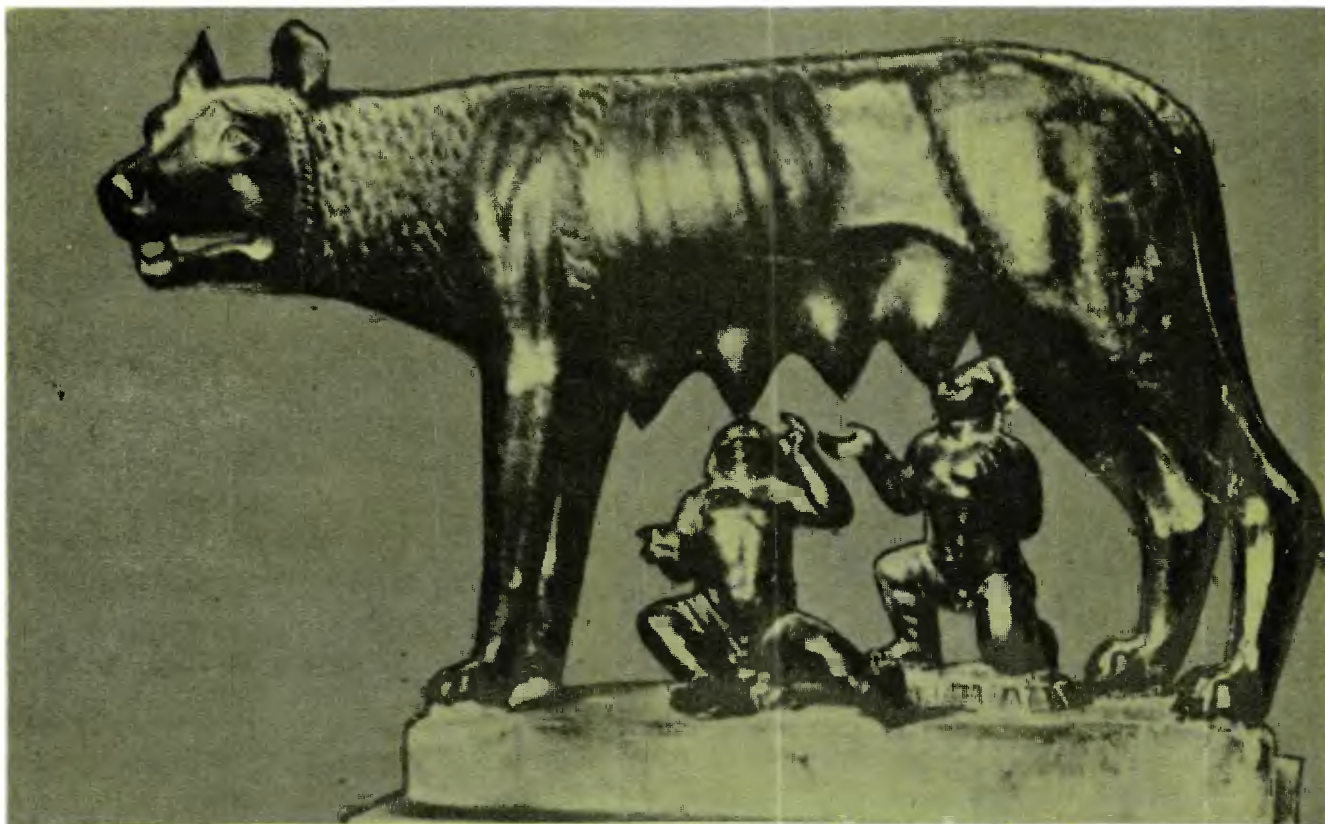
Este puterea Romei, cetatea de pe rîul Tibru, fundată de Romulus şi Remus, feciorii zeului neîmblînzit al războiului, Marte, şi ai vestalei Rhea Silvia, cei alăptaţi în fragedă pruncie de o lupoaică, într-o grotă de pe cea mai înflorită colină a întregului ţinut, numită *Palatinus*[3].

Străbuna îndepărtată a gemenilor fusese însă Venus, zeiţa frumuseţii neîntrecute şi a dragostei**.

În numele acesteia şi a zeului Marte, romanii hotărîseră

* Zalmoxis (la Herodot), Zamolxis (la Strabon şi la alţi autori). Preferăm — cînd nu este vorba de anume citate — formele Zalmoxis, Zalmoxe ca mai autentice (potrivit şi lui Vasile Pârvan, Mircea Eliade etc.).

** Enea, eroul cîntat de poetul Vergilius în «Eneida» şi care i-a condus pînă pe pămîntul Italiei pe supravieţuitorii de la Troia, avea ca mamă pe zeiţa dragostei şi frumuseţii, iar tată îi era troianul Anchise.

să-şi ridice o cetate care să fie cea mai strălucită şi impunătoare din cîte se întemeiaseră vreodată sub soare.

Şi, într-adevăr, cetatea a devenit curînd simbolul unei nespus de înalte civilizaţii antice. Civilizaţie pe care, atît prin hărnicia lor, cît şi prin tăria armelor, urmaşii lui Enea ar fi vrut s-o extindă. Doreau, în acest fel, să-i împlinească voia acelui împărat* care — răspunzînd unor năzuinţe mai vechi, deplin statornicite în conştiinţa romană (şi înseşi voinţei zeilor, precum susţinea el) — visase să preschimbe întreg pămîntul cunoscut atunci într-o întinsă ţară, unde să se încunune pe veci o largă pace, numită *Pax Romana,* sub ocrotirea căreia popoarele să urce pe cea mai înaltă treaptă a progresului — aşa cum fusese gîndit de el şi care trebuia să fie desăvîrşit apoi de toţi urmaşii săi**.

Numai că, în calea împlinirii acestui vis — în numele apărării libertăţii — se afla neclintirea dacă.

Dar iată că se ridică puterea Romei, cetatea de pe rîul Tibru, fundată de Romulus şi Remus, feciorii zeului neîmblînzit al războiului, Marte, şi ai vestalei Rhea Silvia, cei alăptaţi în fragedă pruncie de o lupoaică, într-o grotă de pe cea mai înflorită colină a întregului ţinut, numită *Palatinus.*

* Caius Iulius Cezar (Caesar) Octavianus Augustus, nepot şi fiu adoptiv al lui Iulius Cezar, primul împărat roman (27 î.e.n. — 14 e.n.).

** *Pax Romana* semnifica unificarea şi pacificarea lumii antice sub dominaţia Romei.

Un foarte mare rege — cel dintîi şi cel mai puternic dintre toţi regii traci care-au domnit vreodată, pe nume Burebista[4] — datorită geniului său diplomatic şi militar, bucurîndu-se şi de ajutorul lui Deceneu, înţeleptul lui sfetnic, izbutise să strîngă într-un singur mănunchi toate triburile răzleţe din întreg spaţiul carpato-dunărean-pontic, înfăptuind, în urmă cu peste două mii cincizeci de ani, un mare stat dac, centralizat, independent, în stare să înfrunte şi să doboare orice vrăjmaş.

Invidia şi setea de putere a unora dintre conducătorii de triburi se pare că au dus, totuşi, pînă în cele din urmă, la moartea, nefirească şi înainte de vreme, a regelui care înscăunase în Dacia, pe lîngă dragostea fierbinte de ţară, sobrietatea, respectul celor mai alese virtuţi şi calda preţuire nu numai a vitejilor, ci şi a oamenilor dăruiţi studiului, gîndirii înţelepte şi artelor[5].

Dar, după moartea lui şi după domniile altor cîtorva regi, în scaun s-a urcat Decebal.

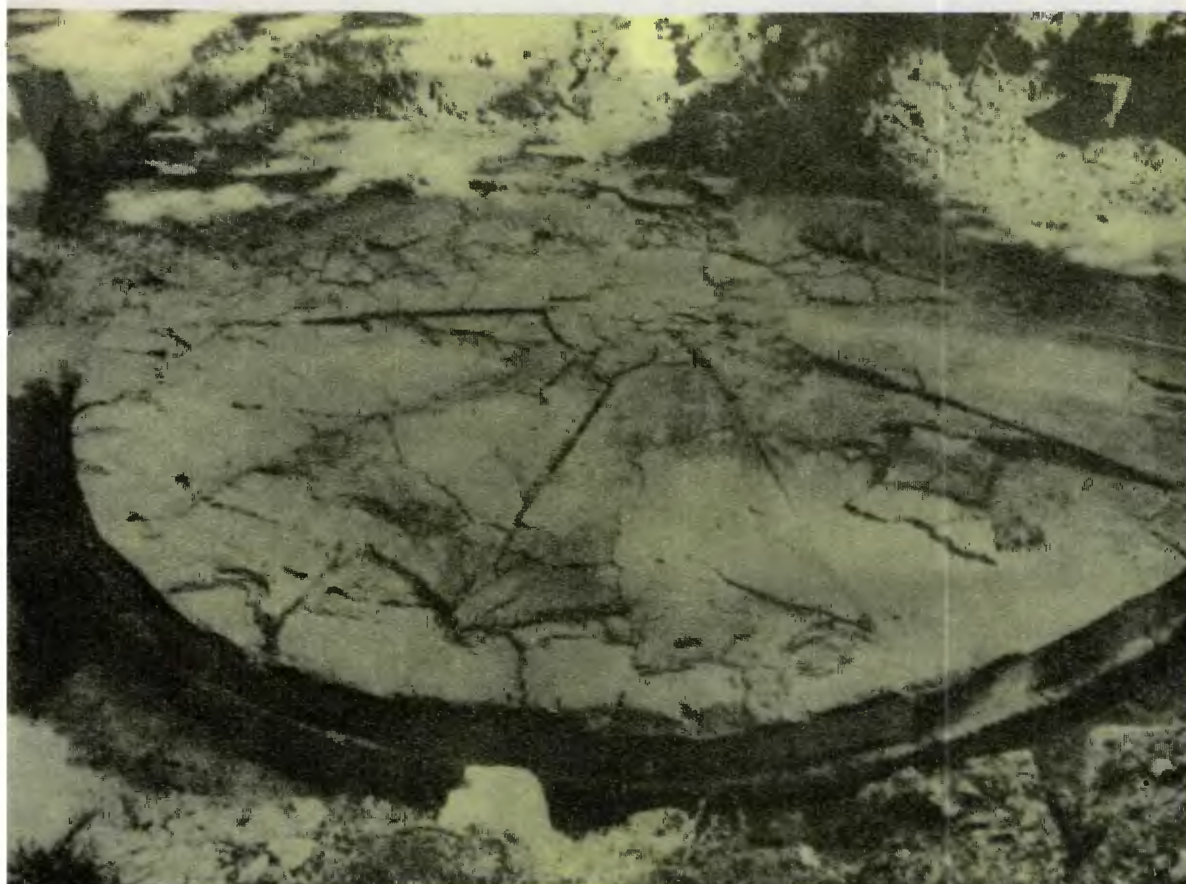
Ca un vultur s-a vădit Decebal, feciorul lui Scorilo, în cuibul său semeţ, agăţat de creştetele munţilor din Sarmizegetusa.

Sarmizegetusa Regia: Sanctuarul rotund.

Acolo, în faţa unui «disc solar» din preajma «sanctuarului rotund» al capitalei sale, avîndu-i în stînga pe Diegis, credinciosul său frate, şi-n dreapta pe Vezina, marele preot, Decebal i-a jurat zeului său, Zalmoxe — zeul neîncetatei renaşteri şi-al dăinuirii veşnice — că sabia pe care-o moştenise de la înaintaşii săi şi-o va scălda de-a pururi în sîngele acelora care vor încerca să-i înrobească ţara. Iar de va fi învins, nu va sta în cumpănă să-i înmoaie tăişul în propriul său sînge. Şi, oricum, va muri cu sabia-n mînă. Deoarece, un rege nu se cuvine să urce altfel spre slava lui Zalmoxe şi a celorlalţi zei ai pămîntului şi ai cerului dac.

Şi, poate, în acea clipă cînd Decebal jura, Soarele a început să-şi reverse tot aurul luminii peste Muntele Sacru — Olimpul Dacilor, cel limpezit la poale de un rîu viforos. Acesta s-a clătinat şi, din Kogaionon[6], larga peşteră sfîntă, unde se retrăsese odinioară pentru adîncă meditaţie însuşi Zalmoxe, s-a slobozit un strigăt ale cărui ecouri s-au răspîndit peste întreg pămîntul stăpînit de dîrzul Burebista, vuind din stîncă-n stîncă şi de la şes la şes, pînă la ţărmurile Mării, ale Marelui Fluviu şi ale ce-

Discul solar de andezit.

lorlalte rîuri de margine, ridicîndu-le apele, făcîndu-le să fiarbă într-un clocot năprasnic.

Sabia scînteia sub lumina care curgea de sus peste «discul solar», iar vuietul se îneca pe încetul, în apele învolburate şi în desişurile afunde ale pădurilor, prefăcîndu-se într-un geamăt prelung.

Şi, pe neaşteptate, în vreme ce Vezina, cu braţele ridicate spre slavă, îi implora pe zei, izvorul auriu se preschimba

Decebal — desen de I. Vlasiu.

într-un şuvoi de sînge. Pe altar jertfa se scrumea, un mistreţ se ivea fioros, de cine ştie unde, şi, după ce-l privea doar o clipă pe Decebal, se-ntorcea şi pierea în negura pădurii.

— Oare Zalmoxe ne trimite vreun semn? se întreba Vezina.

— Oricare i-ar fi semnul — glăsuia Decebal — jurămîntul meu va rămîne acelaşi. Jurămîntul regilor daci — o ştii prea bine — se cuvine a fi de piatră şi, totodată, de fier: adică, neclintit şi neînfricoşat.

Numai că, în aceeaşi vreme cînd Decebal jura în faţa «discului solar» din «sanctuarul rotund» al capitalei dace, să trăiască, să lupte, şi — de va fi nevoie — să moară doar în fo-

losul libertății neamului său, iată-l ivindu-se din tumultul istoriei și pe unul dintre cei mai viteji oșteni ai împăratului Domițian, un tînăr general născut în sudul Peninsulei Iberice, pe nume Marcus Ulpius Traianus*. Acesta, comandant al Legiunii** a VII-a Gemina și, de curînd, guvernator al provinciei Germania Superioară, le glăsuiește soldaților săi, încredințîndu-i că pentru ei nu trebuie să existe nimica mai de preț decît măreața datorie de-a apăra și de-a lărgi hotarele imperiului, ducînd tot mai departe civilizația romană, slujindu-l astfel cu armele pe Jupiter Capitolinus***, stăpînul fulgerelor și al tunetelor, zeul suprem, protector al statului roman.

Împăratul Domițian își măsurase forțele cu-ale lui Decebal. Dar pacea — așa cum mai procedaseră unii împărați romani înainte, în situații asemănătoare — fusese cumpărată în anul 89. Romanii se obligaseră să-i plătească lui Decebal, rege clientelar**** acum, însemnate sume de bani («subsidii») în fiecare an, pentru a-și asigura pacea la hotare și pentru a feri pe viitor imperiul de adversari comuni.

Faptul acesta îl îndurerase peste măsură pe tînărul oștean Marcus Ulpius Traianus, cel atît de zelos pentru mîndria Romei și care, în anul 98 — după ce bunul Marcus Cocceius Nerva îl adoptase ca fiu, deoarece era socotit drept cel mai destoinic și mai popular general din armată și cel mai merituos dregător în conducerea statului — devine împărat.

Cu toate că Decebal respectase inițial pactul încheiat cu Domițian, Traian împărtășește părerea acelora care socoteau această stare de lucruri umilitoare și de nesuportat. Urcînd pe treptele palatului, fără nici un fel de onoruri, fiindcă iubea simplitatea, Traian — se spune într-o legendă romană — fusese întîmpinat de comandantul trupelor de pază. Acesta ținea în mînă sabia, pentru a-l saluta cu ea, potrivit tradiției, pe noul împărat. Dar Traian i-ar fi spus: «Să-ți folosești această

* Născut în Spania (Hispania), în colonia Italica (formată din cetățeni proveniți din Italia).

** Legiunea, comandată de un *legatus*, era o mare unitate militară, formată din cetățeni romani, proveniți în acel timp numai din locuitorii Italiei. Aceștia purtau o platoșă din benzi de piele groasă *(lorica segmentata)* și scuturi mari, dreptunghiulare, curbate. O legiune cuprindea zece cohorte.

*** Cea mai semeață dintre toate cele șapte coline ale Romei era *Capitoliul*. Aici se înălța templul lui *Jupiter*, zeul suprem al romanilor, care tocmai de aceea se numește și *Capitolinus*.

**** Dependent de autoritatea Romei, cu condiția ca Dacia să fie protejată de către aceasta, fără a fi inclusă în imperiu.

sabie în apărarea mea, numai dacă voi izbuti să cîrmuiesc cu cinste Roma; iar dacă nu, să o întrebuinţezi ca să mă pedepseşti!»

La rîndul său, împărăteasa Pompeia Plotina, cu tot atîta modestie şi hotărîre, s-a întors către mulţimea care o aclama, zicînd: «Aşa cum urc astăzi pe trepte, cinstită de voi toţi, la fel doresc, cînd o să vină vremea, să şi cobor!»

În acest chip şi-a început domnia împăratul Traian: cugetînd numai la neîncetata ridicare a Romei, înconjurîndu-se încă din prima zi cu oameni de nădejde, deloc linguşitori, şi gata să-l ajute, cu pricepere şi devotament, în tot ce plănuia.

Iar ceea ce dorea încă de multă vreme era supunerea regatului Daciei, vecin al Romei care, în primul rînd din punct de vedere strategic, primejduia necontenit siguranţa marelui Imperiu, la Dunăre[7]. Ce e drept, deocamdată Decebal, ca dependent de Roma, rege *cliens,* nu-şi încălca obligaţiile preluate prin pactul încheiat cu Domiţian, dar nu se ştia cum ar acţiona pe viitor, cu vreun prilej neprielnic Romei. Aceasta, mai ales dacă se ţinea seama că Dacia era vecinul cel mai înzestrat, mai bogat în pămînturi fertile, cu mine de tot felul şi avînd o oştire de bărbaţi mult viteji, netemători de moarte.

Pentru împlinirea acestui gînd, Traian a hotărît organizarea unor largi recrutări de voluntari din provincii. A hotărît şi întemeierea — în afara a două noi legiuni — a încă cincisprezece unităţi auxiliare de cavalerie şi infanterie, ca şi sporirea numărului cohortelor pretoriene de la nouă la zece.

Castrele* vechi s-au reparat cu grijă, şi multe altele au fost construite. S-au născocit şi unele noi maşini de război, s-au îmbunătăţit şi s-au modernizat căştile, platoşele şi chiar diferitele categorii de arme şi unelte ale oştenilor.

Armata a fost completată şi cu buni ingineri, tehnicieni, topografi şi medici — atît de necesari într-un război cu un rege ca Decebal şi cu un popor ca dacii.

S-a zorit şi săparea în stîncă a unui mare drum, pe ţărmul drept al Dunării**, drum care trebuia să fie folosit cu prilejul atacării statului dac — prin Banatul de astăzi — de unde plă-

---

* Lagăre, tabere romane întărite.

** Drum terminat în anul 100 şi marcat de renumita inscripţie *Tabula Traiana* de pe peretele Cazanelor, pe malul sîrbesc, la Donja Klisura, în faţa Ogradenei din Banat. (Ulterior s-a mai descoperit o inscripţie, pe acelaşi mal, la Karataš, aproape de Porţile de Fier, unde este vorba de săparea unui canal de către Traian, prin cataracte) cf. P. Petrovič, «Archaeologia Jugoslavica», IX, 1968, p. 83.

nuise Traian să se îndrepte, cît va putea mai repede, spre Sarmizegetusa, în munţii Orăştiei.

Decebal nu rămăsese, fireşte, nici el cu braţele încrucişate. Înţelesese mai de mult ce urma să se întîmple...

Ca şi-n alte dăţi, dacii erau hotărîţi să se apere[8], iar romanii îşi căutau o justificare ca să-i atace[9].

Clipa aceasta — decisivă pentru poporul dac, cînd regele Decebal şi-a săpat pentru totdeauna numele glorios în istorie, ca apărător neînfricat al neamului său — a fost zugrăvită cu talentul său literar deosebit de istoricul-filozof Vasile Pârvan*.

*

«Rugineau codrii. Ca nişte paseri obosite coborau legănat către pămînt frunzele aprinse de cea de pe urmă sărutare a soarelui de toamnă. Prin satele Daciei mergeau zvonuri de răzbunări romane. Negustorii din Miazăzi se făceau tot mai rari. Şi cei care mai îndrăzneau să se afunde în adîncimile Daciei păduroase priveau sfioşi împrejur, vindeau repede şi plecau pe furiş. Ostatecii şi fugarii romani, slujitorii regelui dac lucrau de zor la întărituri, închideau văile către Dunăre, ridicau burguri, dregeau cetăţile, construiau maşini de asalt, turnau arme. Femeile erau posomorîte, bărbaţii erau tăcuţi. Era linişte aspră în toţi, şi poruncile Regelui erau grabnic şi cu prisos împlinite. Cînd începură a cădea fulgii, ştia fiecare că în primăvară va putea muri. Flăcăii, care cu cincisprezece ani înainte dăduseră Domnului Ţării dace întîia lui biruinţă pe pămînt roman, erau acum bărbaţi în putere. Copiii lor se ridicau acum şi ei, gata de pus la arme. Cincisprezece ani soarta războiului iubise pe Daci. Din pădurile Suebice ale Dunării de Sus, pînă în munţii Parthici, care fac umbră apelor Tigrului, numele regelui puternic, nobil din viţă de nobili, rege din viţă de regi, Decebal, era pomenit cu cinste şi închinare. Soli daci mergeau în Apus şi în depărtatul Răsărit, la regii neamurilor germanice, sarmatice, scitice, armenice, parthice, ducînd sfat de luptă, de împotrivire dîrză, de atac necurmat împotriva stăpînitorilor de la Miazăzi.

* Vasile Pârvan (1882—1927), mare arheolog, istoric şi filozof al istoriei, autor al unor opere monumentale *(Getica, Dacia, Idei şi forme istorice, Marcus Aurelius, Începuturile vieţii romane la gurile Dunării, Memoriale etc.)*. Citâm din *Memoriale* («Parentalia: Închinare împăratului Traian la XVIII veacuri de la moarte»), Bucureşti, 1923.

Din timpuri uitate de amintirea muritorilor trăiau Dacii pe pămîntul acesta, îmbrăţişat de cele trei ape, cu marea cetate clădită de zei în mijlocul ţării: cu munţi de patru părţi. Ei nu erau o biată naţie rătăcitoare, ca vecinii Germani ori Sarmaţi. Ei nu erau o naţie barbară, ca nenumăraţii locuitori ai Nordu-

Trecutul strălucit lumina calea regelui Decebal.

lui mlăştinos, sărac şi friguros. Ei erau statornici, orînduiţi, luminaţi în străvechi legături cu civilizaţia elenă, — cu cea mai avîntată credinţă idealistă în nemurire pe care au gîndit-o oamenii, — cu tradiţie milenară în cele ale vieţii de societate ori de Stat, — cu nume glorios în lupta de libertate faţă de toţi cei puternici din jur, — cu incomparabila epopee de unitate naţională biruitoare a regelui-erou Burebista, îndărătul lor.

Trecutul strălucit, de aproape două veacuri înainte, lumina acum şi calea regelui Decebal. Nu puterea, ci unirea lipsise întotdeauna marelui neam dacic. Ca principii macedoneni, geloşi de libertatea lor locală, principii daci ai multelor ţări dace

Vas dacic cu inscripţia: *Decebalus per Scorilo.*

dintre cele trei rîuri, îşi aşteptau pe Philippos* şi pe Alexandru** al lor, care cu mînă de fier să o ţină uniţi întru marea luptă a aceleiaşi patrii. Şi Decebal era acum ca Filip. Ci soarta n-a voit ca să-i urmeze un Alexandru.»

*

«Ard trupurile ca nişte ruguri, de văpaia sufletelor tari care le încing. Se mistuie vlaga pămîntească a naţiilor, de jertfa de sînge, neîntrerupt cerută pentru continua biruinţă, de neînduratul lor suflet de luptător. Dar, precum flăcăul prinde cu braţ vînjos arma care cade din mîna unchiaşului slăbit de ani, aşa popoarele tinere, cu suflete de copii, cucerite de marele suflet al naţiunii perpetuu biruitoare, prind la rîndul lor arma, spre a apăra cu sîngele lor tînăr, cu puterea lor proaspătă, marele gînd, care e acum şi al lor...

---

* Filip al II-lea (359—336 î.e.n.), cel care a instituit hegemonia regatului macedonean în Grecia.

** Alexandru Macedon (356—323 î.e.n.), fiul lui Filip al II-lea.

Cel ce purta acum armele Romei era un om liniştit, măsurat, cuminte, modest. /.../ El era un soldat, ca şi tatăl său, soldat ajuns general, şi atîta tot. Şi, fost general, fost guvernator de provincie, ajuns împărat, el rămînea încă tot omul din popor, răbdător la muncă, întîrziind bucuros la plăcerile trupului, cu nesfîrşit respect pentru străluciţii senatori ai Romei, pentru splendoarea Romei, pentru arta cuvîntului la Roma...»

Traian — bust antic.

Traian şi Decebal îşi pregătiseră armele.

«Pentru brîul de argint al Dunării» lupta avea să fie îndelungă şi fără de cruţare!

Şi tot ceea ce trebuia să se întîmple avea să cînte C o l u m n a prin imaginile săpate în marmură[10].

*

Avea să cînte C o l u m n a, urmînd textul *Comentariilor* dictate sau scrise — în parte, cu însăşi mîna lui — de împăratul T r a i a n.

Priviţi-o!

Mărturie nepieritoare a naşterii poporului român pe aceleaşi meleaguri unde sălăşluieşte şi astăzi.

Se înalţă în lumină.

Şi fiece sclipire a soarelui — care, răsărind, o priveşte din slăvile de deasupra ţinuturilor stăpînite odinioară de Burebista şi Decebal — o preface în torţă.

O torţă aprinsă pentru a întruchipa, prin veacuri şi milenii, gîndul că nu-i nimic mai sfînt ca PATRIA ŞI LIBERTATEA.

*

Sîntem în primăvara anului 101 al erei noastre, pe ţărmul Dunării — hotarul din acea vreme între Dacia regelui Decebal şi Imperiul Roman.

Iarba a înverzit pămîntul, copacii sînt în floare, vîntul suflă călduţ, dar nori întunecaţi s-au adunat deasupra fluviului.

Pregătirile începute în urmă cu trei ani, după ce noul împărat inspectase frontiera, dînd cu acel prilej poruncile trebuitoare, se află pe sfîrşite.

S-a zorit săparea în stîncă a unui mare drum, pe ţărmul drept al Dunării, drum terminat în anul 100 şi marcat de renumita inscripţie *Tabula Traiana.*

Pe malul drept al fluviului, de-a lungul drumurilor ce vin dinspre cetatea Romei, au răsărit turnuri construite din piatră, avanposturi solide ale căror incinte rotunde au fost cu chibzuință înconjurate de palisade*.

Şi pare linişte!

Dar grija îi sporeşte fără încetare regelui Decebal. Nu pentru ființa sa. Pentru el nu se teme, ci pentru Dacia. Potrivit credințelor dacice, sufletul îi va rămîne întreg şi după ce vinele i s-or slei de sînge. Dar Dacia doreşte s-o păstreze, aşa cum a fost ea creată de cei dintîi strămoşi, şi mai ales cum le lăsase cuvînt urmaşilor regele Burebista, înainte de moarte.

Străjerii din trupele auxiliare, cu scuturi, căşti, tunici scurte, pieptare, mantale şi înarmați cu săbii ținute în curele, de umăr, şi sulițe, patrulează necontenit pe țărmul fluviului.

Turnurile ridicate din piatră, încinse în palisade, cătînd spre Dacia, se asemuiesc în desăvîrşita lor ordine cu şirurile romanilor cînd pornesc la atac. Toate acestea nu sînt altceva decît semnul că vînturile se vor aspri, că va-ncepe furtuna.

Ochii şi urechile regelui Decebal sînt, în acest timp de grea cumpănă, iscoadele sale. Şi-acestea îi vestesc cît de bine sînt întocmite toate construcțiile romane de pe malul moesic** al Dunării. Cu încăperi pentru o bună odihnă, jos, cu lăcaşuri de veghe sus şi galerii de lemn ce îngăduie mişcarea şi o desăvîrşită vizibilitate în față şi pe laturi.

Făcliile înalte, cînd sînt aprinse, luminează tot locul, călăuzesc pe uscat sau pe apă convoaiele ce poartă merinde sau muniții; şi, tot cu ajutorul lor, printr-un limbaj secret, se transmit ştirile cu o mare repeziciune.

* Fortificații alcătuite din pari groşi bătuți în pămînt şi uniți între ei cu nuiele, curmeie, mărăcini etc.

** Moesia, regiunea dintre Balcani şi Dunăre, divizată de romani în anul 86 e.n. în provincia Moesia Superior şi Moesia Inferior (în al cărei teritoriu fusese înglobată şi Dobrogea).

Bucatele — făina, carnea sărată, brînzeturile — au fost aduse din timp şi sînt depozitate în casele-hambare. La îndemîna oştii se mai găsesc şi furajele: orz sau stoguri de fîn; apoi rezervele de arme, echipamente, diferite unelte şi lemnul folositor oricăror noi construcţii — deoarece, pe măsură ce trupele înaintează, fiecare pas pe pămînt cucerit va fi consolidat — şi tot ce le mai poate fi de trebuinţă oştenilor romani.

Străjerii din trupele auxiliare[11], cu scuturi şi căşti rotunde din bronz (sub căşti ţeasta capului fiindu-le ocrotită de căptuşeli sau căciuliţe dintr-un postav gros, iarna, şi pînză răcoroasă, vara), cu tunici scurte, pieptare, mantale şi înarmaţi cu săbii ţinute în curele de umăr, şi suliţe, patrulează necontenit pe ţărmul fluviului.

Dunărea, apa sfîntă a strămoşilor, din care lor le plăcea să soarbă înainte de a porni la luptă, curge mereu neostenită şi liberă.

În acest timp — mai află Decebal, despre oştenii Romei, că îşi continuă neturburaţi împlinirea poruncilor date de împărat, după ce şi el, mai înainte, se sfătuise îndelung cu cei care-l înconjurau.

— Unde o minte, oricît de strălucită, judecă — obişnuia să spună Traian — se poate dobîndi un rezultat bun. Dar unde faptele sînt cîntărite de mai mulţi oameni pricepuţi, urmările pot fi cu mult mai fericite.

Şi cine nu ştie că între sfetnicii împăratului se află bărbaţi de seamă, precum acel Tiberius Claudius Livianus, căpetenia gărzii şi care răspundea de siguranţa şi viaţa lui Traian, sau Lucius Licinius Sura, un diplomat abil, ori Manius Laberius Maximus, fost consul guvernator al provinciei Moesia Inferioară, principele african Lusius Quietus cu călăreţii săi mauri, Aulus Cornelius Palma, cuceritorul Arabiei, Quintus Marcius Turbo, cel care se pricepea ca nimeni altul să înăbuşe răscoalele şi, în sfîrşit, Hadrian, nepotul lui Traian şi viitorul său urmaş la tron? Pe lîngă aceştia se mai găseau ilustrul arhitect Apollodor, Balbus, topometrul imperial, pe ale cărui măsurători şi calcule se sprijinea ţeserea de noi drumuri şi de fortificaţii şi, desigur, mulţi alţii.

Ceea ce-i pus la cale, cu atîta minuţiozitate de geniul organizatoric roman, se desfăşoară ritmic şi fără ezitări.

Pe malul drept al fluviului, de-a lungul drumurilor ce vin dinspre cetatea Romei, au răsărit turnuri construite din piatră, avanposturi solide, ale căror incinte rotunde au fost cu chibzuinţă înconjurate de palisade.

Vasele militare continuă să sosească, aducînd noi rezerve pentru cele 12 legiuni şi zecile de corpuri de auxiliari, dintre care o bună parte sînt gata pregătite să intre în Dacia.

Hrană şi băutură proaspete, arme şi îmbrăcăminte încă se mai descarcă. Iar altele urmează să sosească între timp. Traian e conştient că buna şi neîncetata aprovizionare în lanţ joacă un rol hotărîtor, şi mai ales într-o campanie atît de grea,

Vasele militare continuă să sosească, aducînd noi rezerve pentru cele 12 legiuni şi zecile de corpuri de auxiliari, dintre care o bună parte sînt gata pregătite să intre în Dacia.

cum este aceasta împotriva unui popor preabinecunoscut pentru curajul lui.

Locul ales pentru depozitări este într-o aşezare mai mare, pe ţărmul Dunării, poate în preajma vreunui templu, tot al lui Jupiter, pentru ca şi de astă dată zeul suprem, căruia i se închinau cu precădere romanii, să le fie prielnic încă de la început.

Între-acestea, regele Decebal, care şi mai înainte se străduise să constituie o mare alianţă antiromană, cheamă la luptă nu numai pe cei de-acelaşi neam cu el din Carpaţii de nord, ci şi o seamă de triburi sarmatice şi germanice ale burilor. Şi se gîndeşte la Pacorus al II-lea, regele parţilor, cu toate că-l ştie şovăitor, fiindcă o primejdie la fel de mare plana şi-asupra lui.

Traian, la rîndu-i, află prin iscoadele sale despre cîte plănuieşte şi făptuieşte regele Decebal — apreciat de el nu numai drept cel mai bun şi mai viteaz conducător de oşti din toată

această parte a lumii, ci și ca un foarte iscusit diplomat, în stare de a-și spori cu mult numărul de alianțe.

De aceea, și ordonă imediat începerea marelui asalt asupra Daciei.

*

Veniseră în cîmpie zilele însorite ale verii. Dunărea clipocea tihnit, însă nici un pescar nu se vedea plutind în barca lui pe ape. În schimb, pe țărmul dimpotrivă, și mai ales în marele oraș Viminacium*, se zăreau scînteind tot mai des coifurile, săbiile și lăncile romane.

Trecerea Dunării se va face pe două poduri de vase, precum glăsuiește Columna. Deși par alăturate, ele erau de fapt la cele două capete ale defileului Cazane: unul la Drobeta, pentru coloana lui Laberius Maximus din Moesia Inferioară, și altul la Lederata**, în vecinătatea orașului Viminacium, pentru coloana principală a lui Traian (însoțit de Glitius Agricola, guvernatorul Pannoniei Inferioare). Amîndouă coloanele numără, pare-se, cu mult peste o sută de mii de oameni.

Romanii și terminaseră orînduirea podurilor de vase. Și iată că din clădirile înalte și de sub arcadele largi începe a se ivi avangarda.

Nu numai podul, ci însuși țărmul pare a se clătina sub pașii liniștiți, regulați, însă de neoprit ai oștii conduse de împărat.

— Zeul roman ocrotitor al apelor fluviului ne va fi favorabil! — îi îmbărbătase, poate încă de la plecare, Traian. El ne va întîmpina și ne va binecuvînta începutul războiului, poruncit nouă de însuși Jupiter.

Și, într-adevăr, oștenilor — ce aveau încă în minte răsunetul cuvintelor împăratului despre civilizația și pacea cu care Roma era datoare lumii — li se pare a vedea ieșind din unda clară chipul marelui zeu Danubius. Acesta, avînd pletele împodobite, sărbătorește, cu trestii, îi privește admirativ, ba cred că mai și aud cum buzele-i rostesc o binecuvîntare: «Mergeți și biruiți! Centura de argint a apelor nu va mai fi, în viitor, hotar, ci ea va aparține împărăției voastre!»

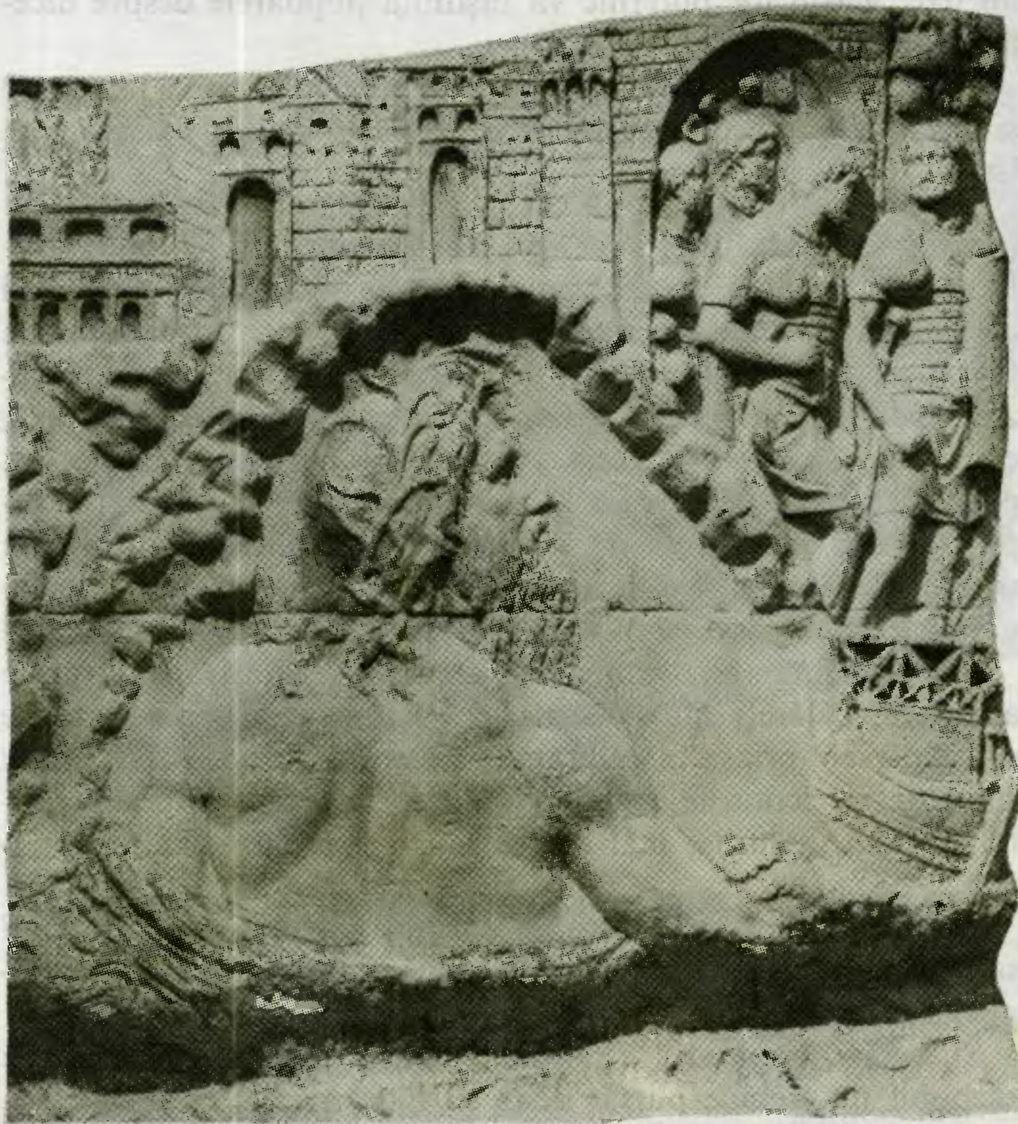
Pe umerii-i puternici și pe spinare șiroiesc apele. Deasupra lor, cu multă măiestrie — podurile de vase au unit țărmurile.

---

* Astăzi, mica localitate Costolaț, pe malul sîrbesc.

** Ramna, în stînga Dunării.

Amîndouă armatele au trecut. Una, venind dinspre apus, în frunte cu împăratul, prin Lederata, şi înaintînd prin Arcidava (Vărădia, la nord-est de Oraviţa), Berzovis (actualul sat Berzovia, fost Jidovin) şi Aizis (Pogăniş). Iar a doua dinspre răsă-

Oştenilor li se pare a vedea ieşind din unda clară chipul marelui zeu *Danubius*.

rit, prin Drobeta (Drobeta Turnu-Severin), Dierna (Orşova) şi prin Ad Mediam (Mehadia). Cea dintîi sprijinită de flota pannonică, iar cea de-a doua, de cea moesică, urmînd să se întrunească laolaltă în localitatea Tibiscum (Jupa, lîngă Caransebeş).

«Mergeţi — pare a-şi continua urările Danubius, aşa cum şi-ar dori cuceritorii — şi-aşezaţi temeliile noii Dacii, precum

năzuieşte împăratul Traian, punînd altoi latin pe vînjosul trunchi dac!»

Cu greu de închipuit ceva mai majestuos decît această înaintare a celor două oşti romane.

Corniştii — *cornicines* — şi trîmbiţaşii — *tubicines* — şi-au pregătit instrumentele şi, de îndată ce oastea va ajunge pe solul dac, glasul lor puternic va înştiinţa popoarele despre începutul unei noi ere.

Caii, dornici de goană, cu grumazurile încordate, tropotesc şi nechează, ţinuţi însă bine în frîu de oştenii înarmaţi cu lănci.

Fiecare dintre cele două corpuri de călăreţi şi pedestraşi au în frunte cîte-un ofiţer superior, din Statul Major al împăratului. Iar legiunile sînt reprezentate atît de *signiferi* — purtătorii de steaguri, avîndu-şi capetele acoperite cu blănuri de animale sălbatice, aceasta vrînd să însemne că ostaşii pe care-i reprezintă vor fi neîmblînziţi, viteji şi fără de cruţare, ca Hercule*, cît şi de *vexiliferi* — aceia ai căror prapuri cu franjuri sînt purpurii ca sîngele pe care îl vor vărsa în luptă toţi dacii nesupuşi. Şi mai cu seamă de *aquiliferi* — ce duc simbolurile de triumf ale Romei, vulturii, pajurile, ce planează ori stau cu ghearele încleştate pe-o margine de stîncă.

Zile şi săptămîni, Roma şi-a revărsat legiunile şi corpurile auxiliare, călăreţi sau pedeştri, cu platoşe din benzi metalice sau din piele prinse în catarame la piept, cu căştile în vîrfurile suliţelor, cu scuturile dreptunghiulare, ovale sau rotunde şi săbii de toate felurile, mai scurte sau mai lungi, agăţate în curele.

Au trecut, hurducîndu-se, şi căruţele cu maşinile de război sau stocurile de unelte de care aveau nevoie mai cu seamă geniştii, constructorii de poduri, de drumuri şi de castre.

Şi, astăzi, împăratul a poruncit să se adune sfatul, deoarece războiul nu trebuie purtat doar cu îndrăzneală, ci şi cu chibzuinţă.

Pentru el a fost ridicat un *suggestus* — o tribună din piatră dreptunghiulară. Sfetnicii ar fi vrut să-i aducă stăpînului un tron. Dar Traian n-a primit decît un scaun de campanie, simplu, din lemn, şi închingat cu piele**.

Alături de Traian, aşezat tot pe-un scaun de campanie, pare a fi Quintus Glitius Agricola, guvernatorul Pannoniei, coman-

---

* Care şi el purta, la fel, blana leului din Nemeea.

** *Sella currulis,* scaun pliant, rezervat înalţilor magistraţi.

dantul trupelor care l-au aşteptat pe împărat la Lederata, iar puţin mai în spate, aşezat nu pe scaun, ci pe un zid, se află Claudius Livianus, comandantul gărzii pretoriene — *praefectus praetorium.*

Împăratul s-a sfătuit îndelung cu cei care-l înconjoară.

Împăratul, stînd între generali, îi ascultă pe fiecare cu cea mai mare atenţie, căci toţi sînt pentru el într-un gînd. Nu i s-a întîmplat niciodată să fie înşelat. Cugetă adînc, şi numai la sfîrşit îşi rosteşte cuvîntul, fără a-i opri însă pe sfetnici de-a avea, atunci cînd este întemeiată, o altă părere decît a lui.

Hotărîrea unanimă este aceea că, potrivit tradiţiei, nici un pas nu trebuie făcut mai departe pe solul Daciei, pînă ce nu i se vor aduce jertfe, întîi lui Jupiter *(Jupiter Optimus Maximus* — cel mai bun şi cel mai mare dintre toţi zeii), şi-apoi zeului Marte — acela care îl urmează în însemnătate pe Jupiter — el fiind nu numai tatăl lui Romulus şi Remus, ci şi patronul oştirii romane*.

* *Mars Ultor* — Marte Răzbunătorul, instituit ca patron al armatei romane de Augustus în anul 2 e.n., în amintirea victoriei din 42 î.e.n. de la Philippi, cînd a fost răzbunată asasinarea lui Iulius Cezar.

Nu vor uita-o nici pe Minerva, zeiţa înţelepciunii.

*Pontifex Maximus**, marele preot, marele făcător de punţi, — mai bine-zis puntea însăşi între zei şi între oameni — este chiar împăratul.

Din porunca lui se vor organiza jertfele şi auspiciile, ritualurile prin care se credea că se poate cunoaşte voinţa zeilor, potrivit anumitor semne din zborul păsărilor, delimitat într-un anume perimetru al cerului ales mai dinainte de preoţi.

Fără de jertfe, credeau strămoşii noştri, nimic nu se înfăptuieşte temeinic, în stare să dureze etern. De aceea, fiecare roman, împărat sau oştean, porneau la război cu hotărîrea de a-şi sacrifica viaţa, dacă va fi nevoie. Şi astfel îşi prestau jurămîntul în faţa zeilor.

Marea jertfă de-acum are un caracter deosebit de festiv. Ea este cea dintîi după ce au călcat pe pămîntul Daciei.

Trupele se adună.

Pe steagurile fiecărei mari unităţi, discurile, barele, coroanele, laurii şi celelalte însemne marchează bătăliile şi victoriile lor dobîndite înainte. Acvilele de argint sau de aur scînteiază sub soare.

Întîiul sacrificator, *popa*, şi cu ajutoarele sale au adus animalele: un porc, un berbec şi un taur *(suovetaurilia**)*, care vor fi înjunghiate.

Iar trîmbiţaşii şi corniştii sună.

Începe defilarea, pe care o primeşte întreg statul major. La această ceremonie festivă, împăratul s-a îmbrăcat într-o togă albă ca neaua, în semn că a venit cu cel mai curat gînd închinat Romei. S-a îmbrăcat în alb şi fiindcă, după tradiţie, zeii, cu prilejul sacrificiilor, nu aşteaptă atît bogăţie în daruri, şi nu atît mîinile pline, ci ca jertfele să fie făcute cu mîinile curate***.

Avînd o margine a vălului trasă deasupra creştetului *(velato capite)* şi plin de pioasă smerenie, împăratul săvîrşeşte mai înainte de toate libaţia, turnînd deasupra flăcărilor lichidul

Cornişti — *cornicines*, trîmbiţaşi — *tubicines* şi purtători de steaguri — *signiferi*.

---

* Originea denumirii datează din epoca bronzului, cînd Italicii locuiau deseori în cetăţi clădite între mlaştini şi înconjurate de şanţuri cu apă. Podurile *(pontes)* peste şanţuri, avînd un rol esenţial, erau construite sub directa îndrumare a marelui preot, «făcătorul de punţi» — *pontifex, pontifice*.

** *Su* — porc *(sus)*, *ove* — oaie *(ovis)*, *taurilia* — taur *(taurus)*.

*** *Puras Deus, non plenas, aspicit manus (Zeul nu se uită atît la mîini pline*, ci la *mîini curate)* — Publilius Syrus (sec. I. î.e.n.) — *Sententiae* (sentinţe, proverbe), 732.

1

2

1. Fără de jertfe, credeau strămoșii noștri că nimic nu se înfăptuiește temeinic, în stare să dureze etern. De aceea porneau la război cu hotărîrea de a-și sacrifica, la nevoie, viața.

2. Solul bur, tulburat, pierzîndu-se cu firea în fața ținutei maiestuoase a stăpînului Romei, în semn de umilință și de respect se lasă să cadă la pămînt.

hărăzit* spre a purifica în felul acesta oștirea de tot ce înstrăinează sufletul de la luptă și de la dăruirea de sine pentru iubita Mamă, Roma.

S-au mai jertfit acolo, pe lîngă cele trei animale, fructe și flori, adică și ceea ce reprezenta aromele și miresmele lumii. Un copil** — simbolul nevinovăției — cu un vas de aur plin cu apă sfințită într-o mînă, suflînd în flautul cu două țevi, îl va implora pe Jupiter să cate spre oștire cu dragoste și să fie cu grijă asupra ei în tot timpul războiului.

Coloanele romane în frunte cu Traian, îndreptîndu-se de la Dunăre către miazănoapte, au trecut de pe malul stîng pe cel drept al apei Carașului***, luînd-o apoi de la *Arcidava* (Vărădia) spre *Tibiscum* (Jupa, în apropiere de Caransebeș) pe valea strîmtă și împădurită a Cernovățului. Dar iată că aici are loc o întîmplare neașteptată.

* Lapte, miere, vin, iar uneori și apă proaspătă.

** *Camillus.*

*** Numit atunci *Apus.*

Un sol barbar i-a adus lui Traian o ciupercă mare, pe care stă scris cu litere latine, pictate, că aceia care le sînt aliaţi dacilor, şi în primul rînd burii, îl sfătuiesc să renunţe la luptă, să pornească pe calea întoarsă şi să facă pace.

Numai că împăratul îl respinge pe sol. Şi acesta, tulburat, pierzîndu-se cu firea în faţa ţinutei impunătoare a stăpînului Romei, în semn de umilinţă şi de respect, se lasă să cadă de pe calul său la pămînt.

Dar ceea ce Traian nu are de unde să ştie este faptul că însuşi Decebal îi pusese la cale pe buri să-i trimită un astfel de răvaş. Dorea să-l îndîrjească, să-l facă să-şi grăbească înaintarea şi să-l poată atrage astfel cît mai adînc în munţi.

«Iar cînd oastea romană ar ajunge în adîncul pădurilor dace... voi şti eu ce să fac! — îşi murmură în sine Decebal, sus, în cuibul său de vultur. Voi şti eu ce să fac!...»

Acum, pe măsură ce înaintarea continuă, oştenii s-au strîns în jurul împăratului şi îl ascultă, plini de însufleţire, în timp ce le vorbeşte.

Mulţi dintre ei, şi mai cu seamă dintre aceia veniţi din alte părţi ale imperiului, gîndesc: «Ce fel de om e Decebal şi ce fel de oameni sînt dacii?» Se întreabă astfel, cu nedumerire, deoarece pînă astăzi oastea localnicilor nu le-a ieşit încă înainte, ci-i lasă, ba parcă-i şi îndeamnă să se afunde în păduri.

La rîndul său, pădurea e tăcută şi plină de întuneric. Iar unii dintre oşteni povestesc cele ce-au auzit, şi-anume că în pădurile şi sanctuarele dace s-ar adăposti o cultură cu mult mai veche şi mai bogată în tîlcuri decît se poate crede; iar zeii Daciei, care se-ascund în peşteri afunde, misterioase, sînt cruzi şi răzbunători cu vrăjmaşii.

Ca să înceteze asemenea zvonuri, oştenii primesc porunca să reteze copacii, să spargă stînca dură şi să cioplească piatra. Din copaci să se taie bîrne.

Pădurea se luminează.

Iar în munte răsar noi castre, fortificaţii, poduri peste torente şi ziduri ce întăresc malurile.

Tot ce se construieşte, potrivit planurilor inginereşti şi pe temeiul celor mai exacte măsurători ale topometrului Balbus şi-ale ajutoarelor sale, este nu numai durabil în timp, ci şi deosebit de frumos.

Din porunca lui Traian au loc intense lucrări prin care este înfruntată pădurea.

Un mare poet latin rostise odinioară că «acela care uneşte utilul cu plăcutul este aprobat de toţi»*, iar împăratul — deşi era înainte de toate oştean, preţuia asemenea cuvinte. Nici sub pretextul grabei nu îngăduia să se facă vreun lucru fără de frumuseţe. «Cine se grăbeşte prea tare, acela isprăveşte foarte tîrziu»** — mai rostea el adesea. Aşa încît, fiece pas în munte era bine gîndit şi truda oamenilor nu se făcea în zadar. În Dacia, romanii nu veneau pentru puţine zile, ci pentru totdeauna. Şi nu era oştean care să nu înţeleagă că el, fiul adoptiv al divinului Nerva, hrănea cele mai îndrăzneţe proiecte în ce priveşte toată acea parte de lume clădită în păduri şi cufundată în taine, peste care domnea, mîndru şi neînfrînt, regele Decebal.

De altfel, Traian, cu mult înainte de a-şi începe campaniile, ceruse să i se relateze, cu de-amănuntul, de către cărturari, tot ce se cunoştea despre Dacia şi pădurile ei dese şi misterioase.

Şi-aceştia îi povestiseră mai multe întîmplări, precum era aceea cu regele scit Ateas, căruia geţii, cu un *rex Histrianorum,* îi stătuseră stavilă; sau o alta, cu Lisimah, învins de Dromichete[12].

* Horaţiu (65—8 î.e.n.), *Ars poetica (Arta poetică)* spune: *Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci.*

** *Qui properat nimium res absolvit serius* (Publilius Syrus, *Sentinţe,* 782).

Iar în ce-l priveşte pe proconsulul Caius Scribonius Curio, se ştie despre el că, deşi îi învinsese pe dardanii din Tracia pe la anul 74 î.e.n. şi ajunsese la Porţile de Fier, nu îndrăznise să treacă dincolo, căci numai zărind pădurile dese şi întunecoase ale Daciei a socotit că lucrul cel mai înţelept pe care-l poate face era să se retragă*.

Iar în mintea împăratului încă mai era vie cumplita înfrîngere pe care-o suferise Cornelius Fuscus, acel general al lui Domiţian care, încercînd să urce spre Sarmizegetusa, fusese atras tot către inima pădurilor — şi-acolo nimicit, cu întreaga lui oştire.

De aceea, Traian conduce şi inspectează zilnic lucrările prin care este înfruntată pădurea şi prin care se taie noi drumuri, se întemeiază castre, şi urcă, tot urcă mereu, către inima Daciei.

Dacă zeul Zalmoxe, cel despre care se spune că se-ascunsese cîndva într-o peşteră, pentru a medita la viitorul neamului său, iubeşte taina, vulturul triumfal al Romei se înalţă spre lumină deasupra oricărui munte.

— Dacii slăvesc şi ei, am auzit, pe astrul zilei, în sanctuarul rotund din capitala lor — glăsuieşte Traian; dar Roma, care i se închină lui Jupiter Capitolinul, este ea însăşi un soare între celelalte cetăţi ale lumii. Şi Sarmizegetusa, cuibul nebiruit pînă astăzi, de nu se pleacă Romei, va trebui să piară!

Deviza lui Traian este ca fiecărui amănunt să i se dea aceeaşi atenţie ca şi oricărui alt lucru important. Un castru, o fortăreaţă, un pod peste un rîu sau numai un podeţ, o palisadă sau doar aşezarea stogurilor de fîn într-un lagăr se cuvine să fie executate la fel de bine ca şi cum s-ar ridica un templu într-o incintă a Romei.

La bază stau măsurătoarea şi calculul. Ştiinţa este aliata Romei. Cu ajutorul ei nu se deschide doar drumul spre Sarmizegetusa, ci se înfruntă misterul şi se pregăteşte viitorul[13].

Şi totuşi, deschiderea de drumuri nu e deloc uşoară, nici lupta cu pădurea, care se înghesuie pe coasta munţilor, trece peste prăpăstii sau peste ape clocotind viforoase, pădurea din

* Precizează Florus L. Annaeus, istoric roman, sec. II. e.n.: *Curio Dacia tenus venit sed tenebras saltum expavit!* (Curio a venit pînă la hotarul Daciei, dar l-au speriat întunecimile codrilor!).

desişurile căreia atacurile dacilor pot să răsară cînd nici nu te gîndeşti*

Din pricina aceasta, Traian e pretutindeni în mijlocul oastei. Calul, gata înşeuat, îi stă mereu alături.

El vede, cumpăneşte, dă însuşi cele mai bune sfaturi. Şi pleacă mai departe, îmbărbătînd oştenii, suportînd ca şi ei ostenelile, frigul şi, cîteodată, foamea sau boala.

Cel dintîi oştean dac, un om de rînd — *comat* — căzut prizonier. Deşi legat, stă dîrz în faţa împăratului şi îi declară că nu va face nici o mărturisire, chiar de va fi supus chinurilor sau morţii.

Pătrunseseră din destul în munţi, dar încă nu prinseseră pe nici unul din oştenii lui Decebal.

— Prindeţi-l pe oricare şi aduceţi-l aici, în faţa mea şi a oştirii! a poruncit Traian. Veţi vedea că şi ei sînt oameni, asemenea nouă, şi că Zalmoxe al lor nu poate să-i prefacă nicicînd în lupi sau în balauri, aşa cum s-a zvonit. Sînt viteji, ce e drept, şi neînduplecaţi, dar nu de neînvins.

* Codrul era frate cu dacul, la fel cum, mai tîrziu, a fost cu românul. O dovadă este poate şi aceea că pînă astăzi cîntecele populare încep cu invocaţia de «foaie verde», iar multe dintre ele, mai ales doinele, sînt închinate pădurii.

Şi iată că, în sfîrşit, după îndelungi căutări, auxiliarii au reuşit să prindă un dac. Este un om de rînd, un *comat**, îmbrăcat în costumul tradiţional, purtînd cămaşa despicată pe şolduri, cioareci şi-o cingătoare peste mijloc, asemenea multor ţărani români de astăzi. Cel prins este, neîndoielnic, unul dintre acei bărbaţi îndrăzneţi, gata de orice jertfă, care s-a încumetat să se apropie de tabăra romană, cu ţelul de a vedea ce se petrece acolo şi a-l înştiinţa pe regele său.

Inima ni se strînge văzîndu-l, căci este cel dintîi dintre oştenii lui Decebal ce cade în capcană şi-şi pierde libertatea. După înfăţişare, se vede a fi om de rînd. Dar, deşi a fost legat cu mîinile la spate şi împins cu sila în faţa lui Traian, destinat poate chinurilor şi morţii, oşteanul dac se arată dîrz, şi parcă-l auzim răspunzîndu-i fără teamă împăratului că nu se învoieşte să facă nici o mărturisire.

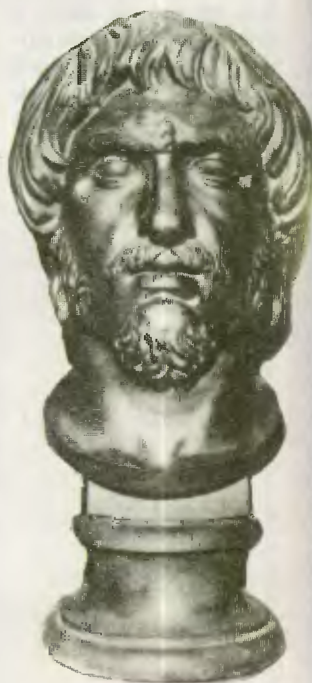
«Ce bărbaţi are Decebal! — cugetă în sine Traian. Ce greu sînt de zdrobit, chiar şi de oastea Romei! Şi cît îi sînt de credincioşi cîrmuitorului lor!...»

Ce-i drept, nici împăratul nu este cu mai puţină rîvnă slujit. Oriunde apare el truda se înteţeşte, dar osteneala piere. Traian, cu figura sa liniştită şi gestul măsurat, inspiră celor care-l zăresc cea mai desăvîrşită încredere.

Mitul Daciei libere, neînvinsă de nimeni, în pădurile căreia atîtea oşti străine, năpăditoare, şi-au aflat adesea sfîrşitul, le muşcă deseori inimile celor ce înaintează, croindu-şi drum, fără răgaz, spre Sarmizegetusa.

Dar e destul să se ivească el, inspectînd castrele, lucrările în curs sau trupele în marş, să le vorbească despre marea misiune a Romei, şi orice fir de teamă se-mprăştie ca fumul.

— Pădurea e lăcaşul tenebrelor, al umbrelor barbare, vrăjmaşe — rosteşte împăratul. De aceea, noi o despicăm şi aducem lumina. Decebal vrea s-o aibă sălaş pentru Zalmoxe, cel care face să înverzească iarba şi frunza în fiecare primăvară; dar noi, cei care-l slăvim pe Jupiter, coborîm prin el cerul peste pădurea dacă. Şi-l cinstim şi pe Marte, care asemeni lui Zalmoxe, fiind tot un zeu al renaşterii, se războieşte cu iarna şi cu frigul, aduce iar căldura şi reînvie natura. Şi-o cinstim pe Minerva, fiica lui Jupiter, zeiţa înţelepciunii, fără de ajutorul

Bust de *comat*.

* *Comaţi* — *capillati* (pletoşii) erau oameni de rînd, dar liberi, cu părul în plete destul de lungi pe umeri, pe cînd nobilii *(tarabostes* sau *pileati)* purtau o căciuliţă *(pileus)* ca semn distinctiv al poziţiei lor sociale.

căreia nimic de seamă nu se poate întemeia. Zalmoxe va fi învins. Va fi silit să-i lase locul lui Jupiter, lui Marte şi Minervei. Noi sîntem cei care construim puntea spre un viitor de lumină, mai adăugă Traian. Aşa după cum construim tot mai multe poduri deasupra apelor, poduri ce leagă între ele drumuri.

Se taie noi drumuri, se întemeiază noi castre şi oastea romană urcă neîncetat către inima Daciei.

Drumuri ce duc spre *Tapae**.

Ciudat pare însă faptul că nici dacii nu se împotrivesc construirii de drumuri spre Tapae. Şi nu se împotrivesc fiindcă, în

---

* *Tapae* sau Porţile de Fier ale Transilvaniei, îngustul culoar al Bistrei, aproximativ unde se află acum gara Poarta de Fier. Aici se crede că fusese zdrobită, în anul 87 e.n., armata împăratului Domiţian, condusă de generalul Cornelius Fuscus.

Trec cavaleria şi infanteria, trece aproape tot grosul trupelor.

strîmtoarea aceea, în care acvila — oastea romană — nu-şi va putea desface aripile, doreşte s-o atragă regele Decebal, să-i dea întîia lovitură, şi apoi s-o hărţuiască pînă cînd o va nimici pe de-a-ntregul, precum nădăjduieşte.

Atîta că Traian nu este generalul Cornelius Fuscus, cum nu e nici împăratul Domiţian! El porunceşte ca înainte de a se porni pe drumul spre Tapae, prin defileul Bistrei, către Tibiscum, în direcţia Caransebeş, cele două coloane să se unească, aşa încît să-şi aibă în mînă *toate* forţele.

Cortul lui e mutat acum cu repeziciune dintr-o tabără în alta. Şi calul, păzit de pretorieni, stă în faţa cortului. Încalecă şi pleacă de cîte două sau chiar de trei ori pe zi. Abia de-şi pune capul pe un maldăr de fîn, ca un oştean de rînd. Abia de are vreme să înghită o îmbucătură, şi pleacă mai departe.

— Soseşte împăratul! vesteste un *tubicen.*

Oştirea dă onorul, dar împăratul face semn să-şi continue munca. Nu-i încă vreme de onoruri, şi lui nu-i place slava,

cum nu îngăduie minciuna sau linguşirile. Îi plac doar drumul drept, privirile deschise şi cuvîntul curat!

Între acestea, trupele înaintează pe două coloane prin păduri, de-a lungul castrelor şi fortificaţiilor construite din timp şi cu multă răbdare.

Trec cavaleria şi infanteria, trece aproape tot grosul trupelor.

În frunte se află acvilele, simbolurile cuceririlor din multe bătălii, o imagine în aur a soarelui şi altele, tot în aur şi argint, ale împăratului.

Însemnele de recunoaştere ale fiecărei legiuni şi-ale fiecărei cohorte sau *ala** scînteiază în văzduh.

Se trece peste rîuri, se urcă pe coaste de munte.

În faţă este însă mereu pădurea, în care se ascunde oştirea dacilor.

Răsună, neîncetat, cornurile şi trîmbiţele.

Întîia mare ciocnire se-apropie!

Şi tocmai de aceea se continuă cu încordare tăierea arborilor, deschiderea de noi drumuri şi procurarea de cît mai mult material pentru fortificaţiile care se construiesc.

*

Aici, la Tapae, hotarul dintre ţinutul încă stăpînit de daci şi teritoriul Banatului — care, potrivit pactului din anul 89 încheiat cu Domiţian, rămăsese neocupat** — opune Decebal întîia rezistenţă.

Se înfruntă cîte două corpuri de oaste din fiecare parte.

Totdeauna vom privi cu mîndrie chipul atît de cutremurător al acestui neasemuit bărbat — regele dacilor — despre care Alecu Russo***, comparîndu-l cu Ştefan cel Mare, spune atît de plastic că Ştefan e un «luceafăr luminos», pe cînd «Decebal este un soare întunecat», că «Ştefan este un om gigantic, ce împle ochii», dar «Decebal se înalţă în zarea trecutului ca o zeitate nevăzută şi neînţeleasă», că «Ştefan este un erou mai local, un erou moldovean», pe cînd «Decebal este eroul lumii».

Aquila şi *signele* (steagurile) romane.

---

* «Aripă» — unitate de cavalerie.

** Un fel de *no man's land* — ţinut lăsat neocupat de ambii adversari, zonă de acoperire a graniţei, pe care însă romanii o supravegheau atent de la distanţă.

*** În studiul istoric *Decebal şi Ştefan cel Mare.*

Acest chip aspru, mîndru, exprimă încordarea pe care o trăieşte în faţa înaintării impetuoase a trupelor romane, dar şi o mulţime de gînduri pe care le nutreşte, în taină, încă de multă vreme.

Aici, la Tapae, a opus Decebal întîia rezistenţă.

Şi iată-l pe împărat. A poruncit cavaleriei ca, în goana cea mai mare, să învăluie o aripă dacă, a cărei rezistenţă ameninţă întîrzierea victoriei.

A venit şi o furtună care a sporit grozăvia războiului! Căci însuşi Jupiter ţinteşte din înalt cu trăsnetele şi fulgerele sale asupra dacilor. A şi lovit pe-un tînăr, pare-se rudă apropiată a lui Decebal. Iar tînărul este purtat pe braţe de cîţiva luptători daci.

Alături de auxiliarii romani sînt angajaţi în luptă şi o seamă de oşteni germanici — suebici de la Rin, din garda personală a

împăratului. Aceştia au busturile goale şi măciuci ghintuite în mîini.

Sîngele curge gîrlă. Morţii zac pretutindeni. Dacii primesc în piept întreg valul urgiei, fără să ţină seama de pierderi. Doi dintre cei mai vrednici războinici daci şi-au pierdut capetele,

Dacii primesc în piept întreg valul urgiei.

care îi sînt aduse împăratului. Un alt ostaş roman se-apropie şi el cu capul unui dac, în timp ce-şi ţine sabia pregătită ca să facă noi jertfe.

Amară e mîhnirea regelui Decebal văzîndu-i pe cei mai dragi oşteni ai săi nimiciţi. Dar el n-a primit lupta cu gîndul de-a înfrînge oştile lui Traian aici, nici n-ar fi fost posibil, ci de a-l atrage apoi într-o cursă dibace, din care — dacă zeii îi vor da sprijinul — Traian n-ar mai ieşi. Şi doar cu puţine forţe dace, l-ar putea izgoni.

Dar ploaia torențială ce s-a dezlănțuit, cu fulgere și trăsnete — care, potrivit vechilor credințe dace, dovedesc că duhurile rele sînt împotriva lor — îl fac pe Decebal să întrerupă lupta, poruncind și retragerea, de bună voie, însă în cea mai mare ordine.

Rușinoasa înfrîngere îndurată de Fuscus, cu aproape 14 ani în urmă, e răzbunată de focul ce încinge așezările dace.

Împăratul, pe de altă parte, profitînd de această retragere hotărîtă de rege și urmărindu-i pe daci, dorește să pătrundă în ținutul Hațegului și, pe la Boșorod, în munții Orăștiei.

A ajuns cu oștirea sa pînă în dreptul celor două cetăți, pe zidurile cărora se mai văd încă înfipte capetele romanilor din oștile lui Fuscus și stindardele împăratului Domițian, străjuite simbolic de un *draco* — steagul strămoșesc dac, ce închipuie un balaur, cu gura de lup, și care a fost lăsat, se pare, anume acolo, ca un semn de sfidare a puterii militare romane.

Rușinoasa înfrîngere îndurată de Fuscus cu aproape 14 ani

Steag dacic.

înainte e răzbunată astăzi prin focul ce încinge așezările dace.

Dar asta nu-i destul. Traian, învingătorul, imperatorul, e hotărît, măcar că vara e pe sfîrșite, să meargă mai departe, să urce spre cetățile ce se ivesc în zare.

Atîta că drumul este tot mai anevoios peste rîurile din munți, trecute prin vaduri.

Primele semne ale toamnei s-au arătat. Frunzele îngălbenite se zoresc, ici și colo, să cadă. Păsările călătoare au început să plece. Și pînă și fiarele sălbatice își caută ascunzișuri pentru anotimpul alb ce nu va întîrzia.

Numai oastea romană înaintează întruna. E înfruntată neîncetat de daci. Și totuși, pas cu pas, ea pune stăpînire pe cetățile, întăriturile ridicate de Burebista și Decebal în munții Orăștiei.

Traian, urcat pe o tribună, își încurajează din nou oștenii, încredințîndu-i că soarta războiului, prin eforturile și sacrificiile lor, va fi pecetluită pînă la urmă prin victoria romană.

Degeaba se mai străduiește regele Decebal să-și apere pămîntul, fărîmă cu fărîmă. Dacii nu mai pot face altceva decît să hărțuiască, pe cale, legiunile și trupele auxiliare romane.

O solie cere însă, într-o bună dimineață, învoirea de a i se înfățișa împăratului.

Solia este alcătuită din pedestrași germani, buri suebici și călăreți sarmați. Aceștia îl previn pe Traian că a venit toamna și că lupta cu ei toți va deveni din ce în ce mai grea. Îi cer, totodată, subsidii — o plată bună — dacă vrea ca ei să rămînă deoparte, să nu-i mai fie vrăjmași.

Solia a fost însă pusă și de-astă dată la cale cu dibăcie de Decebal, cu țelul de a-l face pe împărat să creadă că singurii aliați pe care-i mai au dacii sînt cei de-aici, din munți.

Traian a prins în mînă lancea. Semnul lui este clar. Nu primește mesajul soliei. Va merge mai departe. În sistemul de castre și fortificații roman orice fel de atac asupra oștii lui ar fi neputincios.

Dar nu s-a stins încă deplin sunetul pașilor solilor suebici și-al călăreților sarmați, cînd o altă solie îl întîmpină pe Traian. De astă dată, formată din daci, ea se anunță chiar în numele regelui. Numai că între soli nu se află nici unul cu vreo înaltă răspundere. Sînt doar oameni de rînd, care îl roagă pe împărat să înceteze războiul și să încheie pace, făgăduindu-i că vor da ascultare poruncilor sale.

— Pentru ce trimite Decebal numai oameni de rînd și nici

Traian își încurajează din nou oștenii.

un tarabostes sau principe, cu împuterniciri depline, care să-l reprezinte? îi întrebă Traian.

Şi respinge solia, deşi nu-şi poate încă da seama că Decebal nu urmăreşte altceva prin aceste mesaje decît să-i strecoare în minte bănuiala că dacii au ajuns la strîmtoare. Şi astfel să-l îndemne ca să pătrundă tot mai adînc în pădurile dace, depărtîndu-se cît se poate mai mult de bazele romane lăsate pentru siguranţă în preajma Dunării. Împingîndu-şi forţele către munţi, Traian îşi lăsase descoperite cetăţile aflate în Moesia, slăbite şi vegheate de prea puţine străji.

Iar împăratul Romei intra în capcana pusă la cale, cu-atîta măiestrie, de dac!

Numeroase veşti triste primeşte în acest timp regele Decebal. Cu toate că el poruncise ca în drumul romanilor să fie distruse grînele, răpuse vitele, otrăvite fîntînile, aceştia înaintează fără oprire şi tîrăsc în sclavie bărbaţi, femei şi copii.

O solie formată din comaţi se înfăţişează împăratului.

Grup de ţărani români. Asemănarea lor cu dacii este izbitoare.

Dar ceea ce-l mîhneşte peste măsură este faptul că, printr-o acţiune neaşteptată, generalul Manius Laberius Maximus, în urma unei învăluiri rapide, cucereşte cetatea* în care se aflau sora lui mult iubită şi feciorașul ei.

Ce-i drept, Traian se purtase frumos şi cu mărinimie faţă de principesă. Şi atunci cînd poruncise plecarea ei cu o corabie pe Dunăre pînă la Mare şi-apoi la Roma, venise el însuşi la ţărm s-o conducă şi să-i ureze drum bun.

Numai că toată cinstea arătată de împărat principesei nu putea mîngîia inima unui rege, cum era Decebal, o inimă lovită de pumnalul roman.

De aceea, măcar că sora sa şi fiul ei sînt captivi, Decebal porunceşte să se înceapă atacul la Dunărea de Jos.

* Ar putea fi cetatea de la Piatra Roşie.

Atacul poruncit de către Decebal la Dunărea de jos.

Şi aceasta, mai ales că, pe lîngă atîtea ştiri rele, regelui îi venise şi-o veste bună, pe care-o aşteptase cu multă nerăbdare: anume că fluviul începuse să înghețe.

Tocmai ce îşi dorea, pentru că luciul gheții era cel mai scurt drum folosit de războinicii săi cînd porneau să atace cetățile romane din dreapta Dunării, care amenințau liniştea Daciei.

Planul lui Decebal era cum nu se poate mai măiestrit. Îl află acum şi împăratul, cu mare îngrijorare. Dacii şi aliații lor* urmau să se repeadă fulgerător prin Moldova, Muntenia şi Dobrogea de astăzi şi să facă prăpăd în dreapta Dunării. Acest atac l-ar fi silit pe Traian să-şi modifice în întregime dispozitivul de război, să-şi împartă forțele, să renunțe la cuceririle din munții Daciei, să piardă — în retragere — mai mulți ostaşi romani decît în tot războiul purtat în cursul verii şi al toamnei, să se deplaseze el însuşi pe noul front, sub amenințarea unei dezastruoase încercuiri.

Numai că Jupiter — aşa cum le plăcea să creadă romanilor — înfrîngîndu-i voința lui Zalmoxe şi a celorlalți zei ce-i ocroteau pe daci, slăbise în această iarnă tăria gerului.

Sora lui Decebal, cu copilul în brațe, despărțindu-se de suita ei, este condusă de împărat pînă la corabia ce o va duce în captivitate, la Roma.

---

* Burii, sarmații şi triburile dacilor nordici — despre a căror prezență acolo Traian încă nu reuşise să afle.

Gheaţa, la început tare, a prins să se înmoaie şi s-a fărîmiţat sub greutatea luptătorilor daci şi a aliaţilor acestora — călăreţii sarmaţi — îmbrăcaţi în armuri solzoase, care porniseră vijelios la atac.

Zadarnic cei scăpaţi cu viaţă din apele adînci ale Dunării, învolburate şi pline de bulboane, se străduiau să spargă cu berbecii de fier o cetate puternică de pe malul drept al fluviului, ori să urce pe ziduri!

Ei sînt izbiţi de sus. Dar îndîrjirea celor care-i înfruntă pe romani este atît de mare încît, deşi fără nici o speranţă, nu-şi încetează lupta, pînă pier cei mai mulţi.

În acest timp, Traian — deşi surprins de acţiunea lui Decebal care, se pare, poruncise pînă şi atacarea reşedinţei din Moesia a generalului Manius Laberius Maximus — nu-şi pierde cumpătul.

Lasă cîteva garnizoane în munţi, cu scopul de a nu pierde terenul cucerit pînă atunci, şi ordonă mai multor unităţi să plece cît mai grabnic pentru a întări frontul din răsărit şi sud, primejduit de daci.

Lupta se dă cu îndîrjire.

La rîndul său, Traian a început noua campanie, transportîndu-şi imediat trupele către Drobeta.

Iarna, cu mult mai blîndă decît sperase regele Decebal, înainte vreme de-atîtea ori prietena dacilor, de această dată i-ajută pe romani.

Şi astfel începe aşa-numitul *episod moesic* al luptelor purtate de romani la Dunăre cu dacii şi aliaţii lor, sarmaţii.

Traian a pornit, la rîndul său, noua campanie, transportîndu-şi *imediat* grosul trupelor către cetatea Drobeta.

Acţiunea se desfăşura în cea mai deplină ordine. Deoarece Traian îşi însuşise de mult deviza de căpătîi a unui mare gînditor grec*, şi-anume că «Ordinea este salvatoare, iar dezordinea i-a pierdut pe mulţi».

Fiecare oştean, ca şi fiece balot, îşi are locul său bine şi cu folos chibzuit.

Sub ochii împăratului şi ai ofiţerilor din statul său major, navele au fost umplute cu nici un strop mai mult, însă nici mai puţin, din cît se cuvenea.

Semnalul a fost dat, şi vasele pornesc la vale, pe Dunărea liberată de sloiuri.

* Xenophon (sec. V î.e.n.)

Fiindcă deviza lui Traian este însă şi aceea de a fi nu numai conducătorul Imperiului Roman, ci şi întîiul ei slujitor — şi doreşte nu numai să comande, ci şi să îndure orice, la rînd cu toţi oştenii — el şi-a luat pentru sine sarcina cea mai grea, pe una din nave, aceea de a ţine cîrma pe apele înspumate.

După o călătorie deloc uşoară, corăbiile au ajuns în acel loc din Moesia, de unde Traian hotărîse să-şi înceapă atacul.

Astfel, în portul *Novae* (Şiştov) începe debarcarea oamenilor, a armamentului, a baloturilor, a hranei şi, desigur, a cailor, fiindcă în primul rînd pe cavalerie se putea bizui o acţiune rapidă şi plină de succes, care să împiedice vitezele cete dace şi pe îndrăzneţii călăreţi sarmaţi de a ajunge şi a lua în stăpînire importantul pas Şipka, în apropiere de Tîrnova.

Unităţile de călăreţi vor asigura incursiunile de recunoaştere şi vor deschide drumul pedestraşilor, iar aceştia vor întări garnizoanele şi vor asigura securitatea lor.

Împăratul, ţinîndu-şi mîna dreaptă pe mînerul de aur al săbiei, le indică ofiţerilor săi direcţia şi viteza de marş.

Se pare că împăratul a încălecat pe dată după debarcare, chemînd după el în galop cavaleria.

Marşul forţat al infanteriei urmează prin păduri şi prin alte

Împăratul a încălecat pe dată după debarcarea în portul Novae (Şiştov), chemîndu-şi după el oastea.

locuri, de unde cei care împlinesc planul lui Decebal pîndesc nevăzuţi, dar gata de atac. Primejdiile sînt însă făcute pentru cei tari, şi împăratul Traian este dintre aceştia. El ştie foarte bine că nici un pericol nu poate fi învins decît cu mult curaj, cu multă dăruire şi risc, dar şi că primejdia cea mai mare este cea mai ascunsă. De aceea, în oştirea lui unul dintre cele mai importante roluri îl joacă micile patrule de cercetaşi. Şi iată că, după multe căutări, cercetaşii îl anunţă pe împărat că adversarii au fost descoperiţi!

— Veţi întîlni acum pe-aceia care au îndrăznit să atace cetăţile romane — le va fi spus Traian. Şi sînt încredinţat că veţi şti să răzbunaţi din plin pierderea camarazilor voştri, dintre care pe unii îi veţi fi cunoscut...

— Vom şti!

Glasul oştii urmăritoare trebuie c-a sunat asemeni unui tunet. Şi goana pe urmele celor descoperiţi a început cu cea mai mare însufleţire.

În faţă fug arcaşii sarmaţi, în straiul lor din plăci solzoase, metalice, care îmbracă şi caii, din cap pînă-n picioare, şi nu le lasă libere decît chipul şi palmele.

Din spate îi mînă uraganul ostaşilor romani.

Unii dintre cei urmăriţi au căzut şi sînt pe loc zdrobiţi în picioarele cailor. Alţii se prăbuşesc sau cată înfricoşaţi înapoi, de nu văd vreo scăpare.

Dar nu mai e nici una. Cu toate că încearcă să pătrundă în pădure, ca să-şi afle adăpost, nădejdile-s pierdute. Măcar că se coboară peste lume înserarea, romanii îşi continuă sălbatica lor goană.

Peste cîteva ceasuri sau poate nici atît, puţini vor mai trăi din toată această oaste de călăreţi sarmaţi, care înfricoşaseră de-atîtea ori vrăjmaşii.

Din spate, ofiţerii romani nu-şi încetează strigătele:

— În numele lui Marte, *Mars Ultor*, Marte răzbunătorul, nu-i cruţaţi pe aceia care i-au răpus pe atîţia dintre camarazii voştri! Astfel vă porunceşte împăratul Traian.

Atît că nu în cavalerii sarmaţi se află întreg temeiul căutat de Traian, ci în daci.

Şi, într-adevăr, în apropierea pasului Şipka, cercetaşii descoperiră unităţile dace.

Dacii, osteniţi, şi pentru că venea noaptea, îşi pregătiseră o tabără împrejmuită de care, ca să se odihnească. Zeiţa *Selena* (Luna) se şi ivise pe cer.

Soldat roman — metopă a monumentului de la Adamclisi.

A început una dintre cele mai înfricoşătoare bătălii din Moesia.

Deodată, luaţi prin surprindere, luptătorii lui Decebal se văd încercuiţi. Şi începe una dintre cele mai înfricoşătoare bătălii din Moesia, în care dacii sînt zdrobiţi, deşi, fără îndoială, nici trupele romane n-au fost deloc scutite de pierderi dureroase, chiar dacă artiştii sculptori n-au primit întotdeauna îngăduinţa să le redea.

Traian izbuteşte astfel să înfrîngă tocmai acele forţe dacice şi sarmate care i-ar fi putut tăia toate legăturile sale cu Roma.

Izbînda este atît de mare, încît, pe dată, împăratul ordonă să se construiască acolo, pe cîmpul de bătaie, o cetate închinată zeiţei Victoria, numită *Nicopolis ad Istrum**.

Nu putem şti cît zbucium va fi fost în sufletul lui Decebal cînd, mai tîrziu, a aflat că planurile în care îşi pusese atîtea mari speranţe se năruiseră de-a rîndul, întîi din cauza iernii blajine care îngreunase trecerea cetelor sale peste Dunăre, şi apoi din pricina repeziciunii cu care Traian răsturnase frontul daco-sarmaţilor. Dar ni-l închipuim semănînd cu un leu rănit care-şi apără puii.

---

* Oraşul Zeiţei Victoria — *Nike*, pe greceşte, era numele zeiţei Victoria. La Starîi Nikop, punct geografic aflat la poalele Balcanilor, la nord de actualul oraş Tîrnova.

Fălcile i se strîng. Pumnii i se încleştează. Şi privirea întunecată ţinteşte în depărtări, acolo unde bănuieşte că încă i se tălăzuiesc războinicii.

Luptă între un oştean al lui Decebal, înarmat cu coasă dacă, şi un oştean roman — metopă de la Adamclisi.

Numai că el nu-şi va încrucişa nici acum braţele musculoase, oricît de mare ar fi puterea Romei. Nu-şi va lăsa în teacă sabia ascuţită. Cît timp se află în viaţă nu va şti ce-i odihna! Traian va mai avea încă destul de furcă cu el! Şi, pînă în cele din urmă, poate că tot Zalmoxe va fi biruitor asupra marelui şi trufaşului zeu al romanilor, Jupiter.

Pămîntul dintre bătrînul Istru și Pontul Euxin gemea înăbușit. Romanii au suferit și ei pierderi grele.

Deocamdată i-a venit numai vestea că unii dintre cei învinși în acea cumplită luptă de noapte, încercuiți fără scăpare, împreună cu familiile lor care, ca de obicei, îi însoțiseră în expediție — năzuind să-și salveze cel puțin pruncii, adică însuși viitorul spiței — i-au cerut pace învingătorului.

Iar Traian le acordă cruțare celor ce se supun, mai ales pentru prunci, femei și bătrîni. Și le îngăduie să se așeze în jurul cetății nou construite, deodată ca lucrători ai pămîntului și, pe viitor, spre a recruta dintre ei oșteni credincioși Romei.

Însă numai *acum*...

Se apropia primăvara.

Decebal le reamintește căpeteniilor de triburi pe Burebista și dîrzenia lui, ca și cuvintele unui mare gînditor*, care spusese că numai prin unire popoarele își pot dobîndi victoria, și cetățile își pot sfîrși fericit războaiele, iară altminteri nu.

Și-a chemat deci toți aliații. Și, sub îndemnul și din iniția-

* Democrit (c. 460 — c. 370 î.e.n.), filozof grec, născut în Abdera, Tracia.

tiva marelui rege, o puternică oaste proaspătă, formată din daci, buri şi sarmaţi, sosind din Moldova, s-a avîntat spre sud.

Traian însă, prevăzînd atacul, îşi ia toate măsurile. El pregăteşte ciocnirea pe acel loc deschis unde se află astăzi Adamclisi[14], deoarece acolo se bifurcă drumurile Dobrogei către principalele pasuri balcanice: Şipka de o parte, Kamciia de alta. Şi, fiindcă accesul spre Şipka era deja oprit, cei care împlineau planul lui Decebal s-ar fi putut îndrepta spre celălalt pas, ceea ce nu trebuia să se întîmple, deoarece acolo nu se găseau forţe romane.

Şi apucînd el însuşi frînele în mînă, cu înalta sa pricepere strategică, aceeaşi cu care-i învinsese la Rin pe germani, şi-a aşezat într-o desăvîrşită ordine de bătaie legiunile, cohortele şi *alae*-le, catapultele şi balistele*. Şi-a aşteptat acolo, liniştit ca de obicei, teribila înfruntare pusă în mişcare de Decebal.

Lupta care a început a fost una dintre cele mai necruţătoare.

Chiar şi pentru un general ca Traian — unul dintre cei mai stăpîniţi bărbaţi cunoscuţi de istorie — au fost atunci ceasuri de mare cumpănă, cînd nimeni nu mai ştia de a cui parte cad sorţii.

Pămîntul dintre bătrînul Istru şi Pontul Euxin, îmbibat de sudoarea cea roşie a vieţii, dar şi a morţii, gemea înăbuşit. Nu mai putea îndura atîtea suferinţe cîte aveau loc pe întinderea lui. Au căzut mulţi romani şi nenumăraţi alţii au fost răniţi de săgeţile, săbiile şi coasele dace**.

Au căzut prizonieri nenumăraţi bărbaţi credincioşi regelui. Dar prea mulţi dintre ei, luptînd cu deznădejde, chiar cînd erau răniţi, ca să nu cadă prinşi se azvîrleau ei înşişi în săbiile duşmane, preferînd moartea, unei vieţi de robie.

Încercuiţi, loviţi din toate părţile, deşi luptînd cu-o vitejie fără egal, dacii şi aliaţii lor au fost în cele din urmă zdrobiţi.

Urmăriţi pas cu pas în pădurile unde se retrăseseră, cu gîn-

---

* Aruncătoare de pietre, butuci sau lănci, suliţe, săgeţi.

** Pe Columnă, din motive lesne de înţeles, sculptorii nu au înfăţişat răniţii romani, simbol al momentelor dramatice prin care a trecut Traian, ajungînd pînă la un pas de înfrîngere. Nu este înfăţişată nici teribila «coasă dacă» *(falx Dacorum)*, vizibilă pe metopele de la Adamclisi. Peste 12 ani, cînd romanii vor începe războiul cu parţii, ostaşii romani spuneau că nu se tem de săgeţile parţilor, ei care au înfruntat «coasele dace».

1. Au căzut prizonieri nenumăraţi bărbaţi credincioşi regelui. Dar mulţi dintre ei, luptînd cu deznădejde, se azvîrleau în săbiile duşmane, preferînd moartea decît o viaţă de robie.

2. Dacii şi aliaţii lor, cu toată vitejia de care au dat dovadă, au fost învinşi în Moesia, la Dunărea de jos şi în împrejurimi, în iarna anului 101 şi primăvara lui 102.

dul de a se reface şi a reîncepe lupta, înconjuraţi şi aici, ei au fost nimiciţi.

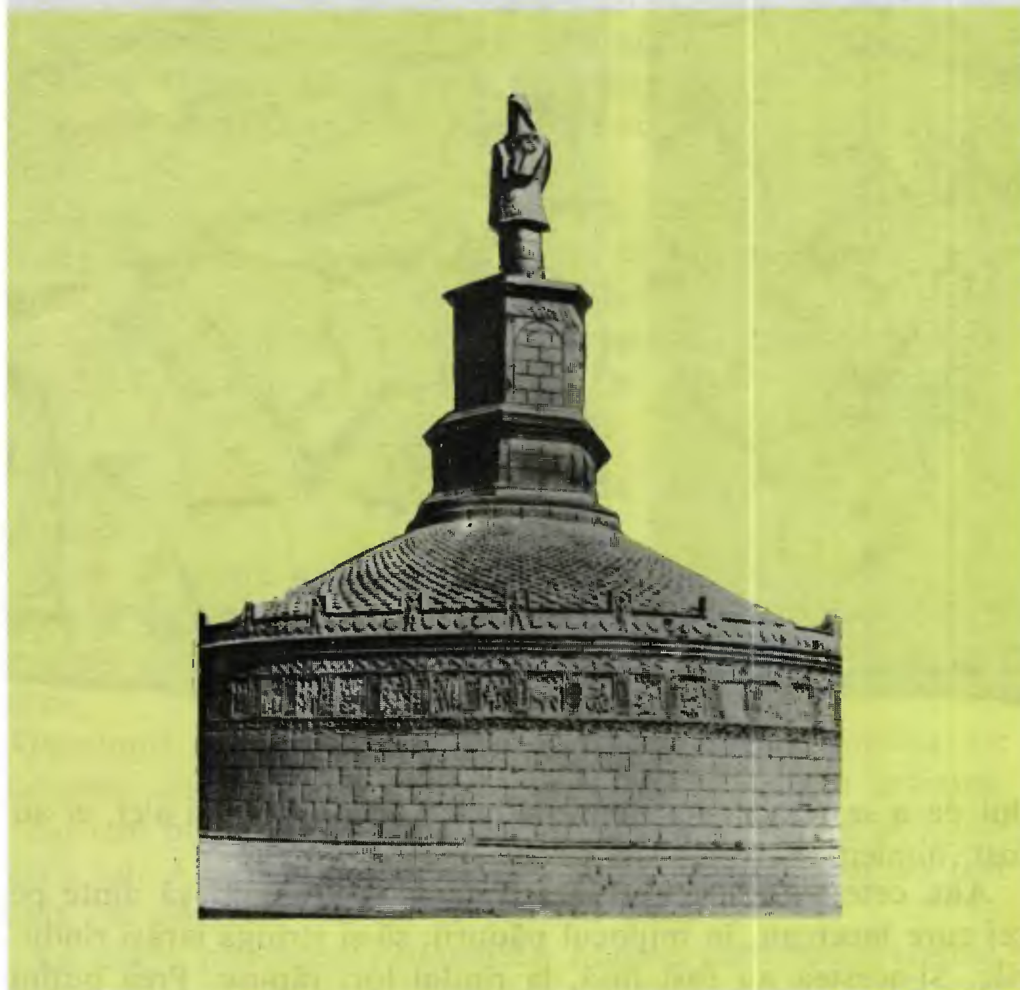
Alte cete s-au străduit să spargă încercuirea şi să ajute pe cei care încercau, în mijlocul pădurii, să-şi strîngă iarăşi rîndurile. Şi-acestea au fost însă, la rîndul lor, răpuse. Prea puţini au scăpat.

Pădurea nu-i putuse salva. Şi unii daci se temeau că Zalmoxe poate că-şi întorsese faţa, din cine ştie care pricină, de la poporul său.

Aceia care încă mai trăiau nu mai năzuiau altceva decît să-şi lecuiască rănile, pentru a putea fi iarăşi în stare să se întoarcă la luptă, deoarece războiul încă nu se sfîrşise, în vreme ce romanii se mîndreau cu triumful şi se grăbeau spre locul unde fuseseră chemaţi de împăratul lor, ca să primească noi ordine.

După atîtea grele strădanii, încheiate cu tot atîtea biruinţe ale romanilor, planul regelui Decebal de a-i da o lovitură decisivă lui Traian, în Moesia, la Dunărea de Jos şi în împreju-

rimi, în iarna anului 101 şi în primăvara lui 102 — pe de o parte din pricina iernii prea blînde, pe de alta, datorită geniului militar al lui Traian, ca şi a perfectei organizări a armatei romane — s-a sfărîmat în ţăndări.

Trapaeum Traiani — monumentul triumfal ridicat la Adamclisi în cinstea victoriei romane pe teritoriul Dobrogei de azi (reconstituire).

Lagărele sînt înţesate de prizonieri daci. Şi nu numai de oameni simpli, *comaţi,* ci şi de nobili, purtători de *pileus: pileaţi* sau *tarabostes,* şi chiar, se pare, de unii principi. Sînt şi buri şi sarmaţi — cu toţii vegheaţi straşnic atît de pretorieni cît şi de auxiliari.

Traian şi-a adunat oştirea la sfîrşitul campaniei şi, după ce a elogiat-o într-o *exhortatio** avîntată, va fi grăit, prevăzător:

— Prin vrednicia şi credinţa voastră, am mai urcat cu-o treaptă către marea Victorie. Dar cine îşi închipuie că un rege

* Cuvîntare de îndemn, sfat şi încurajare înainte de luptă; de felicitare şi mulţumire după biruinţă.

ca Decebal, chiar dacă şi-a pierdut cele din urmă mari posibilităţi de folosire a strategiei sale, va lăsa armele, se înşală amarnic. Acum, mai mult decît oricînd, se cuvine să vă păstraţi tăria, deoarece ne aşteaptă încă atîtea încercări!

Împăratul, într-o *exhortatio* avîntată, îşi elogiază ostaşii...

1. ...şi îi răsplăteşte cu decoraţii, concedii, înaintări în grad şi daruri băneşti.

2. În acest timp, Decebal atacă garnizoanele romane rămase în munţii Daciei şi ia prizonieri romani care, potrivit unor străvechi ritualuri, sînt torturaţi şi jertfiţi de femei, simbolic, zeilor.

Împăratul — precum obişnuia — a răsplătit şi de astă dată cu decoraţii, bani, concedii şi înaintări în grad pe cei care — prin felul cum se avîntaseră în ultima, decisivă bătălie, intervenind într-un moment de cea mai grea cumpănă — îi aduseseră victoria*. Unora le îngăduie să-i şi sărute mîna, îngăduinţă ce însemna pentru ei o neuitată cinste.

Dar împăratul a aflat — ceea ce nu-l surprinde — că Decebal, în timpul acţiunii puse de el la cale în Moesia Inferioară, rămăsese pe loc, pentru a se putea folosi de micşorarea efectivului oştilor romane, în partea de asfinţit a Daciei, şi a le nimici. Acum, după nereuşita acţiunii din Moesia, atacă şi mai înverşunat garnizoanele romane, împuţinate, din ţinutul Haţegului, dobîndind asupra lor o biruinţă însemnată, luînd şi

* O altă interpretare verosimilă a respectivei ceremonii o face învăţatul Teohari Antonescu. Acesta presupune că este vorba de liberarea veteranilor care au intervenit voluntar în luptă, transformînd în victorie o înfrîngere a romanilor, aproape sigură.

mulţi prizonieri. Aceştia, potrivit unor străvechi ritualuri, despuiaţi de veşminte, au fost jertfiţi lui Zalmoxe, scrijeliţi cu pumnalele şi arşi cu făcliile de femeile dace.

— Tot ce-nduraţi acuma voi să-ndure-ntreaga voastră oaste! Fiindcă nici un fel de osîndă nu poate fi destul de grea pentru aceia care au năvălit cu armele în pădurile noastre şi încearcă să ajungă la Sarmizegetusa, să ia în stăpînire un neam ce nu pune nimic mai presus de sfînta libertate.

Traian nu mai are de pierdut nici o clipă. Ordonă îmbarcarea. Doreşte să se întoarcă în munţii Daciei. Să-şi reia ofensiva. Cea de-a treia campanie va trebui să înceapă.

Oştenii îi înfăţişează împăratului doi bărbaţi, înveşmîntaţi ca daci, deşi ei sînt romani. Amîndoi, foşti captivi, au izbutit să fugă dintr-un lagăr al regelui Decebal. Şi vor să-i poves-

Doi romani, foşti prizonieri la daci, evadaţi, îi povestesc împăratului cele petrecute.

tească împăratului lor tot ce s-a petrecut. Cum au atacat dacii trupele romane de ocupaţie din Haţeg, cum au luat prizonieri. Şi cum mulţi dintre prizonierii romani au fost supuşi la chinuri şi jertfiţi de femeile dace.

— Să nu vă faceţi griji! glăsuieşte Traian. Oricît s-ar strădui regele Decebal, Dacia este menită a fi mireasa mea!

— Oştenii puşi la chinuri au ştiut să îndure cu bărbăţie totul, ori şi-au cerut iertare? îi întreabă Traian.

— Nici unul n-a gemut. N-au vrut să-l înjosească pe împăratul lor, nici măreţia Romei!

Traian e mulţumit.

Traian nu mai are de pierdut nici o clipă. Ordonă întoarcerea în munții Daciei, ca să-și reia ofensiva. Cea de-a treia campanie va trebui să înceapă.

— Să nu vă faceți griji! mai glăsuiește el. Oricît s-ar strădui regele Decebal, D a c i a e menită a fi mireasa mea![15]

La fel ca și întîia oară, Traian — cu toate trupele, atît cu cele care se întorceau împreună cu el din Moesia, cît și cu altele, proaspăt recrutate — trece iar peste fluviu, ceva mai sus de Drobeta, pe la Gura-Văii.

Podurile de vase, construite uluitor de repede și de bine — așa cum se obișnuia în armata romană, dar mai cu osebire de cînd domnea Traian — gem de mulțimea oamenilor, a cailor, a armelor, a mașinilor de război și a bagajelor.

Ei vor înainta pe mai multe coloane, ca să poată străbate iar munții, toți în același timp, luînd-o pe sub Carpații Olteniei, pe-aproape de Baia de Aramă, spre Tîrgu-Jiu. Drumurile prin munți fuseseră croite încă din prima campanie și erau întărite cu numeroase castre.

Totuși, Traian continuă să taie și alte drumuri prin păduri, ducînd spre pasurile Jiului, pe care le întărește cu noi fortificații. Dar, de la Tîrgu-Jiu se îndreaptă hotărît, prin trecătoarea Vîlcan, spre munții Orăștiei, adică spre Sarmizegetusa Regia, capitala regelui Decebal.

— Ordinea, disciplina și tehnica sînt alte trei zeițe ale războiului, spunea adesea Traian.

De aceea, el îi are în cea mai mare cinste pe ingineri. Și nu îngăduie nici o abatere de la regulile militare, de fier.

Şi astfel, legiunile, auxiliarii, cavaleriştii şi infanteriştii — ca şi unele trupe speciale de arcaşi sirieni şi călăreţi mauri — pătrund iar ca o spadă ascuţită de oţel în trupul şi-aşa însîngerat al Daciei.

Legiunile şi auxiliarii, ca şi unele trupe speciale de arcaşi sirieni şi călăreţi mauri vor pătrunde iar ca o spadă ascuţită de oţel în trupul, şi aşa însîngerat, al Daciei.

*

Păduri şi munţi. În munţi şi în păduri se află ascunzătorile şi bastioanele Daciei, unde *încă* se apără regele Decebal.

De aceea stăruie atîta Traian pentru deschiderea de noi drumuri către adîncul codrilor şi împrăştierea tainelor ce învăluie această ţară stranie pentru el, ai cărei locuitori obişnuiesc să comunice cu zeii prin trimişi azvîrliţi în vîrful suliţelor.

— Căutaţi Muntele Sacru şi Peştera lor Sfîntă, unde a stat Zalmoxe ascuns, clădind învăţătura care le dă puterea de a se înfrăţi prin moarte cu zeii! ordonă împăratul. Astupaţi peştera, astupaţi discul lor solar cu ţărînă! Risipind misterul, arătaţi tuturor că cerul nu-i Gebeleizis — cum socot dacii — ci Jupiter! Şi purtătorul de victorie nu-i un gînditor ca Zalmoxe, ci acela care poartă lancea: Marte Răzbunătorul, *Mars Ultor!*

Traian e pretutindeni: unde se înalţă ziduri şi unde se trec ape, la locurile de întîlnire ale legiunilor, unde acestea se odih-

nesc sau se hrănesc ori fac instrucţie. Trudind la rînd cu ceilalţi, mereu neobosit, dînd sfatul cel mai bun.

Iar mîndrul rege al Daciei vede cu îndurerare cum urcă peste culmi nu numai o armată de călări şi pedeştri, ci şi o oaste de ziduri care taie pădurea în părţi egale, bine vegheate de străjeri, prin care romanii vor să nu mai poată răzbate nici umbra libertăţii pentru care el luptă cu atîta neînfricare, de cînd s-a înscăunat.

În munţi şi în păduri se află bastioanele Daciei, unde se apără Decebal.

Decebal este hotărît să nu îngenuncheze. Mai sînt destule părţi din ţară, cu deosebire în miazănoapte, unde duşmanii n-au devenit stăpîni, unde nu s-a stins încă făclia libertăţii, oricît o bate de crunt vîntul războiului, şi unde se păstrează vii străvechea civilizaţie, ca şi virtuţile şi credinţele, socotite de daci mai adînci decît cele romane şi, tocmai din pricina aceasta, nepieritoare.

Nu şi-a pierdut pe de-a-ntregul nădejdea nici în trezirea aliaţilor şi nici în creşterea numărului acestora. De aceea îşi tot cheamă de partea lui vecinii sau pe unele triburi mai depărtate, reamintindu-le că Roma vrea să cuprindă lumea şi s-o supună legiuirilor ei.

Tot aici, la Grădiştea Muncelului, se află străvechile sanctuare ale Daciei.

Ce trebuie să facă?! Sînt zile de încordare şi grijă ce lasă urme grele şi nu se pot uita.

Găseşte o singură ieşire: să mai cîştige timp. Poate se va ivi ceva neaşteptat, vreo zare luminoasă pentru viitorul său şi pentru păstrarea neatîrnării pe care şi-o doreşte.

Şi atunci face încercarea de a trimite iar soli.

Numai că, şi de astă dată, pentru a nu se angaja prea mult şi definitiv, trimite drept solie tot *comaţi* (oameni de rînd),

fără împuterniciri destule. Dar Traian îi izgoneşte iarăşi, fără de şovăire.

Pentru a căpăta mai departe sprijinul zeilor în purtarea acestui greu război, împăratul a hotărît să aducă o nouă jertfă festivă marelui Jupiter, de sînge *(suovetaurilia),* de băuturi sfinţite, de fructe şi de flori — ritual obligatoriu pentru romani la începutul oricărei noi acţiuni: acum dezlănţuirea campaniei din munţii Orăştiei, Surianului, dinspre rîul Jiu. Ca de obicei, el fiind *pontifex maximus,* îşi ţine capul acoperit cu vălul alb ca neaua, şi-n cîntece de flaut, însoţit de-un copil (dovadă a nevinovăţiei şi a curăţiei intenţiilor sale) şi în prezenţa tuturor acvilelor şi a celorlalte steaguri, le dă de veste zeilor, prin sunete stridente de corn şi de trîmbiţă, că li se înfăţişază pentru a-i ruga să-i acorde purificarea întregii sale oşti.

Abia după această curăţire, se credea că armele luptătorilor vor căpăta tărie. Zeii îi vor însoţi în luptă şi le vor da vigoarea de care au nevoie. Duşmanii, în schimb, îşi vor pierde orice pic de nădejde şi se vor da învinşi.

După împlinirea datinilor şi a slujbei de curăţire, Traian a

Pădurea ocroteşte glorioasele vestigii ale dacilor.

1

2

1. Aşezărilor dace, ridicate cu atîta trudă, li se dă foc.

2. Peste culmi urcă nu numai o armată de călări şi pedeştri, ci şi o oaste de ziduri care taie pădurea în părţi egale, bine vegheate de străjerii romani.

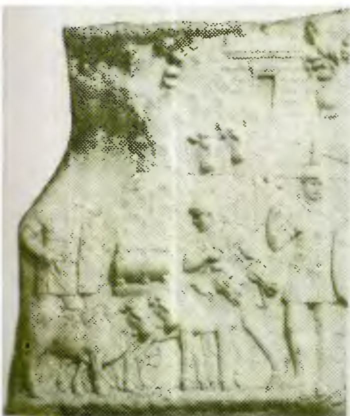
sosit în linia întîi a frontului. Aici, înconjurat de trupe, pe temeiul celor stabilite cu generalii şi inginerii săi, pare a le grăi:

— Veţi şti că înaintea noastră, şi nu foarte departe, e Sarmizegetusa. Acolo se găsesc regele Decebal, Diegis — fratele lui, Vezina — Marele preot, alţi prinţi şi *tarabostes* care sfidează Roma şi nu vor să se plece, precum le-am poruncit. Iară poporul dac îi sprijină şi nu vrea să-nţeleagă că totul e pierdut. De aceea, eu vă întreb: barbarul să se-arate mai vrednic decît oştenii Romei? Nu sîntem noi în stare să ne înzecim avîntul?

— Sîntem! vuieşte glasul oştirii lui Traian.

Împăratul scrutează zările spre înalt. Ştie că-şi vor păstra cuvîntul!

— Am dorit să fim blînzi, mai glăsuieşte el — cu altă împrejurare — şi îngăduitori, şi să cruţăm poporul care ni s-ar pleca. Însă regele lor ne tot poartă cu vorba, ca să ne întîrzie şi să se întoarcă iarna, ce nu ştim de va fi aşa de domoală ca şi cea dinainte. Mai mult, în calea noastră se strecoară iscoade, ba unii se silesc, în adîncimi de codru, să ne scurteze viaţa.

Traian a luat măsuri pentru îmbunătăţirea aprovizionării oştii romane, pe cînd în tabăra dacilor hrana devine din zi în zi mai neîndestulătoare.

Pentru aceasta, păstraţi-vă tot timpul platoşele pe trupuri şi ţineţi-vă aproape armele ascuţite, ca să nu fiţi surprinşi de lupii Daciei.

Oştenii îl ascultă şi fiecare palmă de pămînt cucerit este iarăşi brăzdată de drumuri sigure, apoi consolidată cu ziduri, palisade şi alte fortificaţii.

Urcuşul se continuă în munţi şi, ca de cele mai multe ori, împăratul e în frunte.

Stîncile îi înconjoară semeţe, pădurea îi întîmpină cu dîrză împotrivire.

Dar drumul se urmează neabătut, după voia Cezarului, pentru gloria Romei.

Multe dintre cetăţile dacice au şi fost luate cu asalt. Alte aşezări ard. Şi flăcările care le mistuie luminează drumurile oştenilor romani în nopţile lipsite de lună.

Împăratul şi-ai lui înaintează la pas. Dar fiecare pas răsună în cugetele dacilor ca fulgerele nimicitoare ale lui Jupiter.

Şi inima lui Decebal sîngerează, fiindcă pe măsură ce el şi oastea sa sînt nevoiţi să se retragă, pentru a ocupa poziţii mai trainice, şi aşezările lor sînt aprinse, ostaşii lui Traian construiesc noi cetăţi, din piatra cea mai tare, menite fiecare a însemna cîte o nouă treaptă pe care împăratul, pretorienii, legionarii, auxiliarii şi aliaţii romanilor să urce spre Sarmizegetusa.

Încă o ultimă încercare mai face Decebal pentru a întîrzia acest marş.

1. Car de transport roman.

2. Car românesc — acuarelă de Preziosi (detaliu).

1

2

Cassius Dio povestește că Decebal a trimis alți soli, și nu dintre *comați*, ci, călcîndu-și, desigur, pe inimă, chiar dintre *tarabostes*. «Aceștia, aruncînd armele și căzînd la pămînt, se rugară de Traian ca mai întîi să-l îngăduie pe Decebal a se înfățișa înaintea lui și a intra în vorbă cu el; chiar acolo, pe loc, zicînd că e gata să facă toate cîte i se vor porunci; iar dacă nu, să trimită pe cineva care să cadă la învoială cu el. Fură trimiși Sura și Claudius Livianus, prefectul pretoriului. Dar nu s-au întîlnit, pentru că Decebal, și atunci, a trimis pe alții.»

Să nu fi îndrăznit Decebal? Sau, nu e mult mai de crezut că acest leu neînfricat al munților *n-a vrut?*

Și NU A VRUT, întîi, fiindcă era p r u d e n t; și gîndea că, odată luat prins, oastea dacă va rămîne fără conducător; și-a-

Patrulele romane își întețesc căutarea cetelor curajoase ale dacilor, ce mișună prin munți.

poi, pentru a cîştiga încă măcar o picătură de T i m p, SPERÎND că va găsi o cale de a-l opri pe Traian.

Călăreţii de munte mauri ai prinţului Lusius Quietus au primit ordin să facă o dibace manevră de învăluire.

Şi cei ce se zăresc alături de împărat n-or fi chiar Sura şi Claudius Livianus, cărora împăratul le-a dat însărcinarea să plece pentru a sta de vorbă cu Decebal?

Piatra Columnei mai mult nici n-ar putea cînta. Rămîne doar să ne lăsăm închipuirea în voia ei. Între acestea, cu toate străduinţele regelui Decebal de a le opri romanilor, cît de cît, urcuşul către crestele munţilor, nimic din ce fusese hotărît dinainte în sfatul militar al împăratului nu rămînea neîmplinit.

Aprovizionarea — pe care pune atîta temei Traian — se îmbunătăţeşte în aceeaşi măsură în care hrana îndestulătoare le lipsea tot mai mult dacilor aflaţi în grea restrişte.

Năvălind pe neaştep-tate, călăreţii mauri îi calcă pe daci în picioa-rele bidiviilor.

Iar veghea necurmată asupra cortului imperial — pentru mai multă siguranţă — este îndeplinită de pretorieni, care, cu degetul ridicat în sus, ne încredinţează că vor fi demni de înalta însărcinare ce li s-a dat.

Patrulele îşi inteţesc şi ele căutarea cetelor curajoase ale dacilor, ce mişună prin munţi şi izbesc unde pot, chiar dacă sînt siliţi să-şi plătească după aceea pînă şi cea mai mică izbîndă cu viaţa.

Decebal este şi el pretutindeni cu oastea, misterios, nevăzut, dar puternic, făcîndu-se simţit ziua şi noaptea, în fiecare ceas.

Una dintre patrulele romane, plecate în cercetare, a vestit însă că, nu la prea mare distanţă, în spatele unor coline muntoase, au fost descoperiţi dacii.

S-a ordonat formarea dispozitivului de luptă al trupelor.

Traian va conduce el însuşi acţiunea sub semnul unei acvile cu aripile desfăcute ca pentru a-şi lua zborul.

Romanii îşi continuă construirea de fortificaţii şi castre.

Ne găsim în munţii Surianului, la miazăzi de Sarmizegetusa, unde cetele dace încearcă să reziste sau chiar să dezlănţuie un contraatac.

Potrivit indicaţiilor împăratului, cei care-i vor lovi întîi sînt călăreţii mauri ai prinţului din Mauritania: Lusius Quietus*. Zburînd ca duşi de vînt, printr-o dibace manevră de învăluire, aceşti călăreţi de munte au misiunea de a nimici o parte din cete, silindu-le pe celelalte să se retragă în păduri, şi — lăsînd calea liberă spre Sarmizegetusa** — să se asigure, în acest fel, succesul deplin al acţiunii gîndite de Traian.

Năvălind din urmă, pe neaşteptate, în şuvoaie, cu suliţele în mîini, călăreţii aliaţi îi calcă pe ostaşii lui Decebal în picioarele bidiviilor.

— Străduiţi-vă să le împiedicaţi drumul! sună porunca regelui.

— Doborîţi-i şi sfărîmaţi zăgazul! ordonă Traian.

Plîng pîraiele în munte şi jelesc păsările această nouă înfrîn-

Traian alcătuieşte noi planuri de luptă.

* Călăreţii lui Lusius Quietus, prinţ barbar, dar devenit cetăţean roman, specializaţi în operaţiile montane, erau originari din Munţii Atlas.

** Tot Cassius Dio istoriseşte: «Dar cînd el apucă să se urce chiar pe culmile munţilor, luînd — cu pericole — munte după munte, şi se apropie de scaunul domniei dacice, în vreme ce Lusius, care atacase din altă parte, măcelări pe mulţi duşmani şi pe mulţi încă îi prinse vii, atunci Decebal trimise soli».

gere, care a micşorat şi mai mult, din ce în ce mai mult, numărul luptătorilor daci.

Şi tot mai multe, şi tot mai inexpugnabile ziduri au înălţat romanii, după ce-au secerat pădurea. La adăpostul lor se întăresc continuu, în aşa fel încît nici zeii din cer să nu-i poată scoate.

În apropierea celei dintîi linii romane de luptă au sosit doi tarabostes.

Dacii, conduşi de Decebal, reiau lupta, deşi în faţă au atît cohorte de auxiliari, cît şi numeroase cete de prăştiaşi şi luptători cu măciuci ghintuite.

În chip firesc, s-ar putea cugeta că războiul a şi fost terminat. Pentru că nici o altă oaste din lume, în afară de daci, şi nici vreun alt rege, în afară de Decebal, n-ar cuteza să creadă că mai e cu putinţă o nouă împotrivire.

De altfel, Traian nădăjduieşte ca în foarte puţine zile să ajungă la Sarmizegetusa. Platformele pentru asediu sînt gata. Pe ele se vor aşeza balistele sau vor urca ostaşii.

De altminteri, s-au adus de la Roma şi unele din cele mai noi născociri ale tehnicii militare: maşini care s-azvîrle suliţe pînă la mare depărtare sau să disloce şi pietrele din ziduri.

Maşini are şi Decebal, dar puţine: unele luate pradă, altele construite de meşterii romani — fie ei dezertori sau împrumutaţi din Imperiu, o dată cu subsidiile primite în urma pactului încheiat de el cu romanii, în anul 89.

Ceea ce trebuie acum este unirea tuturor dacilor în luptă.

— Unirea înseamnă viaţă pentru întreaga noastră seminţie — le spusese el dacilor. Şi dezbinarea-i moarte. Nu ne temem de moarte! Sîntem datori să trăim şi să învingem pentru cei ce ne vor urma.

Dar Decebal mai află, spre marea lui durere, că în apropierea celei dintîi linii romane de luptă s-au arătat doi *tarabostes.*

Se pregătesc platformele pentru asediu.

Îi vedem, iată-i!

Nu-i auzim ce-au spus!

Dar nu ne îndoim că rugămintea lor este o împunsătură de pumnal ascuţit în inima apărătorului Daciei.

Oricine îl părăseşte pe bravul Decebal în clipe ca acestea — fie că-i rîvneşte domnia, fie că speră în sine să-şi ocrotească spiţa — deschide încă o poartă în faţa lui Traian!

Istoria îi osîndeşte pe aceia care l-au părăsit pe Decebal în acele zile de cumpănă, şi-i cinsteşte pe ostaşii lui credincioşi.

Aceştia reiau lupta, folosind şi baliste pe care le-au luat pradă de la vrăjmaşi.

În faţă, îi aşteaptă atît cohortele de auxiliari, cît şi numeroasele cete de prăştiaşi şi luptători cu măciuci ghintuite.

Cine ar putea nădăjdui să învingă o asemenea oaste?

Şi cine, în afară de daci, ar fi îndrăznit s-o înfrunte?

Şi Decebal a decis să apere o fortăreaţă, ce străjuieşte o importantă încrucişare de drumuri şi unde, cu mare grabă, se fac cele din urmă amenajări.

Oştenii daci îşi apără — pînă la ultima suflare — fortificaţiile. Decebal — deşi se povesteşte că participă la toate bătăliile, uneori îmbrăcat ca oştean de rînd, făcînd prăpăd pe cîmpul de bătaie — nu poate fi luat prins sau ucis.

Din cînd în cînd, i se aduce împăratului şi cîte o pradă rară, unul dintre acei mulţi *tarabostes* care au făcut şi fac mîndria oastei dace. Acesta a căzut prins doar cînd, istovit şi cu sabia frîntă, a fost copleşit de duşmani. Cu siguranţă, este unul dintre cei care, legat în lanţuri, va însoţi la întoarcerea în Roma cortegiul triumfal al împăratului.

Un tarabostes a căzut prins doar cînd, desigur rănit şi cu sabia frîntă, a fost copleşit de duşmani.

Tarabostes — bust antic.

Pînă atunci, în munţii Daciei, stăpîne nu sînt decît moartea şi suferinţele, şi curge sîngele.

Tot mai puţini sînt oştenii daci în viaţă, şi tot mai mulţi cei care zac pe scuturi.

Sprijiniţi numai pe cîte-o sărmană, şubredă palisadă din scînduri, se străduiesc din răsputeri să oprească puhoiul năvălitor spre Sarmizegetusa.

Romanii însă au făcut o «ţestoasă», *testudo**. Unindu-şi scuturile şi-alcătuind din ele un fel de carapace ca a broaştei ţestoase, înaintează, feriţi de pietre, de săgeţi şi de lănci; iar alteori, prin etajarea unei a doua «ţestoase» peste prima, sau chiar unei a treia peste a doua, reuşesc să se urce pe ziduri.

Oştenii romani, în timpul luptei, fac din scuturile lor *testudo* (tactica de apărare «ţestoasa»).

În toiul luptelor, printre dacii răpuşi se caută mai ales membrii familiei regale şi marii tarabostes, conducătorii cetelor, ca şi cei care opun cea mai straşnică împotrivire asaltului roman.

După ce sînt descoperiţi, capetele lor retezate de auxiliari sînt înfăţişate împăratului, deşi acestuia îi displac asemenea cruzimi fără rost. Cu toate acestea, potrivit legilor războiului, împăratul are obligaţia de a-i recompensa pe oşteni pentru fiecare cap vrăjmaş retezat.

* «Broască ţestoasă» — numele dat unei asemenea formaţii de asalt.

Pe măsură ce trece timpul, luptele sînt tot mai sîngeroase.

Capul regelui dac, tăiat, ar face însă ca victoria să încunune deplin strădania romană. Dacii să își închine armele. Războiul să se încheie.

Dar Decebal — deşi se povesteşte că participă la toate bătăliile, uneori îmbrăcat ca oştean de rînd, făcînd prăpăd pe cîmpul de bătaie — nu poate fi ucis.

Şi unii cred, cum se şopteşte în taină printre romani, că-l apără Zalmoxe, însoţindu-l întruna, în luptă, nevăzut.

Şi-n toată această vreme nu-i clipă de răgaz pentru oştenii daci, care îşi apără pînă la ultima suflare puţinele fortificaţii încă necucerite.

Iar săbiile curbe abia de mai rezistă mulţimii paloşelor, lăncilor, pietrelor, ploii de lovituri ce cad asupra lor, din ce în ce mai nemiloase şi mai ucigătoare.

— Decebal este un mare viteaz! recunoaşte Traian. O dragoste de ţară, precum este a lui, încă n-am întîlnit la barbari. Şi dacii îi sînt credincioşi. Acum se pare că ne va cere, totuşi, învoirea de a-l primi. Dacă n-am fi în pragul unei noi ierni şi după trei campanii istovitoare din munţi pînă la Pont şi pînă

la Danubiu, n-am fi fost de acord. Aşa, ne gîndim să-l primim. Dar, pentru a-l sili să ajungă la acest sfîrşit al războiului, fără ca trupele noastre să facă iarăşi prea multe sacrificii, ordon să fie captate izvoarele ce-l aprovizionează cu apă. Fără de hrană, dacii — cu puterea lor de rezistenţă atît de mare — ar mai putea lupta; dar fără apă, nu...

Pentru a evita prea multele sacrificii în oameni, Traian a ordonat captarea izvoarelor care asigură cetatea cu apă, spre a provoca astfel însetarea luptătorilor daci.

Ceea ce prevăzuse împăratul s-a petrecut întocmai.

Şi iată-l pe Traian aşezat în scaunul său de campanie; liniştit, dar măreţ, înconjurat de statul său major şi delegaţii tuturor corpurilor de oaste distinse în război, primind marea solie formată atît din *tarabostes,* conducători de triburi, cît şi din reprezentanţii fiecărui ţinut, avîndu-i între ei pe inginerii şi instructorii romani ai trupelor dace, care trebuie predaţi.

Condiţiile capitulării hotărîte lui Decebal sînt dintre cele mai aspre. I se va lăsa deocamdată tronul, pe de o parte pen-

Gîndind la ocrotirea patriei lor, dacii îi propun împăratului pacea.

tru că altminteri războiul ar fi continuat — ceea ce și Traian voia să evite — și, pe de alta, pentru a nu se isca în țară cine știe ce turburări la plecarea romanilor. Este însă obligat să renunțe la anumite ținuturi, să-și dărîme el singur o seamă de cetăți, să predea mașinile de război, și trebuie să accepte pe viitor trupe de veghe în unele părți ale teritoriului dac.

Cetatea-capitală, Sarmizegetusa Regia, clădită de strămoși, deși demantelată — adică pusă în situația de a nu mai putea fi apărată — rămîne liberă. În apropierea ei, la numai 40 km distanță, în Hațeg, se instala însă o garnizoană romană.

Vai vouă, celor care ați fost nevoiți să lăsați din mîini armele!

Ce cuvinte pot să cuprindă durerea de a vă vedea țara năpădită de armatele împăratului și poporul primejduit de robie?!

Cu steagurile încă ridicate, dar cu scuturile zvîrlite la pămînt, în semn că au încetat lupta, solia dacă declară că acceptă condițiile imperatorului și lasă în mîna lui Țara Hațegului, Banatul, partea sudică a Olteniei și cîmpia munteană, pînă la linia de dealuri și la sudul Moldovei* — acestea din urmă

* Potrivit numelor ce le poartă astăzi.

găsindu-se însă şi mai înainte în aria autorităţilor romane.

Fără să se încline şi fără măcar să-şi azvîrle scutul, Decebal priveşte parcă de la distanţă această scenă sfîşietoare şi pe marele său adversar, împăratul Traian.

Şi, lăsînd doar soliei sale rostul de a glăsui, el cere printr-un simplu gest, demn, pace.

A cerut pacea silit de împrejurări, pentru binele patriei lui, printr-un gest, însă cu gîndul şi cu simţirea ce i se citesc pe chip, nu recunoaşte în sinea sa şi *nu poate* recunoaşte nimic definitiv...

A poruncit apoi istovitoarea şi dureroasa trudă. Cetăţile înălţate de străbuni sînt dărîmate, piatră cu piatră, chiar de mîinile dace!

Dar tot ceea ce se dărîma, sub supravegherea romanilor, Decebal le şi reclădea în gînd! Dărîmarea se face numai la suprafaţă, pentru ca reconstrucţia — cînd va veni momentul — să fie mai uşoară.

Instalaţiile şi maşinile militare, ca şi celelalte mijloace de luptă au fost, potrivit condiţiilor păcii, aproape toate scoase şi predate vrăjmaşilor. Dar Decebal, în minte, a şi plănuit să şi le ia înapoi.

Întîiul război a luat sfîrşit. Sora lui Decebal — după cum a fost înţelegerea — a revenit în Dacia, cu pruncul său în braţe.

Şi dacă Traian o călăuzise, respectuos, la ţărm, Decebal a primit-o cu şi mai mare cinste şi dragoste cînd s-a întors acasă.

Bătrînii, femeile şi copiii care se adăpostiseră, din porunca regelui, în depărtate locuri, s-au întors iar la vetre.

— Zalmoxe, zeu al neamului meu — se roagă Decebal în Sanctuarul rotund — redă-ne puterea de-a izgoni vrăjmaşul, cu toate că el este mai numeros ca noi! Pentru că Dacia nu se cuvine să fie subjugată, Zalmoxe, te îndură!...

Băjeniţii se întorc, aducîndu-şi turmele şi cirezile, pentru ca viaţa să-şi reia cursul de unde fusese zăgăzuită, cînd trupele romane urcaseră în munţi.

Cît timp regele dac se roagă lui Zalmoxe în Sanctuarul rotund, Traian — care a fost proclamat din nou de ostaşi *imperator,* iar cînd va ajunge la Roma i se va acorda şi titlul de *Dacicus,* învingător al dacilor — îşi ia rămas bun de la trupe. Înainte de plecare, a poruncit ca Legio XIII Gemina — cea de-a XIII-a legiune Gemina — să se aşeze în acel loc din ţinutul Haţegului, unde, după înfrîngerea finală a lui Decebal, în

Decebal, silit de împrejurări — fără să îngenuncheze sau măcar să se plece — printr-un simplu gest, demn, cere curmarea luptelor; însă, cu gîndul şi cu simţirea ce i se citesc pe chip, nu recunoaşte şi NU POATE recunoaşte nici o cedare *definitivă* în faţa Romei.

Femei şi copii daci.

Ţărancă română — detaliu din pictura *La tîrg* de Dumitru Ghiaţă.

cel de-al doilea război, el va înălţa o altă Sarmizegetusa, romană, sub numele de *Ulpia Traiana.* Şi-acum le cere oştenilor, pentru cinstirea Romei, cu degetul ridicat spre slăvi, o înaltă conduită, ceea ce întreaga trupă, răspunzîndu-i cu-acelaşi gest, îi şi făgăduieşte.

Sfîrşindu-se întîiul război din anii 101—102, iat-o pe atît de mult iubita zeiţă înaripată, *Victoria,* ţinîndu-şi piciorul pe un coif sfărîmat şi înscriind cu un condei de aur pe un *clipaeus* — un scut roman tradiţional, care simboliza şi soarele — virtutea *(Virtus imperatoris)* şi biruinţa cezarului Traian.

În stînga, zeiţa Victoria e flancată de un arbore-trofeu dacic, împodobit de scuturi, suliţe, coifuri, o sabie curbă, două drapele de postav — *vexilla* şi două steaguri-balauri dace — *draco,* o mantie şi altele.

Băjeniţii se întorc, cu turmele şi cirezile, pentru ca viaţa să-şi reia cursul de unde fusese zăgăzuită cînd romanii urcaseră în munţi.

În dreapta zeiţei, trofeul e sarmatic — uşor de recunoscut după armura în solzi. Acest trofeu aminteşte de celălalt triumf al împăratului, numit sarmatic, dobîndit pentru biruinţa din Moesia.

*

Pacea nu fusese, însă, făcută să ţină. Traian era nemulţumit că, după atîtea hotărîtoare strădanii şi sacrificii, nu-i putuse înfrînge definitiv pe daci. El nu mai avea nevoie de un client al Romei, ci de o stăpînire şi-o linişte deplină la hotarele sale.

Sfîrşindu-se întîiul război dacic, multiubita zeiţă înaripată *Victoria* înscrie pe un scut roman, cu un condei de aur, biruinţa cezarului Traian.

Arborele-trofeu dacic reprezentat pe Columna lui Traian.

De-aceea nici nu trimite trupele la vatră. Le păstrează la Dunăre şi începe intense pregătiri de război la Brundisium*, unde se aflau bazele flotelor imperiale, ca şi pe celălalt mal al Adriaticei, în cetatea Apollonia**.

Totodată, celebrul său arhitect Apollodor din Damasc continuă, într-un ritm viu, construirea podului de la Drobeta, o adevărată minune a tehnicii, lucrare începută de altfel încă din

---

* Brindisi, port în sudul Italiei, la Marea Adriatică.

** Veche colonie elenică, ale cărei ruine se văd şi azi lîngă actualul sat de aromâni, Pojani, din Albania.

anul 101, cu scopul de a uni între ele ambele maluri ale Dunării şi a uşura comunicaţiile între Imperiu şi ţinuturile cucerite în Dacia[16].

La rîndul său, Decebal era şi el nemulţumit, deoarece Traian, în afară de cuceririle făcute, îl obligase să rămînă la bunul plac al Romei în ceea ce priveşte legăturile sale cu celelalte neamuri aliate, iar aşa-zisa pace n-avea de fapt altă valoare decît de armistiţiu. De aceea, îşi reia înarmarea, îşi reface cetăţile, primeşte iar fugarii din oştirea romană. I-a pedepsit pe cei care în primul război s-au plecat romanilor. Trimite soli vecinilor, chemîndu-i la alcătuirea unui puternic front comun. Ba chiar atacă şi ocupă ţinuturile unor aliaţi ai Romei — cum erau iazigii, care l-ar fi putut ajuta pe Traian, după ce ar fi dezlănţuit al doilea război împotriva Daciei[17]. Şi nu se mulţumeşte numai cu atît, ci-n iarna anului 105 atacă înseşi garnizoanele Romei, care stăteau de strajă prea aproape de sine, în cîmpia Haţegului.

Apollodor din Damasc continuă într-un ritm viu construirea podului de la Drobeta (imagine reconstituită).

Traian, auzind acestea, după ce îşi termină pregătirile pleacă din Roma la 4 iunie 105. Ajuns în sudul Italiei, la Adriatica, se şi îmbarcă în grabă, chiar în amurgul zilei cînd sosise. Lanterna vasului este aprinsă şi vîslaşii prind în mîini ramele, în vreme ce localnicii îi urează împăratului drum bun, biruinţă, şi-l ovaţionează.

Marele port din care pleacă lungile nave de război* este

* *Naves longae.*

La sfîrşitul primăverii anului 105, Traian porneşte din Brundisium, pentru a începe al doilea război împotriva Daciei.

Brundisium, cel ocrotit de Jupiter, de Mercur şi Neptun.

După ce traversează Adriatica, Traian debarcă la Apollonia, primit fiind cu onoruri de populaţie şi, desigur, aşteptat şi de numeroşii noi oşteni, adunaţi între timp de recrutorii săi.

Pretutindeni, Traian — sosit împreună cu Hadrian, viitorul împărat — deşi foarte grăbit să ajungă pe cîmpul de bătaie, este întîmpinat cu mari festivităţi.

Între acestea, sacrificiile ocupă mereu un loc însemnat.

Iar la sacrificii sînt invitaţi cei mai de seamă dregători ai oraşului şi familiile lor.

La una din aceste festivităţi, pe altarele împodobite cu ghirlande, focul a fost aprins. Şi slujitorii jertfei, încununaţi cu flori, purtînd în brîul lat pumnalele ascuţite, iar unul dintre ei un topor, aduc taurii care vor fi jertfiţi. Momentul e solemn. Şi la sosirea împăratului, ca *pontifex maximus*, dregătorii şi preoţii îşi şi înalţă mîinile, pentru a-l saluta.

Drumul spre Dacia e însă lung şi cu multe popasuri. De aceea, împăratul se pregăteşte pentru noi sacrificii.

Însoţit de *camillus* şi de flautist, fără prezenţa cărora ritualul de curăţire a sufletelor nu poate avea loc, Traian se găseşte înaintea altarului.

Oficiază libaţia, în timpul cît slujitorii jertfei înjunghie taurul.

Împăratul aduce ofrandă lichidă (lapte, vin, apă) zeilor, cerîndu-le ajutorul.

Steagurile şi însemnele se înalţă, triumfătoare, spre slava cerului. Aclamaţiile încep, umplînd de bucurie inimile oştenilor

şi dregătorilor din monumentalul port iliric Dyrrhachium*, în care ne găsim.

Vizitîndu-şi oraşele, împăratul a dat noi ordine în ce priveşte buna lor administrare şi, după sacrificiile cerute de tradiţii, trupele debarcate la ţărm încep, în sfîrşit, marşul spre interiorul Moesiei Superioare, pregătindu-se pentru marea înfruntare.

Pretutindeni, împăratul este primit cu deosebite onoruri...

Decebal, nefiind însă gata cu toate pregătirile, face cîteva încercări să-l oprească.

Îl prinde bunăoară în cursă pe însuşi comandantul garnizoanei lăsate de strajă în Ţara Haţegului, un general roman ce se numea Longinus, nădăjduind ca astfel — fiindcă Traian ţinea nespus de mult la el — să obţină slobozenia Daciei pînă

* Durrës — Durazzo, localitate în Albania.

În frunte cu Traian, ofiţerii cei mai înalţi în grad ai comandamentului roman — între ei fiind şi Hadrian, viitorul împărat, ca şi Terentius Scaurianus, viitorul guvernator al Daciei — gonesc vijelios.

la Dunăre. Dar nici în acest chip nu reuşeşte nimic[18].

Şi fiindcă altceva nu-i mai stătea în putinţă, pune în cele din urmă la cale chiar asasinarea Cezarului, doar-doar va izbuti să-şi salveze poporul[19]. Aceasta urma să se întîmple la cetatea Naissus*, dar oamenii trimişi de rege au fost din vreme prinşi. Şi, din această pricină, de aici înainte Decebal nu mai poate avea nici o speranţă în reluarea tratativelor de pace cu împăratul.

Mai mult încă, Traian — fără a ţine seama de tot ceea ce încerca să făptuiască regele Decebal, ba poate chiar tocmai de aceea — îndîrjindu-se, ordonă grăbirea marşului trupelor proaspăt debarcate, spre Dunăre.

În frunte cu Traian, ofiţerii cei mai înalţi în grad ai comandamentului roman, între ei fiind şi Hadrian, ca şi Terentius Scaurianus, viitorul guvernator al Daciei Romane, gonesc vijelios. Comandanţii legiunilor — *legatus legionis* — tribunii militari şi prefecţii — comandanţi ai unităţilor auxiliare, sînt trup şi suflet cu împăratul lor, în care ei cred neştirbit şi pe care-l adoră aproape asemeni unui zeu.

* Niş, oraş în Iugoslavia — pe rîul Nišava.

Drumul spre Dacia este însă lung, iar oștenii romani debarcă în diferite porturi.

Potrivit gîndurilor şi dorinţei cuceritorilor, în marmura ce le glorifică lupta este înfăţişată populaţia *comată* dacă, bărbaţi, femei şi copii din Banatul ocupat în primul război, ieşindu-i lui Traian în cale şi aclamîndu-l, romanii vrînd să arate în felul acesta că localnicii începuseră să se obişnuiască, ba chiar să fie destul de mulţumiţi cu noua administraţie, cu ordinea şi pacea instaurate de ei.

Însă Cezarul a sesizat lipsa tuturor *pileaţilor* din rîndurile dacilor de faţă şi cugetă, pesemne, că aceştia au izbutit să fugă, cu scopul de a i se alătura regelui Decebal.

Dar iată şi o sărbătoare cu totul deosebită! Iau parte la aceasta numai *civilii,* cu precădere daci dintre cei supuşi guvernării romane. Se întemeiază astăzi colonia *Ulpia Traiana* care, peste zece ani — cînd capitala dacă a lui Decebal nu va mai exista — va fi numită tot *Sarmizegetusa,* însă romană.

Cinci altare cu flori, nu unul — ca de obicei — au fost împodobite. În sunetul flautului dublu, asistat de-un copil — *ca-*

millus, care-i întinde, după datină, tăvița cu semințe, simbolul bunei rodiri a faptelor care se săvîrşesc atunci — ca şi de slujitorii templului, împăratul oficiază libația, slujba de curățire.

Urmează sacrificiul de sînge în cinstea celor morți în trecutul război, în prezența reprezentanților municipalității. În fața

Regele își cercetează fortificațiile și trupele a căror mobilizare generală a poruncit-o.

se găsesc cetățenii romani şi în spate dacii, însoțiți de femei şi copii.

Între timp, şi în aşteptarea împăratului, care i-a anunțat că va sosi curînd, cu grosul trupelor, garnizoanele romane şi aliate din Dacia nu-şi pierd timpul zadarnic.

Ele pătrund mai departe în păduri, construind alte noi drumuri, pe care infanteria şi cavaleria vor putea înainta mai uşor.

Ridică şi alte castre*, folositoare atît ca bază de pornire,

* Rămînem şi azi uimiți de trăinicia, ingeniozitatea şi modul de organizare a castrelor romane. Un admirabil exemplu îl avem în felul cum era amenajat castrul Drobeta (Drubeta), cu porți, ziduri de incintă, drumuri de acces, curte interioară, barăcile soldaților, legătura cu partea terminală a Podului lui Traian etc.

cînd va sosi împăratul, cît şi ca rezistenţă, la vreme de nevoie.

Regele Decebal, la rîndu-i, purtînd un paloş lat la brîu, însoţit de conducătorii celor mai importante triburi, îşi cercetează trupele a căror mobilizare a poruncit-o.

A aflat că oştirea împăratului este, de această dată, cu mult mai numeroasă şi mult mai înzestrată decît întîia oară. Pe cînd cetele sale, înarmate pe-ascuns, se resimt încă, dureros, de lipsa maşinilor de război şi au la dispoziţie prea puţine cetăţi şi chiar fortificaţii.

Cu toate acestea, el se pregăteşte cu înfrigurare să lovească unităţile romane lăsate de împărat ca strajă în ţinutul Haţegului.

— Fiţi gata, vom porni curînd la atac! îi înştiinţează pe luptătorii săi.

La prea puţină vreme după aceea, a izbucnit întîia ciocnire între soldaţii daci şi cei romani. Dacii au izbit la început un castru învecinat, care îi punea în necontenită primejdie. Auxiliarii de aici au primit însă la timp ajutor, şi atacul a fost respins, cu pierderi pentru daci.

Alt castru, altă luptă. Altă, şi altă luptă. Repetate încercări ale lui Decebal de a-i izgoni pe romani din munţii care au fost, de cînd lumea, ai lor.

Atacurile acestea ale lui Decebal îi slujesc însă lui Traian ca să dovedească întregii lumi pentru ce nepotolita Dacie trebuie neapărat cucerită şi anexată Imperiului Roman.

Şi, într-adevăr, împăratul nu întîrzie să apară pe meleagul Haţegului, pentru a-şi ocroti garnizoanele atacate de neobositul şi atît de îndrăzneţul rege al dacilor.

Prin noi şi destul de grele operaţii militare izbuteşte să le salveze, asigurînd în felul acesta mai departe atît trăinicia cît şi puterea ofensivă a frontului din Ţara Haţegului, din munţii Orăştiei.

Şi-acum, liniştit în această privinţă, hotărăşte să se întoarcă la Dunăre, unde drumul său din Italia peste mare, pînă în Iliria de Sud şi apoi prin Moesia Superior, luase sfîrşit.

Doreşte a săvîrşi inaugurarea sacră a Podului — minune a tehnicii — clădit de Apollodor, din voinţa şi potrivit gîndului său, care mărturisea o dată mai mult atît de admirabila *Virtus Imperatoris,* adică virtutea, geniul organizatoric al împăratului Romei.

Privirea lui Decebal mărturiseşte neînduplecata sa dîrzenie.

Au loc repetate încercări ale dacilor de a-i împiedica pe romani să pună stăpînire pe munţii care au fost, de cînd lumea, ai lor.

Artiştii sculptori au dăltuit în marmura Columnei monumentalul pod, construit pe 20 de stîlpi*.

Şi l-au mai dăltuit pe împăratul inspirator. Acesta, înconjurat de o gardă pretoriană, gata de drum, înconjurat de soldaţii îmbrăcaţi în armuri, cu tot echipamentul, înălţînd steagurile, insignele şi acvilele cele mai glorioase, de copilul — *camillus* — care-i întinde cutia cu seminţe, de flautistul care-i imploră cu sunetele sale pe zei, şi de preoţi, în scurtul timp ce-l are la dispoziţie săvîrşeşte *lustraţia,* slujba de curăţire, turnînd laptele, apa şi vinul sfinţite în flăcările de pe altarul bogat în fructe şi încărcat de flori.

Împăratul Traian îi roagă acum pe Jupiter şi pe Marte ca drumul ce-l reîncepe în ţara dacilor să-i fie cu folos şi fără de primejdii pentru ostaşii săi.

* Pe Columnă, din motive de economie a spaţiului, nu se văd decît 5.

Mai înainte de plecarea din importantul port Drobeta, oraş împodobit şi de un preamăreţ Amfiteatru, împăratul îi primeşte însă pe solii mai multor neamuri. Unii sînt sarmaţi, purtînd mănuşi c-un singur deget, alţii germani suebici, buri cu părul înnodat pe-o tîmplă, apoi greci din nordul Pontului Euxin, purtători de benzi, iazigi din Pusta Pannonică, cu coifuri tronconice pe cap, şi alţii.

Dintre aceştia, unii — ca sarmaţii şi burii — fuseseră, în timpul trecutului război, aliaţi ai dacilor. Şi fuseseră învinşi la Adamclisi împreună cu ei.

Decebal îi chemase şi-a doua oară să lupte pentru libertatea tuturora, alături de daci. Dar aceşti foşti aliaţi, care avuseseră odată prilejul să constate marea putere a Romei, nu primiseră, mai ales că acum îl vedeau într-o situaţie mult mai grea şi fără speranţă.

De data aceasta se adunaseră, răspunzînd ordinelor lui Traian, dîndu-i încredinţarea — cei mai mulţi dintre ei — că îi vor acorda tot sprijinul, iar ceilalţi, că vor rămîne neutri, plătindu-li-se în schimb subsidiile cerute.

— Să vă păstraţi cuvîntul! i-a sfătuit împăratul pe cei din faţa lui. Altminteri, mîna pedepsitoare a Romei vă va ajunge oriunde!

— Ni-l vom păstra, fii sigur! îi vor fi răspuns solii.

1. — Libertate sau moarte! strigă dacii.

2. Împăratul se pregăteşte să aducă el însuşi biruinţa decisivă.

1

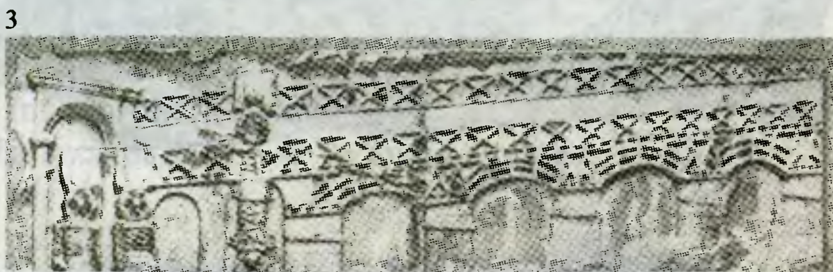

2

1. Ruine ale Podului lui Traian.

2. Interiorul castrului Drobeta.

3. Imaginea de pe Columnă a podului de la Drobeta.

În frunte cu Traian şi cu cei mai apropiaţi ofiţeri din statul său major, oastea romană — după ce a trecut podul — şi-a început înaintarea. O parte a armatei urmează să se îndrepte din vest, prin Banat şi Tapae, pe valea Bistrei şi a Apei Oraşului; a doua, din sud — prin pasul Turnu Roşu, pe Valea Oltului, sau prin pasul Vîlcanului — ca să atace Sarmizegetusa din flanc, cît şi din spate; şi a treia — după ce va face un ocol — din Moldova va pătrunde în munţi prin pasul numit odinioară *Angustiae**.

Stăpînitorul Romei este încredinţat că în felul acesta Decebal — părăsit de aliaţi şi încercuit din toate părţile — nu mai poate avea nici o scăpare.

Pe deasupra, Traian mai are şi avantajul că bazele lui de pornire sînt mult mai apropiate de Sarmizegetusa decît întîia oară, iar oastea îi este mai numeroasă şi mult mai bine înarmată. Cu toate acestea, porunceşte să se înainteze în munţi cu destulă prudenţă, «mai mult cu pază decît cu înfocare» — ne

* Astăzi, Oituz. (*Angustiae* — «îngustime», strîmtoare.)

Oastea romană e mult mai numeroasă acum decît în primul război.

precizează Cassius Dio — deoarece în fiecare colţ al ţării istețul Decebal a întins cîte-o capcană. Din partea lui, împăratul se poate aştepta la orice.

În ce-l priveşte pe Decebal însuşi, tot Cassius, deşi cetăţean de vază roman, fost consul, nu se poate reţine şi-l zugrăveşte, plin de admiraţie, în culori dintre cele mai vii: «Era — scrie el — priceput în ale războiului şi iscusit la faptă, ştiind cînd să năvălească şi cînd să se retragă la timp, meşter în a întinde curse, viteaz în luptă, ştiind a se folosi cu dibăcie de o victorie şi a scăpa cu bine dintr-o înfrîngere; pentru care lucruri el a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut».

Pe tot acest drum, la capătul căruia trebuia să se afle Victoria, romanii au construit în munţi alte multe întărituri. Şi ori de cîte ori le-a stat în putinţă i-au cinstit pe ostaşii căzuţi în cel dintîi război dacic.

Astfel, la marile etape ale înaintării, Traian aduce ofrande zeilor şi îşi glorifică eroii, respectînd tradiţiile, repetîndu-le mereu însoţitorilor săi că împlinirea acestei sacre îndatoriri duce la creşterea şi întărirea forţei morale a Romei.

Împăratul îşi cinsteşte în egală măsură şi insignele şi steagurile. Acestea aduc necontenit mărturia atîtor biruinţe şi jertfe.

Şi, într-o caldă *exhortatio,* rostită la începutul principalei acţiuni de atac asupra munţilor Sarmizegetusei, îşi îndeamnă oştenii ca fiecare faptă a lor să fie închinată gloriei nepieritoare a Romei.

Nu departe de avanposturile dacilor, într-un moment decisiv al înaintării, are loc un consiliu al Statului Major al armatei.

Împăratul îi ascultă cu multă răbdare pe sfetnici. Cunoaşte tot atît de bine arta de a porunci, cît şi pe aceea de-a asculta şi părerile altora. Şi ştie că un sfat bun, dat cu gîndul curat, de-un sfetnic credincios, îi este mai de preţ decît o comoară.

Întreaga toamnă şi iarna anului 105 s-au scurs în hărţuieli tot mai grele, dacii silindu-se să le încetinească romanilor înaintarea spre Sarmizegetusa, să-şi ocrotească munţii de pasul lor năvalnic.

Pentru daci, ca şi astăzi pentru urmaşi, Carpaţii erau un simbol. Un simbol înalt şi larg cuprinzător[20]. Fără munţii şi pădurile lor, dacii îşi închipuiau — şi pe bună dreptate — că

Ca de obicei, buna aprovizionare a trupelor joacă un foarte important rol la romani.

Trupele împărăteşti înaintează.

nu mai sînt ei înşişi. De aceea îi apărau, cum îşi apărau neamul şi vetrele unde li se năşteau pruncii şi la căldura cărora îi creşteau.

Atîta că romanii, cu toată împotrivirea şi jertfa de fiecare ceas a dacilor, nu încetau să pătrundă tot mai adînc în munţi.

A venit primăvara. Primăvara anului 106.

Început încă din anul 101 — deşi pregătirile în vederea dezlănţuirii lui duraseră, din partea romanilor, încă alţi trei ani înainte — războiul avea să se termine curînd, definitiv. Pentru că îndată după inaugurarea Podului de la Drobeta, Traian ordonase alcătuirea dispozitivului de luptă finală.

Ofiţerii şi subofiţerii ingineri şi tehnicieni ai Statului Major au făcut toate calculele. S-au luat toate măsurile necesare. S-a ţinut seamă de toate posibilităţile războiului, cu acea minuţie specifică perfectei organizări a romanilor.

Se reîmprospătează şi o parte din armament. Rezerve de hrană, pentru o perioadă care se anunţă extrem de dificilă, sînt trimise diferitelor unităţi.

Străjerii supraveghează, de pe înălţimi, zarea, în direcţia liniilor de luptă ale dacilor. Oastea romană îşi va desfăşura forţele şi de astă dată sub directa conducere a lui Traian.

Alături de legiuni şi trupele auxiliare vor lua parte şi cele mai destoinice unităţi ale aliaţilor.

Străjerii romani cercetează zona, spre recunoaşterea dispozitivului de luptă al dacilor.

Împăratul, sub semnul aceleiaşi acvile cu aripile desfăşurate, îi previne pe luptători că au atins o zonă unde în fiecare clipă pot să-i atace dacii. Iar rezultatul hotărîtor al războiului depinde, mai mult decît oricînd, de felul în care vor avea loc cele dintîi ciocniri.

Grînele s-au copt. Sîntem, neîndoios, pe la începutul lui iulie al anului 106. Din ordinul lui Traian, recoltele sînt strînse cît se poate mai grabnic. Pe de-o parte, pentru a fi folosite ca un spor de hrană pentru romani şi, pe de alta, înlăturîndu-se pericolul de a fi adunate de daci, în cazul vreunui contraatac.

Deoarece dacii au o tot mai mare nevoie de grîne.

În aceeaşi vreme, patrulele romane, pătrunse adînc în munţi, au şi descoperit cîţiva cercetaşi daci. Iar pe o înălţime, printre coroanele copacilor, se zăreşte o cetate din sistemul înaintat al apărării lui Decebal.

Străjerii de pe ziduri i-au observat şi ei pe romani apropiindu-se.

Luptele hotărîtoare vor începe curînd!

Dacii încearcă să taie calea romanilor spre Sarmizegetusa. Aceştia, însă, datorită bunei lor organizări, transformă o probabilă înfrîngere într-o mare biruinţă.

Dacii au trecut cei dintîi la acţiune, încercînd să taie calea romanilor spre Sarmizegetusa. Romanii izbutesc totuşi să transforme o probabilă înfrîngere într-o mare biruinţă a lor. Şi, totodată, dezlănţuie o serie de atacuri concentrice, menite a lua cu asalt chiar cetatea regală.

Dar nici romanii nu pot cuceri o fortăreaţă dacă, apărată sub privegherea lui Decebal.

După ce au împresurat-o, au început — potrivit obiceiului lor — să înalţe în preajmă-i alte fortificaţii, din care să susţină un îndelung asediu.

În zilele acelea, întreaga tabără romană din munţi părea un furnicar. În armata romană fiecare oştean era un muncitor specializat în tîmplărie, dulgherie, zidărie, şelărie, cioplitul în piatră, fierărie sau potcovărie. Subofiţerii erau meşterii. Şi fiecare ofiţer ţine, cu destulă pricepere, locul de inginer. Nimeni nu trîndăveşte în nici un ceas al zilei. Iar cele mai importante lucrări — ridicarea de castre, construirea de drumuri şi poduri — li se încredinţează în primul rînd oştenilor din legiuni, şi numai muncile de-a doua mînă le fac auxiliarii.

Aşa încît, şi de astă dată, tabăra şi locurile unde se construiesc fortificaţiile zumzăie ca un stup.

Fiecare om îşi ştie rostul. Eforturile sînt bine socotite, astfel ca fiece strop de energie şi de sudoare să dea roade înzecite.

Topoarele, ciocanele, cazmalele şi toate celelalte unelte sînt mînuite repede, cu cît mai puţin zgomot şi cu cît mai mult folos.

Şi aşa, fortificaţiile cresc din mîinile harnice ale oamenilor, ca răsărite dintr-o vrajă, precum doresc romanii să rămînă, parcă nepieritoare.

Pornind apoi de pe poziţiile acelor fortificaţii, romanii încearcă să urce cu scările pe ziduri. De sus, dacii se apără, azvîrlind mai ales bolovani grămădiţi la îndemînă, din vreme. Şi reuşesc, se pare, să respingă vrăjmaşii.

Dar în zilele următoare atacul s-a reluat, cu tot mai multă stăruinţă şi forţă.

Traian însuşi, sosit în faţa zidurilor, laolaltă cu cei mai apropiaţi sfetnici — între care se află şi viitorul împărat Hadrian, nepotul său — analizează calm şi cu temeinicie situaţia şi ia cele mai bune şi mai de folos hotărîri.

Cu toate acestea, datorită curajului fără pereche al regelui dac şi al ostaşilor săi, deşi romanii îi pricinuiseră destule stri-

Împăratul, în faţa Sarmizegetusei — care se apără cu înverşunare — ţine un sfat de război cu cei mai apropiaţi sfetnici şi comandanţi de oaste, între care se află şi Hadrian.

căciuni în numeroase părţi, cetatea va rămîne — încă o bucată de timp — în mîinile apărătorilor ei.

Atît de crîncene cum sînt acum nu au fost parcă niciodată luptele. Noile maşini de război folosite pentru întîia oară zdruncină zidurile, dislocă pietrele, şi tot mai multe spărturi — din ce în ce mai greu de reparat de dacii asediaţi — încep să se caşte în ziduri.

În faţa unui asemenea nimicitor atac, ar fi fost firesc ca dacii să se predea şi să ceară pace romanilor.

Rezistenţa lor, acum fără sorţi de izbîndă, deşi provoacă atîtea pierderi în oameni şi materiale asediatorilor, nu are altă urmare decît sporirea mîniei Cezarului; iar, mai apoi, neîndurarea lui faţă de cei învinşi.

Şi, cu toate acestea, în numele ideii de libertate, dînd ascultare voinţei neînduplecate a regelui şi a soţilor lui de luptă — Diegis, Vezina şi ceilalţi — dacii nici nu se gîndeau la predare.

Cu aceeaşi nepotolită dîrzenie, gata de orice sacrificii, dau cele din urmă lupte de apărare a Sarmizegetusei cei care cred neclintit în ideea că şi murind, dar nepredîndu-se, vor continua să trăiască veşnic. Iar pilda lor va rămîne, de asemenea,

Cele mai noi maşini de război pentru distrugerea zidurilor sînt folosite întîia oară la Sarmizegetusa.

Maşini de război romane.

vie în conştiinţa urmaşilor, care vor năzui să le meargă pe urme în orice împrejurări.

Cutremurătoare cuvinte de îmbărbătare le va fi grăit atunci regele oştenilor săi, aşa cum — peste veacuri — şi le-a imaginat poetul George Coşbuc în versurile din *Decebal către popor:*

«Viaţa asta-i bun pierdut
Cînd n-o trăieşti cum ai fi vrut!
Şi-acum ar vrea un neam călău
S-arunce jug în gîtul tău.
E rău destul că ne-am născut,
   Mai vrem şi-al doilea rău?

Din zei de-am fi scoborîtori,
Cu-o moarte tot sîntem datori!

Gata de orice sacrificii, dau cele din urmă lupte de apărare a Sarmizegetusei cei care cred neclintit în ideea că şi murind, dar nepredîndu-se, vor continua să trăiască veşnic.

Totuna e dac-ai murit
Flăcău ori moş îngîrbovit;
Dar nu-i totuna leu să mori
  Ori cîne-nlănţuit.

Cei ce se luptă murmurînd,
De s-ar lupta şi-n primul rînd,
Ei tot atît de buni ne par
Ca orişicare laş fugar!
Murmurul, azi şi orişicînd,
  E plînset în zadar!

Iar a tăcea şi laşii ştiu!
Toţi morţii tac! Dar cine-i viu
Să rîdă! Bunii rîd şi cad!
Să rîdem, dar, viteaz răsad,
Să fie-un hohotit şi-un chiu
  Din ceruri pînă-n iad!

De-ar curge sîngele pîrău,
Nebiruit e braţul tău,
Cînd morţii-n faţă nu tresari
Şi însuţi ţie-un zeu îţi pari
Cînd rîzi de ce se tem mai rău
  Duşmanii tăi cei tari.

Ei sînt romani! Şi ce mai sînt?
Nu ei, ci de-ar veni Cel-Sfînt,
Zamolxe, c-un întreg popor
De zei, i-am întreba: ce vor?
Şi nu le-am da nici lor pămînt,
  Căci ei au cerul lor!

Şi-acum, bărbaţi, un fier şi-un scut!
E rău destul că ne-am născut,
Dar cui i-e frică de război
E liber de-a pleca-napoi,
Iar cine-i vînzător vîndut
  Să iasă dintre noi!

«Şi-acum, bărbaţi, un fier şi-un scut!»

Eu nu mai am nimic de spus!
Voi braţele jurînd le-aţi pus
Pe scut! Puterea este-n voi
Şi-n zei! Dar vă gîndiţi, eroi,
Că zeii sînt departe, sus,
   Duşmanii lîngă noi!»

Ni-l închipuim pe Decebal ieşind după aceea la luptă în fruntea alor săi, dîndu-le dacilor cea mai zguduitoare pildă de neînfricare şi eroism, în vreme ce romanii, cu toate forţele de care dispun, ca şi cu noile lor maşini de război, se străduiesc să spargă o breşă cît mai largă în ziduri şi, astfel, să pătrundă cu forţa înăuntru.

Dîndu-şi seama că dacii, ascultînd glasul mîndrului Decebal, nu-şi vor închina steagurile şi nu-şi vor părăsi gîndul de a-şi apăra pînă în cele din urmă clipe independenţa şi libertatea, Traian dă porunca întăririi asediului şi folosirii mai intensive a maşinilor construite anume pentru ducerea acestui greu război.

Şi iată, dintre toţi acei tarabostes care se îndreaptă de bunăvoie spre glorioasa moarte, *unul* s-a desprins de Decebal!

Dar pentru o desfăşurare mai largă a asediului şi folosirea mai bună a maşinilor, este, mai înainte de orice, nevoie de *aggeres** solide, pe care legionarii romani, sub îndrumarea subofiţerilor-tehnicieni, le construiesc pe loc, tăind sau smulgînd din pămînt, în acest scop, copacii cei mai potriviţi din munţii Orăştiei, unde se duce lupta.

Cîteodată, însă, în preajma curajului fără seamăn se află şi teama — mai cugetau cei vechi. Şi nu oricine îşi poate păstra firea pînă la capăt în împrejurări grele. Dintre toţi dacii, unii mai viteji decît alţii, şi care, în apropierea sfîrşitului, se pregăteau să moară, mai bine, decît să îngenunche înaintea duşmanului, iată că se desprinde încă *unul.* Unul care alege o altă cale, urmînd în acest fel imboldul împăratului. Fiindcă Traian, în faţa acelei împotriviri ce nu se mai sfîrşea — cu toate îngrozitoarele pierderi suferite de daci — vestise tuturor că înalta mărinimie a Romei s-ar putea încă arăta în acest ultim ceas faţă de cei învinşi, fie ei chiar şi principi sau *tarabostes,* dacă s-ar dovedi înţelepţi şi, părăsindu-l pe Decebal, i s-ar închina lui.

Rămînînd numai o singură ieşire din Sarmizegetusa necucerită, pe acolo încearcă să se scurgă răniţii şi bătrînii.

---

* Un fel de platforme construite din rînduri suprapuse de trunchiuri de copaci.

Şi iată, dintre toţi acei *tarabostes* care se îndreaptă, de bună voie, spre glorioasa moarte, încă *unul* se desprinde de Decebal, e gata să răspundă îndemnului Cezarului, de a se arăta... înţelept.

A îngenuncheat umil. Şi, într-adevăr, împăratul — potrivit făgăduinţei — îl primeşte cu cea mai mare bunăvoinţă, îi şi întinde mîna să se salte din tină şi-i cere să-l ajute, dîndu-i încredinţări că o astfel de faptă nu-i va rămîne nerăsplătită.

Ca să nu cadă în mîinile vrăjmaşilor, dacii îşi incendiază ei înşişi unele fortificaţii.

L-a părăsit pe Decebal. Să-i privim bine chipul, astfel precum artiştii, din însăşi porunca lui Traian, i l-au cioplit cu dalta, fiindcă romanii — se ştie — deşi aveau nevoie de astfel de oameni în rîndurile acelora pe care-i asupreau, nu iubeau pe trădători.

În tot decursul istoriei lumii şi pretutindeni — aşa cum buruiana cea rea se iveşte ici-colo în cel mai curat lan — şi-a scos otrăvitul său cap şi năpîrca trădării. Şi, din nefericire, nici cei mai viteji şi mai drepţi dintre traci n-au putut fi lipsiţi de asemenea încercare.

Setea răpune mai rău decît armele! Dacă ar avea suficientă apă, dacii ar putea continua lupta. Sub privegherea marelui preot Vezina, se împart ultimele picături — adunate din ploi într-un vas de lut.

Priviţi-i bine chipul! El trebuie înfierat, cît va fi lumea Lume, şi cît vom fi noi înşine pe pămîntul acesta dintre Munţii cei mari, Marele fluviu şi Marea cea mare. E chipul Laşităţii! În clipa cea mai grea, motivîndu-şi în cine ştie ce mod laşitatea, l-a părăsit pe rege, cu toate că era unul din apropiaţii săi!

Dar tot astfel cum Răul nu poate întuneca Binele care, înfruntîndu-l, apare în toată strălucirea sa, la fel şi Laşitatea, îmbrăcînd orice fel de straie, cît de înşelătoare, păleşte în faţa Curajului şi Demnităţii — pe care nu le poate niciodată umbri. Setea de libertate a dacilor, aşa cum a fost ea exprimată în imaginile de pe columnă chiar de aceia care i-au biruit, e pusă — indirect, şi în această scenă — în cea mai puternică lumină.

Trimişii împăratului, care îi pretinseseră regelui Daciei capitularea, n-au izbutit în încercarea lor.

Decebal i-a respins categoric!

Şi rămînînd numai o singură ieşire din Sarmizegetusa necucerită, pe acolo încearcă să se scurgă răniţii şi bătrînii. Să privim şi aceste chipuri, păstrîndu-le neşterse în minte.

Nu s-a aflat încă acel poet care să ştie a cînta căderea Sarmizegetusei, cum a cîntat bunăoară Homer cel Orb distrugerea cetăţii Troia. Însă durerea ce răzbate din marmură la părăsirea cetăţii clădite de mîinile strămoşilor ni se pare la fel de grea ca jalea Andromacăi după uciderea lui Hector, la gîndul sorţii triste care-l pîndea pe fiul ei, Astyanax[21].

Chiar părăsind cetatea în flăcări, dacii nu au altă dorinţă mai fierbinte decît reluarea luptei.

Plecarea este acoperită de flăcările cărora, din porunca lui Decebal, le este dată pradă acea parte a cetăţii care este ameninţată să fie ocupată de legionarii, auxiliarii şi de aliaţii Romei.

În faţa rezistenţei atît de îndîrjite, cu totul de neînchipuit, a dacilor, Traian a poruncit să se găsească şi celelalte conducte de apă ascunse, îngropate în pămînt sau săpate în stîncă, prin care era alimentată cu apă cetatea. Şi ele să fie tăiate, astfel ca nici o picătură să nu se mai scurgă spre Sarmizegetusa, marea cetate încercuită de trupele romane, încredinţat fiind că numai în felul acesta apărătorii vor zvîrli armele şi cumplitul măcel va înceta.

Pricepuţii subofiţeri-meşteri şi ofiţerii-ingineri romani au izbutit să afle, prin cele mai iscusite mijloace, calea prin care

gîndul lui Traian să fie îndeplinit, după cum sunase porunca.

Și, într-adevăr, setea a început să fie tot mai chinuitoare în tabăra lui Decebal, a început să-i sleiască pe daci mai mult decît asprimile războiului. Unii au și pierit, iar alții sînt gata să se stingă.

Totuși, sînt încă destui care nu se dau bătuți!

Dacă ar putea sorbi numai cîteva picături de apă, aceștia s-ar reîntoarce pe ziduri ca să reziste pînă cînd ar fi totuși, în cele din urmă clipe, siliți să iasă din cetatea în flăcări și să-și regrupeze forțele sus, în munți, fiindcă *încă* mai speră în reluarea luptei.

Și iată, într-un vas de lut s-a adus ultima rămășiță de apă, adunată și păstrată din ploi. Aceasta este împărțită, picătură cu picătură, chiar de marele preot Vezina și apropiații săi[22].

— Zalmoxe să v-ajute să mai puteți încă lupta sau, dacă veți muri, să vă dați sufletul tot neîngenuncheați! le va fi glăsuit înțeleptul Vezina.

Cetatea a fost incendiată, în parte, de daci — pentru a-i întîrzia ocuparea cu ajutorul flăcărilor. Restul a fost distrus, cu

Împăratul, sosit în capitala lui Decebal, a vestit oștenilor că, după căderea orașului regal și a altor cetăți de bază, Dacia poate fi considerată învinsă.

— Să se continue instrucția militară și să se grăbească munca la construcții!

mînie, de oştenii cuceritori, care aveau de plătit preagrelele lor pierderi din timpul luptelor.

Aceştia au nimicit, pe rînd, atît aşezarea civilă, cît şi incinta sacră.

La stăruinţa alor săi, Decebal — care nu a încetat nici o clipă să lupte — se retrage şi el din reşedinţa regală în flăcări.

Grupuri de daci învinşi, lipsiţi de arme, purtînd însă cu ei tot ce aveau mai scump (steagul patriei libere), se strecoară prin munţi, pe diferite căi, tot cu aceeaşi ţintă.

Urmărirea celor porniţi în retragere au preluat-o cîteva dintre cele mai bune şi de încredere unităţi ale romanilor. O ceată de *comaţi,* ajunşi, înconjuraţi de romani — nădăjduind că poate în acest fel îşi vor salva aşezările, copiii şi femeile de pieire — fac actul de supunere. Fac actul de supunere cu mîinile înălţate spre împărat, dar fără a-şi pleca vreunul dintre ei fruntea.

Împăratul şi prefectul pretoriului, Tiberius Claudius Livianus, sînt, pare-se, hotărîţi să nu mai aibă cruţare pentru nimic şi nimeni dintre cei care, pînă atunci, nu s-au grăbit să vină să se închine, smeriţi.

— Nu uitaţi o clipă grija pentru o temeinică aprovizionare!

— Să se ridice repede, şi fără cusur, poduri şi punţi deasupra apelor repezi de munte!

Sarmizegetusa zdrobită — la fel ca Troia, după ce a căzut în mîna aheilor — a fost încredinţată oştenilor spre pradă.

Împăratul, sosit în capitala lui Decebal, a vestit oştilor că, după căderea oraşului regal şi a altor cetăţi de bază, se poate socoti că Dacia a fost învinsă.

Numai că atîta vreme cît regele n-a căzut prins şi dacii nu pregetă să-i urmeze poruncile, misiunea Romei în această ţară atît de însetată de libertate nu este definitiv încheiată.

Deci, să nu îşi lase armele din mîini nimeni! Să se continue atît instrucţia militară, cît şi construirea de drumuri şi de fortificaţii.

De asemenea, să continue şi aprovizionarea.

Iară dacii — *comaţi* sau *tarabostes*, fie că se recunosc sau nu de partea lui Decebal — să fie siliţi la supunere!

O mare dificultate ar întîmpina înaintarea romană dacă aceşti ofiţeri, subofiţeri şi oşteni de rînd, genişti, nu s-ar pricepe să ridice, repede şi fără nici un cusur, podurile şi punţile necesare deasupra apelor repezi care brăzdează munţii. Şi să construiască bărci scobite în trunchiuri de copaci, pentru trecerea cît mai rapidă a trupelor peste şanţurile umplute cu apă din jurul forturilor sau chiar şi peste unele rîuri mai mici, în aşa fel încît să nu se piardă vremea cu mult prea lungi ocoluri.

— Cîtă vreme regele Decebal n-a căzut prins şi dacii nu pregetă să-i asculte poruncile, misiunea Romei în această ţară atît de însetată de libertate nu se poate socoti încheiată...

Bizuindu-se pe întîrzierea romanilor, cîteva cete de *comaţi,* la îndemnul regelui, se pregătiseră pentru un atac-surpriză asupra unei cetăţi-cheie, care i-ar putea fi cum nu se poate mai necesară regelui Decebal.

Oştenii daci sînt din zi în zi mai puţini, iar unii dintre ei — copleşiţi de duşmani — sînt siliţi să se retragă.

Prevăzător, Traian luase toate măsurile ca într-o astfel de împrejurare legionarii şi auxiliarii nu numai să reziste, ci să şi triumfe.

*

Marele atac dacic pus la cale de rege cu nădejdea de a le da romanilor o lovitură decisivă a fost dezlănţuit din trei direcţii asupra cetăţii-cheie.

Dar unul dintre cei mai viteji *tarabostes,* poate chiar un principe dac, rudă apropiată a regelui, a căzut încă de la începutul atacului, şi trupul fără viaţă a rămas răstignit pe ziduri, ca şi cum ar fi fost agăţat anume acolo ca să-i prevină pe cei din urma lui asupra soartei care-i aşteaptă.

După cîteva zile de înfruntări crîncene, în care timp dacii iarăşi au pierdut o mulţime dintre cei mai viteji bărbaţi, regele

Dar alţi oşteni daci atacă, neînfricaţi, un castru-cheie, unde se concentrau romanii — fără să-l poată însă cuceri.

a fost nevoit să dea ordinul de încetare a bătăliei şi de retragere.

Încotro ar fi putut să-şi mai îndrepte paşii viteazul Decebal? Oştenii ce i-au mai rămas, unii dintre ei răniţi sau bolnavi, se retrag, în vreme ce romanii, în frunte cu Traian, nu-şi opresc nici o clipă înaintarea neîncetat victorioasă.

— Curînd, curînd — îi va fi asigurat el pe ostaşi — Dacia va ajunge provincie romană. O provincie în care veţi trăi răsplătiţi din belşug, fiindcă veţi stăpîni-o voi şi urmaşii voştri în veacul veacului!

Prin nu se ştie ce întîmplare — fiindcă legenda despre un vînzător cu numele Bicilis nu pare a avea destul temei — Traian află unde au fost ascunse avuţiile regatului şi ale templelor Daciei şi a poruncit să fie numaidecît ridicate şi puse la adăpost, pînă cînd el însuşi le va duce la Roma*.

Decebal primea astfel încă o lovitură, mult prea grea, deoarece războiul, dacă s-ar mai fi putut continua, n-avea nevoie numai de braţe, de arme şi de sacrificii, ci şi de încă foarte mult aur...

Vas de argint din tezaurul dacic de la Sîncrăieni.

---

* Cassius Dio afirmă că tezaurul fusese îngropat sub apele abătute şi apoi reîntoarse ale rîului Sargetia (care ar putea fi Streiul). Tezaurul ar fi conţinut, după unii învăţaţi ca francezul J. Carcopino, cam 165 500 kg aur şi 331 000 kg argint, în afară de alte multe obiecte de preţ.

Aurul Daciei a fost pierdut atunci. De a u r rămîn însă faptele de arme ale lui Decebal şi ale poporului său.

La cel din urmă sfat al unui mare grup de luptători daci, încă liberi, se discută situaţia la care s-a ajuns. Toate drumurile principale — identificate din vreme de topografii romani — au fost ocupate. S-au mai ivit, între timp, şi alţi *tarabostes* şi principi ambiţioşi care, văzînd că nu mai e nimic de făcut, vor să-l părăsească pe Decebal, fără să înţeleagă că în felul acesta primejduiesc însăşi ideea de neatîrnare a Daciei. Aliaţii s-au retras în cea mai mare parte; iar luptătorii daci, încă în putere, credincioşi regelui, au rămas prea puţini.

În deruta iscată, după atîtea înfrîngeri, după luarea în stăpînire romană a Sarmizegetusei, a altor cetăţi regale şi, mai ales, după ce însăşi incinta sacră, Discul solar şi peşterile sfinte au fost descoperite, năruite şi arse, s-au săvîrşit şi anumite greşeli. Numai aşa, fără îndoială, fusese cu putinţă aflarea tainei tezaurului de către romani şi, drept urmare, pierderea lui — de neînlocuit.

Cei vinovaţi de această dezastruoasă pierdere sînt osîndiţi cu cea mai mare asprime. Dar unul dintre aceştia, fără să mai

1. Prin nu se ştie ce întîmplare, sînt descoperite avuţiile regatului şi ale templelor. Acestea vor fi duse la Roma.

2. O ultimă consfătuire dramatică a luptătorilor daci, la adăpostul pădurii.

1

2

aştepte împlinirea osîndei hotărîte în sfat, recunoscîndu-şi vina, îşi curmă singur, mai înainte, viaţa.

Un mare gînditor şi poet grec* spusese cîndva că «Nu există în viaţă, pentru muritori, alt rău mai mare în afara robiei»,

Cu toate că el însuşi a fost nevoit să dea ordinul de încetare a luptei, nici acum Decebal nu-şi pierde curajul.

Au fost osîndiţi cei vinovaţi de pierderea tezaurului. Unul dintre aceştia, nemaiaşteptînd împlinirea pedepsei, îşi ia singur viaţa.

iar un altul, latin**, adăugase: «Cît de trist este să înveţi a fi rob acolo unde ai fost stăpîn».

Decebal cunoştea foarte bine aceste sentinţe, dar preţuia cu mult mai mult cuvintele înţelepte ale altui cugetător, de ase-

* Sofocle, poet tragic (497—405 î.e.n.)
** Publilius Syrus (sec. I î.e.n.), *Sententiae*, 828.

Alţi tarabostes şi principi ambiţioşi — văzînd că totul e pierdut — l-au părăsit pe rege şi i se pleacă lui Traian.

Ţăran român — detaliu din pictura «Săteni mergînd la tîrg la Sălişte» de C. Barabaş.

menea latin*: «Totul trebuie să spere omul cît timp trăieşte». De altfel, însăşi credinţa lui şi a neamului său era întemeiată pe un asemenea principiu.

Aşa încît, el tot nădăjduieşte că va putea răzbi, la adăpostul adîncimii pădurilor, către nord. Şi-acolo va găsi unele triburi ale dacilor liberi, gata încă să lupte contra romanilor.

Aşa cum îşi jurase de pe cînd era tînăr, îşi va păstra, pentru independenţa patriei sale, cît timp va mai avea în suflet cel mai mărunt strop de speranţă, sabia libertăţii în mînă. Şi chiar cînd şi cea din urmă speranţă se va fi risipit, tot cu sabia în mînă se va porni, netemător de moarte, spre slava lui Zalmoxe.

Şi Decebal, cu o mînă de viteji şi credincioşi, începe să se retragă prin codri, încercînd să ajungă la vreuna din cetăţile sale de pe Valea Frumoasei**, la Căpîlna, Tilişca sau cine ştie unde, ca de-acolo să reia lupta.

* Seneca, filozof roman (c. 4 î.e.n.—65 e.n.).
** În ţinutul Sebesului.

În urmărirea lui Decebal, plecat să caute triburile de daci liberi, Traian a trimis cei mai destoinici ostaşi. Intenţia lui Decebal este de a răzbate măcar pînă la vreuna din cetăţile sale de pe Valea Frumoasei, Căpîlna sau Tilişca şi, de-acolo, să reînceapă lupta.

O seamă de alţi *tarabostes*, nevrînd să împărtăşească soarta marelui Decebal, se înfăţişează însă Imperatorului, în faţa cortului de la cartierul său general.

— Sîntem încredinţaţi că orice încercare de a duce mai departe războiul, aşa precum a hotărît regele care se află în munţi numai cu fiii lui şi cîţiva luptători, ar duce doar la distrugerea, în mare parte, a Daciei. Noi sîntem pentru viaţă şi pace — spun ei. De aceea, pentru binele poporului nostru ne punem sub ocrotirea acvilei tale imperiale, sperînd în dreptatea ta, victoriosule Cezar!

Cît timp grupul de *tarabostes* încearcă să dobîndească înţelegerea şi blîndeţea Cezarului Traian, cete de călăreţi romani se şi găseau în urmărirea regelui Decebal.

Galopul lor turbură liniştea de sanctuar a pădurilor.

Răsplata ce le-a fost făgăduită — dacă vor izbuti să-l prindă *viu* pe cel din urmă rege apărător al Daciei libere — este neînchipuit de mare.

De n-am cunoaşte ţelul acestei cavalcade, am putea crede că auxiliarii se găsesc la vînătoare de fiare sălbatice.

Caii escadronului de urmărire tropotesc şi nechează. Iar oştenii, cu lăncile şi săbiile în mîini, îşi zoresc tot mai avan bidiviii.

Oricare altul în locul regelui ar fi fost istovit şi deznădăjduit după nesfîrşitele grele lupte din ultimii cinci ani, dar mai ales

Romanii sînt gata să-l ajungă şi să-l înconjoare pe Decebal. Predarea, însă, nu este un cuvînt ce intră în limbajul şi în firea sa.

după acelea din timpul verii, ca şi după atîta goană şi rătăciri prin munţi.

Numai regele Decebal, credincios jurămîntului făcut zeilor, înaintea poporului său — deşi îşi dă poate seama că pînă în cele din urmă va fi ajuns şi înconjurat de duşmani — cu toate ameninţările urmăritorilor, nu se va preda.

Predarea nu este un cuvînt ce intră şi nici nu a intrat vreodată în gîndirea sau în limbajul său.

Robia — nici atît!

El nu va însoţi, în lanţuri, cortegiul triumfal al imperatorului. Nici nu va îndura umilinţa de a fi închis în *Tullianum,* carcera mucedă unde sînt zăvorîţi cei mai primejdioşi duşmani ai

 Romei căzuţi prizonieri, înainte de a li se reteza capul şi a le fi

fost zvîrlit întîi pe scările Gemonii, scări care duc spre Capitoliu, ca să-l vadă romanii, şi-apoi în rîul Tibru.

Doreşte numai să ajungă la aceia pe care-i caută, şi într-un loc cît de cît prielnic, unde să-i poată încă înfrunta pe romani. Şi, dacă o fi totuşi să cadă, să se întîmple aşa cum se cuvine unui războinic dac, cu faţa la duşman.

Ca el mai sînt şi alţii, cei care-l însoţesc, hotărîţi să-i împărtăşească destinul.

Căzînd în luptă, liberi, fiecare dintre ei ştie că nu va înceta să trăiască în veşnica amintire a urmaşilor.

Curînd însă, dintre cei care l-au urmat, doritori de a-i sta alături şi a-i împărtăşi soarta, nu se va mai afla nimeni. Tot pleacă, unul după altul, pe drumul cel nevăzut al umbrelor, nădăjduind să ajungă pînă la zeul Zalmoxe, pe care să-l implore, cu ultima lor simţire şi cugetare, ca să-l ajute pe rege.

Acesta, fără cal — auxiliarii i-l doborîseră — s-a tras, luptînd neîncetat, semănînd locul cu trupurile celor loviţi de el, pînă cînd a ajuns cu spatele lîngă trunchiul unui stejar cu o coroană uriaşă, de care s-a rezemat.

Ştia că i-a venit sfîrşitul, însă, cu o îndîrjire fără seamăn, nu voia să lase din mînă arma, şi lupta mai departe, neînfricat.

Deasupra poienii unde fusese încercuit, din faţa stejarului de care se rezema, Decebal a văzut cerul senin al Daciei.

«Oh, dacă aş avea aripi!» — trebuie să fi cugetat el. Dar gîndul îi va fi fost întrerupt de vocea sonoră a lui Tiberius Claudius Maximus, subofiţerul care-i comanda pe romani:

— Sînteţi atîţia contra unui singur om! Şi cunoaşteţi porunca: luaţi-l prins viu!

Unul din călăreţii romani şi sărise din şa; iar Tiberius, cu degetul ridicat în sus, îi arăta lui Decebal că i se va cruţa viaţa, dacă se lasă de bună voie prins.

Dar Decebal, auzind glasul lui Tiberius, îi va fi privit numai pe romani, crunt şi dispreţuitor. I-ar fi plăcut să hohotească şi să strige:

— De-aţi fi cu toată oastea Romei, şi nu m-aţi putea prinde viu! De altfel, nici moartea nu vreau să o primesc de la voi, ci mi-o dau singur... Zalmoxe, fă ca Dacia să rămînă de-a pururi liberă!

Şi regele şi-a întors pumnalul curb, dacic, cu tăişul spre sine.

Corpul voinic şi greu i-a alunecat în ţărînă, la poalele steja-

Tiberius Claudius Maximus îi promite regelui viața, dacă se predă. Dar Decebal nici moartea nu vrea s-o primească de la dușmani. Și-o dă singur, cu pumnalul său curb.

rului, ca la temelia unui altar din sanctuarul-pădure.

Romanii s-au îmbulzit în jurul celui ce-și luase singur viața, neîndrăznind totuși să se apropie prea mult, în afară de Tiberius care, aplecîndu-se asupra viteazului, i-a retezat capul mîndru și mîna dreaptă încă încleștată pe mînerul de aur al pumnalului curb.

Subofițerul care-i comanda pe romani trebuie să fi recunoscut în clipele acelea:

— A fost, într-adevăr, un mare, un foarte mare viteaz!

Și atunci, un vînt tăios, de gheață, s-a stîrnit din senin. Nori tulburi s-au arătat pe cer. O furtună neașteptată a izbucnit, zguduind copacii, făcîndu-i să geamă și să plîngă cu niște glasuri parcă omenești, înfiorîndu-i pe oștenii romani biruitori.

Și, cu un zgomot înspăimîntător, un trăsnet a căzut peste stejarul sub care își dormea somnul de veci regele Decebal. Trăsnetul a străbătut pînă la rădăcină copacul. Lemnul lui s-a

1

2

aprins şi a început să ardă ca o făclie. Iar un vultur, răsărit de nu se ştie unde, a planat mai întîi lin deasupra luminişului unde regele Decebal îşi sfîrşise viaţa, şi apoi, avîntîndu-se cu aripile întinse, a zburat spre înălţimile roşii ale amurgului, pierind în văzduh.

Auxiliarii nu s-au mulţumit însă numai cu capul şi mîna dreaptă a marelui rege, ci şi-au continuat urmărirea, pentru a-i prinde şi pe cei doi nevîrstnici feciori ai lui Decebal, pe care cîţiva bărbaţi de încredere daci, între care, probabil, Vezina şi Diegis, se străduiau să-i salveze.

Bărbaţii au fost răpuşi, iar ce s-a întîmplat cu feciorii, marmura nu mai vrea (sau nu mai ştie) să cînte. Poate au fost duşi în Cetatea Eternă şi crescuţi de romani.

A căzut Decebal?

Este greu de crezut!

Decebal, care devenise pentru oastea cuceritoare un fel de adevărat mit al libertăţii neamului dac şi un duh al răzbunării, să fi pierit?

Oastea traiană trebuie să vadă neapărat, aşezate pe un scut, capul ce nutrise gîndul menţinerii neatîrnării dace în faţa celor

1. Romanii i-au prins pe cei doi nevîrstnici feciori ai lui Decebal şi pe cei cîţiva bărbaţi de încredere daci, între ei fiind probabil Vezina şi Diegis, care se străduiau să-i salveze.

2. Copil dac, probabil unul dintre fiii lui Decebal.

mai puternice şi mereu biruitoare oşti ale lumii; şi mîna, căreia arma nu-i căzuse în tină decît după ce fusese tăiată de călăreţul pannon din Legiunea a VII-a Claudia, faptă răsplătită de împărat, potrivit legilor militare, prin înălţarea lui Tiberius Claudius Maximus la rangul de *decurio,* ofiţer comandant al unei decurii de cavalerie.

Capul regelui Daciei a fost înfăţişat pe un scut oştirii romane, spre a se încredinţa că adversarul cel mai de temut al Romei a pierit.

Numai aşa oştenii vor fi încredinţaţi pe de-a-ntregul că regele care li se împotrivise aproape cinci ani, cu-atîta vitejie, a pierit de pe lume.

De aceea, capul şi mîna lui dreaptă au fost aduse în *Ranisstorum**, şi acolo înfăţişate legiunilor, ca dovezi că marele lor adversar a căzut şi, deci, războiul este ca şi sfîrşit.

Nu credem să fi fost cineva, chiar şi dintre romani, care să fi privit aceste glorioase şi sfinte simboluri pentru daci fără să se cutremure.

---

* Nu se ştie unde va fi fost *Ranisstorum,* dar aflîndu-se acolo cartierul general al lui Traian în timpul ultimelor lupte din jurul Sarmizegetusei, nu trebuie căutat decît tot în zona munţilor Orăştiei.

Lupte, pe viaţă şi pe moarte, între credincioşii lui Decebal şi cuceritori, tot se mai dau...
Aşezări şi fortificaţii dacice încă mai sînt incendiate.

Şi, dacă este adevărat, aşa cum credem, că Decebal îi iubea pe poeţi, şi poeţii pe Decebal, vreunul dintre ei trebuie să fi gîndit atunci în versuri asemănătoare acelora pe care un poet român contemporan le-a scris gîndind la fosta aşezare dacă, unde capul şi mîna dreaptă ale regelui au fost aduse pentru a fi înfăţişate oştenilor romani*:

«Aici, în spaţiul ei, adus pe scut
ca pe-un afet al Nemuririi,
capul lui Decebal ajunse
sub neîncrezătoarea privire de la Roma.

Aici, în spaţiul ei, cernite chipuri dace
s-au aplecat sub pajura cutremurată,
căci pentru prima oară moartea
egală-a fost cu dragostea de ţară.

* *Ranisstorum*, de Darie Novăceanu.

Cuvintele, de-aceea, aici numai şoptite
se fac nisip, durerea să n-aibă niciodată
înfăţişare clară, neformă să rămînă
şi nealcătuire, decît în cuget, totul.
Altar frumos de iarbă, Ranisstorum,
rană din care s-a născut un neam,
în fiecare amurg îngenunchez în mine
rugîndu-mă de timp ca niciodată,
nimeni să nu-ţi găsească verzile ruinuri,
să nu te ştie nimeni. Eternă înserare
rămîne taina ta, din turnuri nevăzute
veşnic veghind peste tăcerea noastră!...»

Numai că-n munţi se aflau încă numeroase grupuri de daci, dintre care unii nici nu aflaseră despre moartea regelui Decebal.

Grupuri din populaţia băştinaşă sînt mutate din munţi în zona dealurilor şi şesurilor, unde-şi vor reîntemeia vetrele.

Traian le porunceşte generalilor, poate lui Tiberius Claudius Livianus sau lui Quintus Marcius Tarbo — cel specializat în zdrobirea grupurilor rebele armate — să cerceteze sistematic toţi munţii. Iar dacii, cîţi vor fi prinşi, să-i împodobească la vremea cuvenită cortegiul triumfal.

Urmărirea şi distrugerea celor din urmă cuiburi de rezistenţă dacice se face de aceea pînă în locurile cele mai izolate ale munţilor, prin care numai sălbăticiunile, zimbrii, mistreţii ori cerbii, hălăduiau slobode.

Unii dintre războinicii înfrînţi speră încă să scape către părţile şi mai de miazănoapte ale ţării. Acolo mai sînt daci, în triburi libere, mai sînt şi vecini prieteni — sarmaţi sau bastarni, poate şi alte neamuri.

Însă ziua şi noaptea, cînd argintia zeiţă a Lunii le luminează calea, coloanele romane se ţin pe urma lor.

Alţi daci cad şi ei prinşi şi alte cetăţi sînt arse.

Războiul s-a sfîrşit abia în vara anului 106. Şi tot atunci, o însemnată parte din Dacia, potrivit voinţei Imperatorului biruitor, a fost transformată în provincie romană.

Cete numeroase de civili romani au fost aduse din Imperiu pentru colonizarea noii provincii, în timp ce alte grupuri din populaţia băştinaşă, bărbaţi, femei şi copii au fost în acele zile

1

2

1. Casă românească din Bihor.

2. Casă dacică (reconstituire).

Cîţiva copăcei înverziţi sau proaspăt răsădiţi au şi reînceput să crească pe solul ars de flăcări şi îmbibat cu sînge — metaforă în piatră a vieţii ce va renaşte din contopirea celor două popoare, dacii şi romanii, din care s-a format poporul român.

scoase, împreună cu tot avutul, turmele şi cirezile, din pădurile şi din munţii Orăştiei, de lîngă ruinele, unele încă fumegînde, ale cetăţilor şi sanctuarelor regelui Decebal. Acolo — se temeau romanii — urmele grăitoare ale trecutului i-ar fi îndemnat necontenit la răscoală. Şi au fost împinse mai jos, alături de ceilalţi locuitori de la dealuri şi din şesuri, unde supravegherea din partea detaşamentelor romane lăsate de Traian* se putea face mai bine şi mai sigur.

Cîţiva copăcei înverziţi, poate chiar proaspăt răsădiţi, au şi reînceput să crească, însă, pe solul ars de flăcări şi îmbibat cu sînge.

Imaginea nu reprezintă altceva decît un vers de încheiere a *Cîntecului Columnei,* o superbă metaforă sculptată în piatră a ceea ce un mare învăţat român numeşte «noua viaţă umană» ce renaşte pe roditorul pămînt al lui Decebal[23], şi care va continua dezvoltarea străvechei civilizaţii dace de pe pămîntul nostru.

«Astfel, lupta cea mare a geniului Daciei cu geniul Romei a

* Oştenii detaşamentului din Legiunea a IV-a *Flavia Felix* de la Sarmizegetusa, cei din castrul ocupat de *numerus Germanicianorum exploratorum* de la Bucium etc.

Amfiteatrul roman de la Sarmizegetusa din şesul Haţegului — *Ulpia Traiana.*

rămas ca un simbol sacru pentru toate luptele popoarelor viitoare. „Din marea lor ură s-a născut marea iubire".»

....

De aici izvorăşte şi marea noastră putere de rezistenţă înaintea primejdiilor.

....

«...Cum se prind de pămînt, proptindu-se în multele lor rădăcini, copacii înecaţi în apele furioase, ce vor să-i smulgă cu dînsele, aşa ne-am prins noi cu toată tăria sufletului nostru de străvechea noastră ţarină daco-romană, proptindu-ne în zidul munţilor noştri, ca să nu fim smulşi şi tîrîţi de puhoi.

/.../ Alţii, la adăpostul nostru, au ridicat iar oraşe strălucite, palate de marmoră şi temple pînă la cer. Alţii, la adăpostul nostru, au onorat iară pe Apollon şi pe cele nouă Pieride. Şi poeţii lor au cîntat iară, şi sculptorii lor au săpat iară, şi arhitecţii lor au clădit iară. Şi pe cînd noi nici satele noastre nu ni le puteam face pentru un veac de om, ci aceeaşi generaţie

trăia în locuinţe de mai multe ori arse şi din nou clădite de vecinicii martiri ai credinţei întru Dacia şi Roma, ei, cei cari înfloreau la adăpostul nostru, se mîndreau de opera păcii, care era darul nostru, şi se uitau cu dispreţ la sărăcia şi lipsa noastră...

/.../ Ci pe anticele noastre ogoare, tot aşa de bogat ca în vremea voastră, divini întemeietori, creşte grîul. Şi munţii dau lemnul clădirilor pe uscat şi pe ape şi fierul armelor şi focul ascuns sub pămînt, în stane de piatră ori în izvoare negre ca iadul. Şi vinul, cel sfînt lui Dionysos şi sarea căutată şi de fiare, şi aurul... toate le avem ca atunci, cînd Destinul ţi-a mînat paşii, Auguste, spre cetatea de munţi şi de rîuri a etern veghietorului Decebal.

Şi tot ce-au furat barbarii în sute şi sute de jafuri n-a lăsat nici o urmă în mereu roditorul pămînt, pe care din iarnă în vară părintească binecuvîntare a firii îl îmbogăţeşte ca pe nici-unul-altul. Iar gîndul nostru, perpetuu, întru firesc-recunoscătoare închinare, se îndreaptă către aşezătorii noştri pe binecuvîntatele noastre plaiuri».[24]

Şi, astfel, din împletirea celor două civilizaţii au înflorit poporul român şi limba în care cugetăm şi cîntăm noi, în care vor cugeta şi cînta de-a pururi urmaşii urmaşilor noştri.

Iar *Cîntecul* în marmură al *Columnei* s-a preschimbat — în Timp — într-o avîntată *Odă* închinată tocmai poporului nostru, limbii sale dulci «ca un fagure de miere», în tiparele căreia s-au plămădit *Mioriţa* şi neasemuitele versuri ale lui Mihai Eminescu, limba în care slăvim în fiecare zi ţara şi pe eroii săi care au înălţat-o, au apărat-o şi în numele cărora nu vom înceta să trăim cu mîndrie şi demnitate atîta timp cît astrul strălucitor al zilei va lumina cu razele lui de aur Pămîntul.

NOTE

1 *În* Scrisoarea III *de Mihai Eminescu, Mircea cel Bătrîn îi răspunde trufaşului sultan Baiazid, venit cu o uriaşă oaste asupra Ţării Româneşti şi care-i poruncise să i se închine:*

«... — Eu nu ţi-aş dori vrodată să ajungi să ne cunoşti,
Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oşti.
După vremuri mulţi veniră, începînd cu acel oaspe
Ce din vechi se pomeneşte, cu Dariu al lui Istaspe;
Mulţi durară, după vreme, peste Dunăre vrun pod,
De-au trecut cu spaima lumii şi mulţime de norod;
Împăraţi, pe care lumea nu putea să-i mai încapă,
Au venit şi-n ţara noastră de-au cerut pămînt şi apă —
Şi nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimînt,
Cum veniră, se făcură toţi o apă şi-un pămînt.»

2 *Tot Herodot ne informează că geţii (denumire sub care se subînţeleg şi dacii) se socoteau «nemuritori». «Iată — îşi continuă precizările istoricul din Halicarnas — în ce chip se socotesc ei nemuritori. Ei cred că nu mor, ci că acela ce-şi dă sfîrşitul se duce la zeul Zalmoxis; unii dintre dînşii cred că acesta este Gebeleizis. Tot la cinci ani, ei trimit la el ca sol pe unul dintr-înşii, tras la sorţi, şi-l însărcinează cu cîte le cere fiecare. Iată cum îl trimit: cîţiva din ei se aşază în rînd ţinînd cîte trei suliţe în mîini, iar alţii, apucînd de mîini şi de picioare pe cel hotărît să fie trimis la Zalmoxis, îl aruncă în sus, pe vîrful suliţelor; dacă el e străpuns şi moare, ei cred că zeul le este prielnic; dar dacă nu moare, îl ocărăsc şi-l dojenesc ca pe-un netrebnic şi păcătos şi după aceea trimit pe altul, căruia îi dau aceeaşi însărcinare cît e încă în viaţă.»*

3 *În legendele romane se arată că regele Amuliu, înlăturîndu-l de la tron pe fratele său Numitor, a obligat-o pe fiica acestuia, Rhea Silvia, să devină preoteasă în templul zeiţei Vesta (vestală). În această calitate ea nu avea învoirea să se mărite, şi deci nu se putea naşte nici un moştenitor din spiţa regelui detronat. Prin voinţa lui Jupiter, vestala Rhea Silvia este însoţită,*
 fără voia ei, în somn, cu zeul războiului, Marte. Ea naşte doi fii

gemeni: Remus şi Romulus. Noul rege porunceşte ca ei să fie azvîrliţi în Tibru. Dar apele se revarsă şi îi readuc pe cei doi fraţi la ţărm. Aici, la poalele unui smochin, sînt găsiţi de o lupoaică rămasă fără puii ei. Aceasta îi alăptează pe gemeni în locul puilor şi îi adăposteşte într-o grotă de pe colina Palatină, numită de-atunci înainte Grota Lupercal. Un păstor îi descoperă şi-i aduce în coliba sa. Cînd vor creşte mari se vor lupta cu Amuliu şi-l vor răsturna de pe tron. Ca rege se va încorona apoi Romulus.

4 *Strabo (Strabon) (c. 63 î.e.n. — c. 19 e.n.), învăţat grec. Originea sa este în Anasia din Pont — Asia Mică. Este autorul celei mai importante opere geografice a antichităţii,* Geografia, *în 17 cărţi în care, între altele, scrie: «Lăsînd la o parte trecutul îndepărtat al geţilor, întîmplările din vremea noastră sînt următoarele: Boerebista*, bărbat get ajuns în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, l-a înălţat atît de mult prin exerciţii, abţinere de la vin şi ascultare de porunci (legi), încît doar în cîţiva ani a întemeiat o mare stăpînire...».*

De asemenea, într-o inscripţie săpată în greceşte pe o placă de marmură, în anul 48 î.e.n., în cinstea unui Acornion, fiul lui Dionysios, şi descoperită la Balcic (antica Dionysopolis) — azi în Muzeul din Sofia — se precizează: «Iar mai de curînd devenind rege Byrebistas, cel dintîi şi cel mai mare dintre regii din Tracia şi stăpînind toată ţara de dincolo de fluviu şi pe cea de dincoace, (Acornion) a ajuns şi la acesta în cea dintîi şi cea mai mare prietenie şi a obţinut cele mai bune foloase pentru patria sa, vorbindu-i totdeauna şi dîndu-i sfaturi în cele mai importante treburi şi atrăgînd bunăvoinţa regelui pentru mîntuirea oraşului (Dionysopolis)».

5 *Iordanes (sec. VI), istoric got romanizat, afirmă despre strămoşii noştri îndepărtaţi: «...ce mare plăcere le va fi fost unor oameni prea viteji să se ocupe cu doctrinele filozofice, cînd mai aveau puţin răgaz între războaie. Puteai să-l vezi pe unul cercetînd poziţia cerului, pe altul însuşirile ierburilor şi ale arbuştilor, pe acesta studiind creşterea şi scăderea lunii, pe celălalt observînd eclipsele soarelui şi cum, prin rotaţia cerului, soarele vrînd*

---

* Burebista, Boerebista, Byrebistas, Byrabeistus, Burvista (c. 70 — c. 44 î.e.n.). Forma adoptată de pronunţare este Burebista.

să atingă regiunea sa orientală, este dus înapoi spre regiunea occidentală».

6 *Tot Strabo mai notează că Zalmoxis, numit de un rege al dacilor la început mare preot, apoi fiind socotit zeu, s-a ascuns într-o peşteră. De acolo ieşea foarte rar, însă nu comunica nici atunci cu nimeni, în afară de îngrijitorii săi şi de rege. Iar regelui el îi era de folos, deoarece poruncile sale erau apreciate ca fiind inspirate de zei. Peştera în care s-a retras Zalmoxis — continuă Strabo — «a fost considerată sfîntă şi se numeşte şi azi Muntele Sacru, dar adevăratul său nume, care se dă şi unui rîu ce curge la poalele sale, e* Kogaionon»*. De precizat că forma* Kogaionon *transmisă de Strabo — potrivit părerii unui istoric german de acum peste un secol, W. Bessel, şi a altuia, actual — belgian — H. Grégoire — ar fi numai corupţia expresiei lui Herodot,* Katagaion, *care înseamnă «subterană», adică locul unde se presupune că s-ar fi retras Zalmoxe. Iar acesta, pare că putem fi siguri, se afla la Grădiştea Muncelului — Sarmizegetusa dacică — unde dacii îşi aveau «Sanctuarul rotund».*

7 *În* Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi *apărută la Editura Albatros, se spune despre Traian: «Era un mare comandant, cunoscînd toate tainele artei militare şi îndurînd alături de ostaşii săi care, de aceea, îl divinizau, toate privaţiunile şi mizeriile războiului. Dar alături de virtuţile militare, le avea şi pe cele civile. Era un mare constructor şi un excelent administrator, nu dorea să strîngă bogăţii. Pe de altă parte, era tolerant în ce priveşte credinţele religioase, lăsînd pe fiecare să trăiască potrivit convingerilor sale, cu condiţia, bineînţeles, să nu prejudicieze interesele statului. Tocmai de aceea însă cerea tuturor* respectul absolut *al legii căreia el cel dintîi înţelegea să i se supună. Prin toate aceste însuşiri, Traian a fost pentru vremea lui şi va fi pentru totdeauna tipul reprezentativ al cîrmuitorului:* „Optimus princeps“. *Se explică astfel de ce Senatul roman, la înscăunarea urmaşilor săi, a introdus urarea care însemna deplina recunoaştere a meritelor marelui predecesor: „Să fii mai fericit decît August şi mai bun decît Traian“. Era natural, aşadar, ca îndată după venirea pe tron (27 ianuarie, anul 98 al erei noastre), Traian să se fi gîndit să taie cu sabia Tratatul lui Domiţian, incompatibil cu demnitatea, interesele şi puterea*
 imperiului. Ideea aceasta ajunsese să-l preocupe atît de mult, în-

cît asemenea lui Cato cenzorul, care-şi termina invariabil discursurile cerînd distrugerea Cartaginei, Traian adăuga la sfîrşitul deciziilor sale: „...aşa precum voi preface eu Dacia în provincie romană".»

8 *Retorul grec Dion Chrysostomos (c. 40—112 e.n.), autorul unei pierdute istorii a geţilor (dacilor), îi zugrăveşte într-o altă operă a sa pe strămoşii noştri în felul următor: «Se întîmplă că am făcut acum o călătorie lungă, drept la Istru şi în ţara geţilor am ajuns la nişte oameni întreprinzători, care nu aveau răgazul să asculte cuvîntări, ci erau agitaţi şi turburaţi. Acolo, la ei, puteai să vezi peste tot săbii, platoşe, lănci, toate locurile fiind pline de cai, arme şi oameni înarmaţi; veneam să văd oamenii luptînd, unii pentru stăpînire şi putere, iar alţii pentru libertate şi pace.»*

9 *Cassius Dio (c.155—c. 236 e.n.), în opera sa fundamentală,* Istoria romană, *povesteşte — fireşte, de pe poziţia atacatorului, reieşind însă clar şi cît de apreciată era puterea dacică — începutul războiului în felul următor: «După ce stătu cîtva timp la Roma, Traian făcu o expediţie împotriva dacilor, gîndindu-se la ceea ce făcuseră ei, supărat pentru banii pe care ei îi luau în fiecare an, şi văzînd că puterile şi trufia lor cresc. Decebal, aflînd de plecarea lui, se înspăimîntă, ştiind bine că mai înainte învinsese nu pe romani, ci pe împăratul Domiţian, dar că acum va avea să lupte cu romanii şi cu împăratul Traian. Traian se deosebea foarte mult prin dreptatea, bărbăţia şi simplicitatea moravurilor sale». În ce-l priveşte pe Decebal, tot Cassius, deşi cetăţean roman de frunte, îl caracterizează spunînd că «era priceput în ale războiului şi iscusit la faptă; ştiind cînd să năvălească şi cînd să se retragă la timp, meşter în a întinde curse, viteaz în luptă, ştiind a se folosi cu dibăcie de o victorie şi a scăpa cu bine dintr-o înfrîngere; pentru care lucruri el a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut».*

10 *Columna, construită sub conducerea arhitectului Apollodor din Damasc, are — fără statuie — o înălţime totală de 39,83 m. Ea se sprijină pe un mare soclu cubic, în care, în anul 117, avea să fie depusă urna de aur cu cenuşa împăratului Traian. Pe acest soclu ornat în relief cu arme şi insigne ale învinşilor, se ridică fusul cilindric al Columnei compus din 18 tamburi uriaşi din marmură de Carrara, împodobiţi cu reliefuri, dintre care unul în*

formă de cunună de lauri la temelie și altul drept bază a capitelului doric. Suprafața cilindrică a fusului cu un diametru mediu de 3,50 m, mai lat la bază, mai îngust sub capitel, este sculptată cu scene din războaiele dacice, succedîndu-se pe o bandă lată de 0,90—1,00 m și lungă de 200 m, ce se înfășoară spiralat pe fus, de la soclu pînă la capitel. Alți doi tamburi sprijineau în antichitate statuia de bronz aurit a împăratului Traian, dispărută în decursul timpului și înlocuită în anul 1590 cu aceea a apostolului Petru. Temelia coloanei, fusul și capitelul măsoară laolaltă o înălțime de 29,78 m, adică 100 de picioare romane, de unde și numele ei antic de Columna centenaria. *Pe banda sculptată, sînt reprezentate circa 2 500 de figuri. Columna a fost inaugurată la 12 mai 113 în Forul lui Traian. Ea se află, în chip simbolic, între cele două biblioteci construite tot de Traian, una cu volume grecești și alta cu volume latinești, de la ferestrele înalte ale cărora puteau fi admirate perfect reliefurile. Acesta a realizat, de altfel, în timpul domniei sale, împăcarea între tronul imperial și marii gînditori ai epocii, adesea persecutați înainte pentru poziția lor critică. Istoricul Tacitus, scriitorul Pliniu cel Tînăr și alți oameni de cultură prețuiesc atmosfera de modestie ce domnește la curte, iar soția împăratului, Plotina, îi ocrotește pe oamenii interesați de progresul culturii, ca și în genere pe literați. Bibliotecile reprezintă un omagiu semnificativ pe care Traian îl aduce cetății. Alături de biblioteci, în for se mai găseau un arc de triumf închinat lui Traian, o statuie a sa ecvestră din bronz aurit și vasta Basilica Ulpia. Ulterior, s-a ridicat de către împăratul Hadrian în apropierea Columnei și un templu, în care Traian și Plotina erau glorificați ca divini.*

Copia Columnei lui Traian se află la Muzeul de Istorie al R. S. România.

11 *Trupele auxiliare, constînd atît din cohorte de cîte 500 sau 1 000 infanteriști, cît și din* alae *(aripi) formate cam din 500 călăreți, erau recrutate din locuitorii provinciilor, fără cetățenie romană — cetățenie pe care o căpătau însă la liberare. Auxiliarii purtau niște tunici de piele groasă, scuturi ovale și un armament mai ușor, deoarece era nevoie ca ei să aibă mai multă mobilitate în luptă. Alte trupe mai sînt* numeri *— unități puse la dispoziție de aliații Imperiului, neînglobați în provincii, ca germanii, maurii, unii sirieni etc. Aceștia își aveau organizare proprie, cu veșmintele și armele tradiționale (arcuri, măciuci, praștii etc.).*

12 *Pe la anul 295 î.e.n. celebră este legenda ospățului dat de Dromichete, legendă povestită de Diodor. La ospăț, regele get îl poftește pe Lisimah, regele Traciei elenistice, devenit prizonierul său. În timp ce geții iau parte la o masă frugală și în vase primitive, macedonenilor lui Lisimah li se oferă una îmbelșugată și luxoasă. Întrebat care dintre cele două mese i se pare mai demnă de el, Lisimah răspunde că, firește, cea a macedonenilor. «Atunci, a zis Dromichete, de ce ai lăsat acasă atîtea deprinderi alese, un trai cît se poate de ademenitor și o domnie plină de strălucire?... De ce te-ai silit, împotriva firii, să-ți duci oștenii pe niște meleaguri în care orice oaste străină nu poate afla scăpare sub cerul liber?» Urmarea a fost recunoașterea vinei sale din partea lui Lisimah și încheierea unor relații de prietenie și de încuscrire între cei doi regi.*

13 *Topometrul roman Balbus, care a participat la războaiele lui Traian în Dacia, într-o lucrare dedicată confratelui său, Celsus, notează următoarele: «Dar după ce am pășit noi pe pămîntul dușmanilor, pe dată, dragă Celsus, operațiunile militare ale împăratului nostru au început să necesite știința măsurătorilor. Pe o anumită porțiune determinată a drumului, trase două drepte regulate, cu ajutorul cărora să se înalțe masa uriașă a întăriturilor pentru apărarea comunicațiilor; datorită invenției tale, folosirea instrumentului de măsurat a permis trasarea acestor linii pentru fiecare sector al fortificațiilor în parte. Iar în ceea ce privește planul podurilor, chiar dacă vrăjmașul ar fi vrut să ne hărțuiască, noi puteam indica lățimea cursurilor de apă de pe malul nostru. Știința divină a numerelor ne-a arătat cum să cunoaștem înălțimea munților care trebuiau apoi cuceriți.»*

14 *Într-unul din numeroasele studii-sinteză ale acad. dr. doc. Radu Vulpe, care ne-au slujit drept principală orientare pe această temă,* Epopeea unui popor viteaz, DACII *— publicat în revista «Știință și tehnică», nr. 9 și 10, 1966, se dau următoarele detalii: «Totuși, inițiativa operațiunilor e încă în mîna regelui dac, iar perspectivele de succes i se mențin. Dinspre Moldova, de-a lungul Dobrogei, se îndrepta spre sud o nouă armată buro-daco-sarmată, cea mai masivă și mai puternică. Traian se grăbește să-i iasă în cale. Întîlnirea are loc pe platoul de la Adamclisi, unde se dă cea mai mare și mai cruntă bătălie din cîte sînt arătate pe Columnă. Din partea romanilor participă însuși împăra-*

tul cu toate trupele: garda pretoriană, infanteria de legionari şi auxiliari, artileria de catapulte şi baliste. Se văd movile de cadavre ale armatei buro-daco-sarmate şi e singura scenă în care artistul Columnei s-a văzut silit să treacă peste scrupulele orgoliului roman şi să prezinte soldaţi romani răniţi. Pînă la urmă armata aliaţilor este zdrobită, împăratul îşi adună soldaţii, lăudîndu-i pentru bravură şi împărţind premii, lagărele gem de mulţimea prizonierilor. Aceasta este bătălia cea înverşunată despre care vorbeşte Cassius Dio şi care pînă acum greşit a fost localizată la Tapae. Nu acolo, în defileul Bistrei, unde lupta fusese scurtă şi prea puţin sîngeroasă, ci aici, în Dobrogea, a fost numărul soldaţilor romani răniţi atît de mare încît bandajele nu mai ajungeau, iar împăratul însuşi a trebuit să-şi rupă veşmintele pentru a face fîşii de legat rănile. Şi aici a poruncit el să se ridice în cinstea celor morţi un* Altar, *pe care să li se facă slujbe de pomenire în fiecare an. Temeliile acestui altar se văd şi azi la faţa locului, numai la 200 m depărtare de Trofeu, cu un plan pătrat, avînd laturile lungi de cîte 12 m. Din resturile descoperite prin săpături în jurul său s-a dedus că avea la origine o înălţime de 6 m, cu o formă paralelipipedică şi că pereţii săi de-jur-împrejur erau acoperiţi cu o inscripţie din care s-a găsit începutul, cu dedicaţia:* In Honorem et Memoriam fortissimarum virorum qui pugnantes pro Re Publica morte occubuerunt *(«În onoarea şi memoria vitejilor bărbaţi care luptînd pentru Stat şi-au găsit moartea»), precum şi parte din lista de nume a ostaşilor căzuţi. S-a calculat că numărul lor total era de 3 800, cifră foarte ridicată în raport cu efectivele acelor timpuri, ceea ce ne dă o idee despre caracterul deosebit de crîncen al bătăliei. În fruntea celor căzuţi e pomenit un* praefectus castrorum, *ofiţer superior care comanda rezervele şi care intervenea în luptă numai în cazuri disperate, cînd linia romană începea să şovăie. Este evident că la Adamclisi a fost un asemenea caz, cînd situaţia a fost salvată numai cu sacrificiul acelui brav ofiţer din al cărui mausoleu, construit separat din ordinul Împăratului, se mai văd temeliile, de formă rotundă, în imediata apropiere a Trofeului.*

Bătălia de la Adamclisi a însemnat momentul culminant al

* Cassius Dio spune: «Traian însă, năpustindu-se asupra lor, văzu pe mulţi dintre ai săi răniţi şi ucise pe mulţi dintre duşmani; şi fiindcă nu mai aveau cu ce lega rănile, se zice că el nu cruţă nici chiar veşmîntul său, şi-l tăie, iar soldaţilor morţi în luptă porunci să li se ridice un altar şi să li se facă în fiecare an sacrificii funebre.»

războiului. Acolo s-a prăbuşit cu desăvîrşire planul genial al lui Decebal. Victoria romană a fost scump plătită, iar Traian a scăpat de înfrîngere ca prin urechile acului. Se înţelege importanţa extraordinară pe care el a acordat-o acelui loc, unde a ridicat nu mai puţin de trei monumente: Trofeul, Altarul, Mausoleul, la care e de adăugat şi cetatea cu numele semnificativ de Tropaeum Traiani *pe care a întemeiat-o în apropiere. Acolo, la Adamclisi e singurul loc de pe tot vastul teatru al celor două războaie dacice unde el a pus să se ridice un trofeu.*

Campania din Moesia Inferioară, din iarna şi primăvara anului 102 era încheiată.»

15 *Aluzie la acea legendă — iniţial creaţie cultă, asimilată însă de popor — culeasă şi povestită de B. P. Hasdeu. Potrivit ei, Traian s-ar fi îndrăgostit de Dochia, presupusa fiică a lui Decebal şi a Antinei care, după moartea părinţilor şi după ce i se refuzase moştenirea drepturilor sale, a fugit în haine de păstoriţă pe muntele Ceahlău. Traian a urmărit-o, dar ea s-a rugat lui Zalmoxis, care a prefăcut-o într-o stană de piatră. Gh. Asachi a publicat şi el o variantă a acestei legende — atît în limba română, cît şi în franceză*. Ulterior au mai apărut şi alte prelucrări, cîteva reprezentînd un foarte semnificativ simbol al formării poporului român.*

16 *Iată cum zugrăveşte Cassius Dio această nouă, monumentală creaţie a lui Apollodor: «Traian făcu un pod de piatră peste Istru, pentru care nu găsesc cuvinte ca să-l admir aşa cum s-ar cuveni. Sînt, în adevăr, şi celelalte lucrări ale lui minunate; dar acesta e mai presus de celelalte: stîlpii, douăzeci la număr, sînt făcuţi din piatră cioplită în patru muchii; înălţimea lor e de 150 picioare**, fără temelie, iar lăţimea de 60; aceşti stîlpi, care sînt departe unul de altul la 170 de picioare, sînt împreunaţi prin arcuri. Cum să nu se minuneze cineva de cheltuiala făcută cu ei? Cum să nu se mire de felul în care ei au fost puşi, fiecare într-un fluviu cu apă aşa de multă şi cu atîtea vîrtejuri, într-o albie plină de nămol? Că doar apa n-a putut fi abătută! Am spus care este lăţimea fluviului, nu pentru că el curge numai pe lăţimea aceasta (el se întîmplă să se reverse pe o întindere de două*

---

* Doquie et Traian, légende populaire.

** Un picior roman era egal cu 29,6 cm.

şi de trei ori mai mare), ci pentru că locul cel mai îngust şi mai la îndemînă din acele părţi pentru facerea unui pod are lăţimea aceasta. Dar cu cît fluviul aici se îngustează, mai mult coborînd dintr-o întindere mare şi curgînd apoi spre alta, cu atît el se face mai repede şi mai adînc, încît şi acest lucru face ca greutatea zidirii unui pod să fie şi mai mare. Dar şi aceasta învederează geniul lui Traian.»

17 *În această privinţă, Cassius Dio notează: «Dar cînd i se vesti că Decebal calcă multe din învoielile făcute, că se îngrijeşte să aibă din nou arme, că primeşte la el fugari, că face iarăşi întărituri, că trimite soli pe la vecini, că pradă pe cei ce mai înainte îi hrănise gînduri vrăjmaşe şi că luase şi o parte din ţara iazigilor, pe care după aceea Traian nu avea să le-o mai înapoieze cînd ei aveau să i-o ceară, atunci Senatul îl socoti din nou pe Decebal drept duşman al statului şi Traian din nou făcu război împotriva lui, el însuşi, nu prin mijlocirea altor generali».*

18 *Cassius Dio, care rămîne pentru noi cea mai importantă sursă antică de informaţii în ce priveşte războaiele dacice, relatează capturarea şi încercarea de folosire a generalului Longinus în felul următor: «Decebal momind pe Longinus, comandantul de oaste, care se dovedise de temut în războaie, şi înduplecîndu-l să vină la o întîlnire sub cuvînt că va face tot ceea ce i se va porunci, puse mîna pe el şi-l întrebă în faţa obştii ce planuri are Traian; şi fiindcă acela nu voi să spună nimic, îl puse sub pază neferecată şi, trimiţînd un sol la Traian, ceru ca acesta să-i lase ţara pînă la Istru şi să-i întoarcă banii pe care îi cheltuise cu războiul; numai aşa îi va da drumul lui Longinus! Traian răspunzîndu-i cu vorbe îndoielnice, din care voia să se vadă că el nu pune un preţ nici prea mare nici prea mic pe Longinus (aceasta pentru ca nici să-l piardă pe acela, nici să-l răscumpere cu prea mulţi bani), Decebal, socotind ce să facă, stătu în cumpănă. Între acestea, Longinus, căpătînd otravă printr-un libert, pentru ca Decebal să nu bănuiască deloc ceea ce avea să fie şi să nu-i facă paza mai grea, îi promise că-l va împăca cu Traian; apoi scriind o epistolă ce cuprindea o rugăminte, o dete libertului ca s-o ducă la Traian, pentru ca să fie fără grijă. Şi astfel, libertul plecînd peste noapte Longinus bău otrava şi muri. După ce se întîmplă aceasta, Decebal ceru de la Traian pe libert, promiţîndu-i că-i va da în schimb trupul lui Longinus şi zece captivi; el, deci, ca*

să aducă aceasta la îndeplinire, îndată-i trimise pe centurionul care fusese prins dimpreună cu Longinus, de la care Traian află tot ceea ce se întîmplase cu Longinus. Totuşi, Traian nu-l trimise nici pe acela înapoi, şi nici nu dete drumul libertului, socotind că pentru onoarea împărăţiei viaţa acestuia este mai de preţ decît înmormîntarea lui Longinus».

19 *Cassius Dio notează din nou: «Decebal strîngea în văzul tuturor oşteni şi îndemna la război pe vecini, spunîndu-le că dacă îl vor părăsi pe dînsul, şi ei se vor primejdui; că mai sigur şi mai uşor îşi vor păstra libertatea luptînd împreună cu el, înainte de a da nenorocirea, şi că de-i vor lăsa pe daci să piară, mai tîrziu, nemaiavînd alţi aliaţi, vor păţi-o şi ei. Numai puterea îngenunche pe Decebal; cu iscusinţă şi cu dibăcie el era cît pe-aci să-l ucidă pe Traian. La acesta se putea ajunge uşor şi altă dată; atunci însă, din pricina trebuinţelor războiului, el primea pe cel ce voia să vorbească cu el fără a alege. Decebal trimise, deci, nişte fugari în Moesia, ca să-l omoare, dar aceştia n-o putură face: unul din ei fiind bănuit, fu prins şi, dat chinurilor, mărturisi tot planul urzit de dînsul».*

20 *Despre Carpaţi, într-un frumos eseu intitulat* Munţii, *scriitorul Pop Simion constată: «Românii nu cunosc vreun alt sanctuar, vreun alt templu, vreo altă cetate, în care un popor să se regăsească atît de deplin, cum se întîmplă cu Munţii Carpaţi. Tot timpul vieţuirii noastre multimilenare ne-am raportat la Munţii Carpaţi. Avem nevoie — precum aerul, apa şi pîinea — de această columnă din care descind şi unde se reîntorc, ca într-o fabuloasă matrice, virtuţi fundamentale ale neamului precum dîrzenia, perseverenţa, nesupuşenia, setea de înălţime, limpiditatea de orizont, mîndria, demnitatea, măreţia olimpiană, verticalitatea. Cît de nemaipomenit de statornici, de proteguitori, de mirifici se dovedesc a fi — şi azi ca şi la începuturi — aceşti străjeri ai vetrei româneşti. Ei sînt părinţii. Ei sînt martorii. Ei sînt fraţii noştri întru eternitate. Cum să nu se fi legat de noi pe vecie? Cum să nu se fi sanctificat prin acest transfer confratern? Muntele se prelungeşte în om şi omul în munte, sporind astfel omenia ţării, altitudinea de gîndire, de trăire, de faptă, de credinţă, de vis ale acestui loc sub soare».*

21 *Jalea Andromacăi după uciderea tatălui, fraţilor şi soţului aces-*

teia este cîntată de Homer, în versuri zguduitoare, în nemuritoarea Iliadă.

22 *Inițial, scena aceasta deosebit de dramatică a fost interpretată ca sinuciderea în grup a unor* tarabostes, *pentru a nu cădea prizonieri și a fi siliți să înceteze lupta.*

23 *Profesorul dr. doc. Radu Vulpe, membru al Academiei de Științe Sociale și Politice, în studiul mai înainte citat scrie: «Pe roditorul pămînt al țării lui Decebal, o nouă viață umană începe, din care un nou popor se va ivi, păstrînd în conștiința sa, peste secole și secole, o filială pietate deopotrivă pentru eroii daci și pentru eroii romani ai dramaticei epopei scrise cu sîngele lor sub zidurile Sarmizegetusei».*

24 *Fragmentele aparțin unui inspirat imn, scris de același mare istoric Vasile Pârvan,* Parentalia — Închinare împăratului Traian la XVIII veacuri de la moarte. Parentalia *este celebrul discurs ținut la Academia Română în fața bustului lui Traian.*

Monedă de bronz cu imaginea împăratului Traian; pe verso, zeița Victoria cu un scut pe care scrie: *Victoria dacica.*

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ
(în ordine alfabetică)

T. ANTONESCU: *Columna Traiană,* Iaşi, 1910.

Ovidia BABU-BUZNEA: *Dacii în conştiinţa romanticilor noştri,* Bucureşti, 1979.

P.S. BARTOLI: *La Colonna Traiana. (Die Trajanssäule. Die Geschichte des ersten und zweiten dakischen Feldzuges,* Haga, 1941) — album de desene gravate pe aramă, publicat în 1667, cu comentariile latineşti de G. Pietro Bellori şi prefaţa de A. Giaccone; reeditat în limba germană de Dzur.

C. CICHORIUS: *Die Reliefs der Trajanssäule,* Berlin, 1896, 1900 — 2 vol. de text şi 2 de planşe.

E. CONDURACHI: *Columna lui Traian,* «Contemporanul», 46/1978.

C. DAICOVICIU; H. DAICOVICIU: *Columna lui Traian,* Bucureşti, 1968.

H. DAICOVICIU: *Dacii,* Bucureşti, 1965.

 F.B. FLORESCU: *Die Trajanssäule,* Bucureşti-Bonn, 1969.

W. FROEHNER: *La Colonne Trajane,* Paris, 1872.

C. IORGOVEANU-DUMITRU: *Dacica,* antologie de lirică românească, Bucureşti, 1978.

K. LEHMANN-HARTLEBEN: *Die Trajanssäule,* Berlin-Leipzig, 1926.

G. LUGLI: *Il triplice significato topografico, storico e funerario della Colonna Traiana,* în «Analele Academiei Române», Bucureşti, 1943.

I. MICLEA: *Columna,* «Cuvînt înainte» de acad. Zaharia Stancu — dr. Horia Stancu; «Studiu şi comentariu arheologic» de Radu Florescu, Cluj, 1971.

M. MACREA: *De la Burebista la Dacia Postromană,* Cluj-Napoca, 1978.

P. MACKANDRICK: *Pietrele dacilor vorbesc,* Bucureşti, 1978.

I. MONTANELLI: *Storia di Roma,* 1965, ed. XI *(Histoire de Rome,* Paris, 1974).

V. PÂRVAN: *Dacia. Civilizaţiile antice din ţările carpato-danubiene,* ed. V, Bucureşti, 1972.

V. PÂRVAN: *Memoriale,* Bucureşti, 1923.

E. PETERSEN: *Trajans dakische Kriege, nach dem Säulenrelief erzählt,* 2 vol. — Leipzig 1899 şi 1903.

S. REINACH: *La Colonne Trajane au Musée de Saint-Germain,* Paris, 1886.

P. ROMANELLI: *La Colonna Traiana,* Roma, 1942.

D. TUDOR: *Traian — împărat al Romei,* Bucureşti, 1966.

R. VULPE: *Epopeea unui popor viteaz,* «Ştiinţă şi tehnică», septembrie-octombrie 1966.

R. VULPE: *Columna lui Traian,* «Viaţa militară», 1968 (numerele 6—10, 12); 1969 (1—5, 9, 12); 1977 (8—12); 1978 (1—6, 8); articolele speciale din 1965 (3), 1966 (9), 1967 (3) şi 1977 (6).

R. VULPE: Studii în legătură cu războaiele dacice, publicate în volumul *Din istoria Dobrogei,* II, Bucureşti, 1968 şi în revista «Studii clasice», V, 1963, p. 223—247; VI, 1964, p. 205—232 (retipărite în volumul *Studia Thracologica,* Bucureşti, 1976).

Lector: DELIA DAMIRESCU
Tehnoredactor: KLARA GALIUC

Bun de tipar: 29.03.1988
Apărut: 1988
Data edițiilor anterioare: 1981
Coli de tipar: 18

Tiparul executat sub comanda nr. 70347
la Combinatul poligrafic „CASA SCÎNTEII"
Piața Scînteii nr. 1, sector 1, București
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

În literatura noastră științifică sînt frecvente lucrările care au fost consacrate acestei opere de reconstituire istorică, fie direct și exclusiv, fie tangențial în cuprinsul unor sinteze mai largi. Dar încă nu exista o carte de popularizare care, într-o formă atrăgătoare, să facă accesibile maselor largi concluziile lor aride, mai greu de urmărit de către oricine. Această lacună este acum împlinită prin prezenta interpretare literară, pe care, sub titlul CÎNTECUL COLUMNEI, distinsul scriitor Alexandru Mitru o oferă tineretului nostru, într-un stil potrivit copiilor și mai cu seamă adolescenților, dar deopotrivă de plăcut și cititorilor de vîrstă matură.

Tînărul cititor român care va lua în mînă această carte, după ce va fi citit-o, se va simți înălțat sufletește de măreția faptelor strămoșești, vibrînd de mîndria nobilelor însușiri dace și romane de la originile neamului său, va putea fi încredințat că nu se află prins în mrejele unei închipuiri, ci că, printre florile literare ale unui stil pasionant, pășește pe terenul solid al adevărului.

RADU VULPE

Lei 17